

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

89301

**TÜRKİYEDE MERMERCİLİK SEKTÖRÜNÜN
GELİŞİMİNDE VERGİLEMENİN ETKİSİ**

89301

HANİFİ İRGİN

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. KAMİL TÜĞEN

İZMİR

1999

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

ÖZET

Dünya mermer rezervlerinin önemli bir kısmı ülkemizde bulunmaktadır. Oysa dünya mermer ticaretinde Türkiye'nin payı yüzde birdir. Türkiye'de mermerciliğin gelişmesini etkileyen bir çok etken vardır. Bu etkenlerden birisi vergidir. Sektörün vergi yükü ağırdır. Özellikle, mermer ocakları diğer faaliyetlere göre yüzde on beşten daha fazla vergi ödemektedir. Sektörde gelir vergilerinin yanı sıra yüzde beş Devlet Hakkı, yüzde beş Madencilik Fonu Payı, yüzde iki Belediye Payı, yüzde iki Buluculuk Hakkı, yüzde bir İhbar Hakkı gibi yükümlülükler bulunmaktadır.

Mermercilik sektörünün gelişmesi ve mermer kaynaklarının ekonomiye kazandırılmasında vergi yükünün azaltılmasının önemli etkisi olacaktır.

ABSTRACT

Although Turkey has a large amount of the marble rezerves existing in the world, its share in the world marble trade is only 1 %. There are many factors which affect the development of marble sector in Turkey. One of them may be most important one, is high level of tax burden in this sector. Marble mines pays indirect taxes about 15 % more than other economic activities. In addition to income tax , there are many other financial burdens such as 5 % state share, 5 % mine fund share, 2 % local government share, 2 % finding share and 1 % informing right.

A reduction in tax burden will contribute the development of marble sector in Turkey as well as the efficient use of marble resources.

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “*Türkiye’de Mermercilik Sektörünün Gelişiminde Vergilemenin Etkisi*” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

..../..../1999

Hanifi İRGİN

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünün 16.12/1999 tarih ve12..... sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 9. maddesine göre Maliye Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Hanifi İRGİN'in "Türkiye'de Mermercilik Sektörünün Gelişiminde Vergilemenin Etkisi" konulu tezi incelemiş ve aday C.S./11/1999 tarihinde, saat 1330'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra80 dak..... süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerince sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezinbaşarılı..... olduğuna oyÇoklukla..... ile karar verildi.

BASKAN
Prof. Dr. Kamil Tüyen
Habe

Prof. Dr. Mehmet Tosuner
ÜYE

3. h

Prof. Dr. Mustafa Öztekin
ÜYE

güzel

İÇİNDEKİLER

ÖZET

ABSTRACT

İÇİNDEKİLER	I
TABLolar LİSTESİ	V
KISALTMALAR LİSTESİ	VI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MERMER, MERMERCİLİK SEKTÖRÜ VE DÜNYADAKİ DURUMU

I. MERMERİN TANIMI VE MERMERCİLİK SEKTÖRÜ	3
II. MERMERCİLİK SEKTÖRÜNÜN TARİHİ GELİŞİMİ	4
III. DÜNYA MERMER REZERVLERİ	6
A. Avrupa Kıtası Mermer Rezervleri	6
B. Asya Kıtasının Mermer Rezervi	7
C. Afrika Kıtasının Mermer Rezervi	7
D. Amerika Kıtası Mermer Rezervleri	8
E. Avustralya Kıtasının Mermer Rezervleri	8
IV. DÜNYA MERMER ÜRETİMİNDEKİ GELİŞMELER	8
V DÜNYA MERMER TÜKETİMİNDEKİ GELİŞMELER	10
VI. DÜNYA MERMER TİCARETİ	11

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE MERMERCİLİK SEKTÖRÜ VE GELİŞİMİ

I. TÜRKİYE'DE MERMERCİLİK SEKTÖRÜ	15
II. TÜRKİYE'DE MERMER MEVZUATI	16

A. Taş Ocakları Nizamnamesi ve Mermer	16
B. 6309 Sayılı Maden Kanunu ve Mermer	18
C. 3213 Sayılı Maden Kanunu ve Mermer	18
III. TÜRKİYE'DE MERMER REZERVLERİ	20
A. Mermer Rezervlerinin Bölgesel Dağılımı	21
B. Mermer Yataklarının İllere Göre Dağılımı	22
IV. TÜRKİYE'DE MERMER ÜRETİMİ	23
V. TÜRKİYE'DE MERMER TÜKETİMİ	29
IV. MERMER TİCARETİ	31
VII. MERMERCİLİK SEKTÖRÜNDE İSTİHDAM	34
VIII. MERMERCİLİK SEKTÖRÜNDE YABANCI SERMAYENİN YERİ	35
IX. MERMERCİLİK SEKTÖRÜNÜN SORUNLARI	37
A. Vergi Yüklü Sorunu	37
B. Mermer Rezervlerinin Belirlenememesi	38
C. Modern Teknoloji Kullanımındaki Yetersizlik	38
D. Eğitimle İlgili Sorunlar	39
E. Altyapı Sorunları ve Devlet Katkısının Azlığı	40
F. Finansman Sorunları	41
G. Pazarlama İle İlgili Sorunlar	42
H. İhracatla İlgili Sorunlar	43
I. Yönetim ve Organizasyon Sorunları	44
J. İletişim ve Tanıtım Sorunları	44
K. Diğer Sorunlar	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE MERMERCİLİK SEKTÖRÜNÜN VERGİLENDİRİLMESİ VE SEKTÖRÜN GELİŞMESİNDE VERGİLEMENİN ROLÜ

I. MERMERCİLİK SEKTÖRÜNÜN VERGİLENDİRİLMESİ	48
A. Mermer Ocaklarının İşletme Öncesi Vergilendirilmesi	49
B. Mermer Ocak İşletmelerinin Vergilendirilmesi	49
1. Gelir Vergisi Mükellefi Olma Durumunda Mükellefiyetler	49
a. Gelir Vergisinde Matrahın Tespiti	49
b. Gelir Vergisinin Beyanı, Tarh ve Tahsili	52
2. Kurumlar Vergi Mükellefi Olma Durumunda Mükellefiyetler	54
a. Kurumlar Vergisinde Matrah Tespiti	54
b. Kurumlar Vergisinin Beyanı, Tarhı ve Tahsili	55
3. Maden Kanununa Göre Yükümlülükler	55

a. Devlet Hakkı	55
b. Madencilik Fon Payı.....	56
c. Buluculuk ve İhbar Hakkı.....	56
d. Belediye Payı:	57
C. Mermer İşletmeciliğinin Vergilendirilmesi.....	57
D. Mermercilik Sektöründe Katma Değer Vergisi.....	59
E. Mermercilik Sektöründe Harçlar.....	60
F. Mermercilik Sektöründe Gümrük Vergileri	62
II. MERMERCİLİK SEKTÖRÜNÜN GELİŞMESİNDE VERGİLEMENİN ROLÜ VE YATIRIM TEŞVİKLERİ	62
A. Yatırım İndirimi	68
B. Finansman Fonu	69
C. Amortismanlar ve Yeniden Değerleme.....	69
D. Yerli Yatırım Mallarında Katma Değer Vergisi Uygulaması.....	70
E. İthalatta K.D.V. Ertelemesi.....	70
F. Bina İnşaat Harcı İstisnası	71
G. Gümrük Vergisi ve Fon Muafiyeti.....	71
H. Enerji Teşviki.....	71
I. Arsa Desteği	72
J. Kalite ve Standart Sağlama	72
K. Vergi-Resim-Harç İstisnası	72
L. Dış Kredi Teminat Mektubu Masraflarına Katkı	73
III. MERMERCİLİK SEKTÖRÜNDE İHRACAT TEŞVİKLERİ	74
A. Vergi, Resim, Harç İstisnası.....	76
B. İthalatta Şartlı Muafiyet Sistemi	76
C. İhracat Sayılan Satış ve Teslimlerde Gümrük Muafiyeti	76
D. Gümrük Muafiyetli İthalat İçin Döviz İhtiyacı	77
E. Geçici Kabul Rejimi ile Mal İthali	77
F. İhracatta Kredi, Garanti ve Sigorta İmkanları (Eximbank)	77
IV. MERMERCİLİK SEKTÖRÜNDE İHRACATA YÖNELİK DEVLET YARDIMLARI	79
A. Araştırma ve Geliştirme (AR-GE) Yardımları.....	80
B. Uluslararası Nitelikteki Yurt İçi İhtisas Fuarlarının Desteklenmesi.....	81
C. Yurt Dışında Ofis-Mağaza Açma, İşletme ve Marka Tanıtımı Faaliyetlerinin Desteklenmesi.....	82
V. MERMERCİLİK SEKTÖRÜNÜN GELİŞMESİNDE MADENCİLİK FONUNUN YERİ VE ÖNEMİ	82

VI. KALKINMA PLANLARINDA MERMERCİLİK SEKTÖRÜNÜN GELİŞTİRİLMESİNE İLİŞKİN ÖNGÖRÜLEN DÜZENLEMELER VE POLİTİKALAR.....	83
A. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde Öngörülen Düzenleme Ve Politikalar.....	84
B. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde Öngörülen Düzenlemeler Ve Politikalar.....	85
C. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde Öngörülen Düzenlemeler Ve Politikalar.....	86
D. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde Öngörülen Düzenlemeler ve Politikalar.....	86
E. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde Öngörülen Düzenlemeler ve Politikalar.....	87
F. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde Öngörülen Düzenlemeler ve Politikalar.....	88
G. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde Öngörülen Düzenlemeler ve Politikalar.....	91
H. Mermercilik Sektörü Yönünden Plan dönemlerinin Genel Değerlendirilmesi ..	92
VII. MERMERCİLİK SEKTÖRÜNÜN GELİŞMESİNDE VERGİLEMEYE İLİŞKİN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	93
SONUÇ	98
KAYNAKÇA.....	103

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1.1	Mermer Üreten Ülkeler ve Sıralamadaki Yerleri	9
Tablo 1.2	Ülkelere Göre Mermer Tüketiminin Sıralaması	10
Tablo 1.3	İhraç Eden Ülkeler ve Sıralamadaki Yerleri	11
Tablo 1.4	İthalat Yapan Ülkeler ve Sıralamadaki Yerleri	12
Tablo 2.1	TC'de İller Bazında Mermer Rezervleri (m ³)	22
Tablo 2.2	Çalışan Ocakların İller Düzeyinde Dağılımı	26
Tablo 2.3	TC Blok Mermer Üretimi (m ³)	27
Tablo 2.4	TC Mermer Plaka Üretimi (m ²)	27
Tablo 2.5	Blok Üretiminin ve Taş Üretiminin İllere Göre Dağılımı	28
Tablo 2.6	Mermer İşleme Tesislerinin Sınıflandırılması	29
Tablo 2.7	TC'de Mermer Oniks Mermer Tüketimi (ton)	30
Tablo 2.8	TC'nin Mermer, Granit ve Diğer Sert Taşlar İhracatının Yıllar İtibariyle Dağılımı	31
Tablo 2.9	Yıllar İtibariyle Blok, Levha ve İşlenmiş Mermer İhracatımız	31
Tablo 2.10	TC'nin 1995 Yılı Mermer İhracatının Ülkelere Göre Dağılımı	32
Tablo 2.11	1986-1994 Yılları Arası Türkiye Mermer İthalatı (ton)	33
Tablo 3.1	1999 Yılı Gelir Vergisi Tarifesi	52
Tablo 3.2	1999 Yılı Harç ve Teminat Miktarları	60
Tablo 3.3	Mermer Sektörüne Verilen Yatırım Teşvikleri	64
Tablo 3.4	Yatırımlarda Devlet Yardımları	67
Tablo 3.5	Madencilik Fonu Tarafından Verilen Mermer Kredileri	83

KISALTMALAR LİSTESİ

AR-GE	:Araştırma Geliştirme
DFİF	:Destekleme Fiyat İstikrar Fonu
DPT	:Devlet Planlama Teşkilatı
GVK	:Gelir Vergisi Kanunu
İTO	:İstanbul Ticaret Odası
İTÜ	:İstanbul Teknik Üniversitesi
KDVK	:Katma Değer Vergisi Kanunu
KKDP	:Kaynak Kullanımı Destekleme Primi
KOSGEB	:Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi ve Geliştirme ve Destekleme Başkanlığı
MTA	:Maden Teknik Arama
TOBB	:Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TMMOB	:Türkiye Madenciler ve Mühendisler Odası Birliği
VUK	:Vergi Usul Kanunu
AT	:Avrupa Topluluğu
EFTA	:Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi
DTM	:Dış Ticaret Müsteşarlığı

GİRİŞ

Ülkelerin gelişminde rol oynayan önemli faktörlerden biri de doğal kaynaklardır. Gelişmiş ülkeler hem doğal kaynaklara hem de diğer üretim faktörlerine gereken önemi verip, bunların tam kapasite ile çalışmalarını sağlayarak (örneğin İtalya'da her türlü kayaç ekonomiye kazandırılmıştır) kalkınmalarını gerçekleştirmişlerdir. Oysa gelişmekte olan ülkeler üretim faktörlerine gereken önemi vermeyip, bu kaynakları sorumsuzca ve bilinçsizce kullanarak israf olmasına yol açmaktadırlar. Bu ülkelerde faiz oranlarının yüksekliği sebebiyle kıt bulunan sermaye üretken olmayan, süpekülatif yatırımlara yönelmektedir. Mermer görünümü, güzelliği ve dayanıklılığı dolayısıyla gün geçtikçe tüm dünyada kullanımı artan doğal kaynaklardan biridir. Mermer özellikle inşaat sektöründe döşeme, kaplama ve dekorasyon malzemesi olarak kullanılmaktadır. Dünya mermer ticaretinde önemli rol oynayan ülkeler yeterli mermer kaynakları olmamasına rağmen yüksek teknolojiye sahip olmaları sebebiyle, işlenmemiş mermer ithal edip işledikten sonra ihraç ederek büyük kazançlar elde etmektedirler.

Türkiye'de önemli bir mermer potansiyeli bulunmaktadır. Ancak bu kaynaklar etkin ve verimli şekilde değerlendirilemeyip ülke ekonomisine katkısı yeterli düzeyde değildir. Sektöre yatırım yapmak isteyen girişimci karar verirken sermaye durumu, vergi yükü, hammadde ve risk düzeyi gibi faktörleri göz önünde bulundurmaktadır.

Bu çalışmada mermercilik sektörünün dünyada ve Türkiye'deki gelişimi ile vergi yönü incelenmektedir. Sektörün gelişmesinde rol oynayan vergi ve vergi dışı sorunlar tespit edilip, çözüm önerileri getirilmiştir.

Birinci bölümde mermer ile genel bilgiler ve dünyada mermerin durumu yer almaktadır. Mermerin tanımı, tarihi gelişimi üzerinde durulmaktadır. Ayrıca bu bölümde dünya mermer rezervleri, üretim, tüketim ihracat ve ithalat konuları ele alınmıştır.

İkinci bölümde Türkiye’de mermercilik sektörü ve gelişimi incelenmektedir. Bu bölümde Türkiye’nin mermer rezervleri üretim ve teknolojisi, istihdam, ihracat ve ithalat, yabancı sermayenin sektördeki payı ile sektörün sorunları üzerinde durulmaktadır.

Üçüncü bölümde ise mermercilik sektörünün vergilendirilmesi ve mermercilik sektörünün gelişmesinde vergilendirmenin rolü incelenmektedir. Sektörün vergilendirilmesi mermer ocaklarının işletme öncesi vergilendirilmesi, mermer ocak işletmelerinin vergilendirilmesi ve mermer işletmeciliğinin vergilendirilmesi şeklinde olmaktadır. Türkiye’de mermercilik sektörüne verilen yatırım ve ihracat teşvikleri ile devlet yardımlarının türleri, etkileri tespit edilmektedir. Sektörün gelişmesinde kalkınma planlarında ne gibi düzenleme ve politikaların öngörüldüğü incelenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MERMER, MERMERCİLİK SEKTÖRÜ VE DÜNYADAKİ DURUMU

Bu bölümde mermerin tanımı ve tarihi gelişimi ile dünya mermer rezervlerinin ülkelere göre dağılımı, ülkelerin mermer üretim, tüketim, ihracat ve ithalat miktarları, dünya mermer ticaretinde rol oynayan ülkeler ve dünya mermer piyasasına girmek isteyen yeni ülkeler ele alınmaktadır.

1. MERMERİN TANIMI VE MERMERCİLİK SEKTÖRÜ

Mermer bilimsel ve ticari olmak üzere iki şekilde tanımlanmaktadır. Bilimsel olarak mermer; kireç taşlarının zamanla doğada meydana gelen ısı ve basınç etkisiyle kristalize olmuş şeklidir ve aynı zamanda "hakiki mermer" olarak da isimlendirilmektedir. Hakiki mermerler dünya üzerinde ağırlıklı olarak Alp Kuşağı, Ege Adaları, Anadolu Yarımadası, İran, Pakistan ve Hindistan (Himalayalar) dan Çin'e kadar uzanan alanda bulunmaktadır. Ayrıca metamorfik masifler içinde yer alan mermerler Hersiyen Orojenik kuşağındaki eski kristal masiflerin (Kanada, İsveç, Anadolu, Urallar-Sibirya, Güney Afrika, Güney Amerika ve Avustralya) bulunduğu yerlerde görülmektedir.

Türkiye'de ise Balıkesir-Marmara Adası, Afyon-İscehisar, Kütahya, Uşak, Denizli, Muğla, Aydın, Gaziantep ve Hatay yöresi mermerleri hakiki mermerler grubuna en iyi örneklerdir.

Ticari mermer deyimi ise kesilip parlatılabilen, göze hoş görünen her çeşit taşı kapsamaktadır. Ticari mermer deyimi içinde hakiki mermer ile iyi parlatılabilen kalker, traverten, serpantin, oniks mermeri, dolomit, granit,

diyabaz, bazalt, arduvaz, kumtaşı, teknotik breş ve konglomera yer almaktadır¹. Mermerler, genellikle, beyaz, gri veya gri-beyaz renktedirler. Saf hallerinde yarı saydam ve beyaz renklidir. İçerdikleri yabancı maddelerin etkisiyle değişik renklerde de olabilmektedirler.

II. MERMERCİLİK SEKTÖRÜNÜN TARİHİ GELİŞİMİ

Sermaye, işgücü, bilgi seviyesi ve doğal kaynaklar bir ülkenin kalkınmasında rol oynayan önemli unsurlardır. Bir ülkenin sahip olduğu yeraltı ve yerüstü zenginlikleri, toprakları, ormanları vb. faktörler o ülkenin doğal kaynaklarını oluşturur. Doğal kaynaklar bakımından ülkeler arasında farklar vardır. Bazı ülkeler zengin doğal kaynaklara sahip olmasına karşın, bazı ülkeler bu bakımdan fakirdirler. Ayrıca bu doğal kaynaklarda sınırsız değildir. Dolayısıyla bu kıt kaynakların en etkin şekilde kullanılması gerekir. Doğal kaynaklar arsında yer alan madenlerin ekonomideki payı büyüktür.

Tüm sanayi dallarının ürettikleri ürünlerde veya üretim için gerekli araçlarda doğrudan veya dolaylı olarak maden ve maden ürünlerine değişik ölçülerde ihtiyaç duyulmaktadır. Seramik, metalürji, cam sanayi ve inşaat sektörü başta olmak üzere dolgu gereçleri, doğal boyalar, aşındırıcılar, değerli taşlar, gübre, elektronik ve kimya sanayilerinin en önemli girdisi madenlerdir.

Günümüz gelişmiş ülkelerinin sanayi atılımlarının başlangıcı madencilikçe dayanmaktadır. İngiltere, Almanya, Fransa, ABD, Kanada ve Avustralya gibi gelişmiş ülkeler bu sayede 19. yüzyılın güçlü ülkeleri durumuna gelmişlerdir. Dünün yoksul bu günün refah toplumları keşifler sonucu ulaştıkları kıtalarda ucuz ve zengin hammadde kaynakları bularak işletmişler bilgi ve anamal sağlamışlardır².

¹ Zülfü KAYA, *Afyon İlinde Mermer Sanayinin Gelişimi*, Uzmanlık Tezi, Afyon, 1997, s. 1.

² Mualla BİLGİN ve Elif ÇAKIR, *Mermer Araştırması*. İTO Yayın No: 1998-1, Tamburacı Matbaası, İstanbul, 1998, s. 3.

Sanayileşen ülkelerin ucuz hammadde, özellikle maden üretebilecekleri bölgeleri paylaşımında anlaşmamalarından dolayı iki dünya savaşı yaşanmıştır. Günümüzde sürüp giden savaşların genelde temel nedeni, sanayileşmiş ülkelerin zengin maden kaynaklarını açık veya kapalı denetleme istemleridir³.

Madenler içinde yer alan mermerin tarihçesi cilalı taş devrine kadar ulaşmaktadır. İlk işletilen ocaklara Mısır-Asfan'da rastlanmıştır. Mermer, insanoğlu tarafından bir çok alanda kullanılmıştır. Rengi, deseni, göze hoş görünümü, dayanıklılığı gibi özellikleri dolayısıyla tercih edilmiştir.

Mısır, Pers, Yunan, Roma gibi uygarlıkların kentlerde, saraylarda, hamamlarda, çeşmelerde, antik tiyatrolarda mermer kullandıklarını görüyoruz. Anadolu'da eski çağlardan günümüze her çeşit mermerin bulunduğu ve dünya pazarlarında çok önemli rol oynadığı bilinmektedir. Anadolu'da yer alan, İyon, Lidya, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı medeniyetlerinden kalma eserlerde ve yapılarda ileri bir mermer işleme tekniğine rastlanır. Çok çeşitli ve kaliteli mermer kullanılmış olduğu görülmektedir.

Osmanlı ve Selçuklu dönemlerinde saraylarda, hamamlarda, çeşmelerde, camilerde mermer kullanılmıştır. Ancak, Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde sınırlı kullanılıp özellikle İstanbul'un fethinden sonra diğer ülkelerden de renkli taşlar getirilerek mimarlık çalışmalarında önemli atılımlar yapmışlardır. Mimar Sinan tarafından yapılan eserlerde mermer kullanımlarını açıkça görmekteyiz.

Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında ekonomik sıkıntılar dolayısıyla mermer kullanımı sınırlı olmuştur. Bu durum 1950 yılına kadar devam etmiştir. Anıtkabir'in yapımı nedeniyle mermercilikte canlanma başlamıştır.

1950-1975 arasındaki dönem mermerciliğimizin "taşçılık", 1975'den başlayarak günümüze kadar süre gelen dönem ise "mermer endüstrisine geçiş" dönemi olarak nitelendirilebilir. Ülkemizde mermer ve rezerv tespit çalışması

³ BİLGİN, ÇAKIR, a.g.e., s. 3.

ancak 1980 yılında başlamıştır. MTA tarafından Türkiye Mermer Envanteri hazırlanmıştır. Dünya mermer kaynaklarının önemli bir kısmı ülkemizde bulunmaktadır.

Türkiye’de 1980 yılından sonra ekonomik, sosyal ve hukuki gelişime paralel olarak mermercilik sektörünün gelişmesi hızlanmıştır. Çünkü 1985 yılında mermer maden kanunu kapsamına alınarak daha güvenli düzenli bir ortama kavuşması sonucu mermer arama, ön işletme ve işletme ruhsat sayısında önemli artışlar olmuştur. 1972 yılına kadar açılan ve üretim yapan ocak sayısı 42 iken 1980’den sonra yapılan yatırımlar ile ocak sayısı 600’e ulaşmıştır. Türkiye’deki nüfus artışı sonucu işsizliğin artmaması ve önlenmesi için yeni iş alanlarının oluşturulması, mermer gibi hammadde kaynaklarının ekonomiye kazandırılmasını zorunlu hale getirmektedir. 1980 yılından sonra 24 ocak kararlarıyla ekonominin dışa açılması da mermercilik sektörüne olumlu etki yaptığı söylenebilir.

Günümüzde, mermer inşaat, döşeme, kaplama, cam sanayi, optik sanayi, süs eşyası gibi bir çok alanda kullanılmaktadır.

III. DÜNYA MERMER REZERVLERİ

Bütün hammaddelerde olduğu gibi mermer rezervleri de ülke ekonomileri için önemlidir. Zira, üretim yapabilmek için hammaddeye ihtiyaç vardır. Aşağıda mermer rezervlerinin ana kıtalara göre dağılımı hakkında bazı bilgiler verilmektedir.

A. Avrupa Kıtası Mermer Rezervleri

Türkiye: Ülkemizde her çeşit renk, desen, kalitede önemli mermer rezervleri bulunmaktadır. Dünya rezervlerinin yaklaşık % 40’ı ülkemizde yer almaktadır.

İtalya: İtalya’da mermercilik çok gelişmiş olduğundan her türlü kayalık mermer olarak değerlendirilmektedir. Çeşitli renklerde mermer, traverten ve granit rezervleri bulunmaktadır.

İspanya: Zengin mermer yataklarına sahiptir. Değişik renk ve desenlerde granit ve mermer rezervleri bulunmaktadır.

Almanya: Granit, diyorit, renkli kalkerler ve mağmatik taş rezervleri vardır.

Yunanistan: Serpantin, mermer, kalker rezervleri bulunmaktadır.

Bulgaristan: Mermer, granit ve kireç taşı rezervleri vardır.

Fransa: Kalker, granit, diyorit ve mağmatik kayaçlar vardır.

Finlandiya: Önemli granit, siyenit ve labrodorit yatakları bulunmaktadır.

B. Asya Kıtasının Mermer Rezervi

Çin: Değişik renk ve desenlerde kireçtaşı, mermer ve mağmatik taş rezervleri mevcuttur.

Hindistan: Değişik renk ve desenlerde kalker ve mermer, granit, diyorit ve gablo yatakları bulunmaktadır.

Pakistan: Renkli oniks mermerleri ve kalkerler ile magmatik orijinli sert mermer oluşumları vardır.

Azerbaycan: Granit oluşumları bulunmaktadır.

Japonya: Kalker, gablo, diyorit, ve bazik-mağmatik kayaçlar vardır.

Güney Kore: Değişik renk ve desenlerde kalker ve granit rezervleri vardır.

İran: Oniks mermerleri, travertenler ve değişik renklerde mermer rezervleri vardır. İran siyah mermeri uluslararası piyasalarda tercih edilen bir mermer türüdür.

Suriye: Beyaz renkli mermerler ve bazı bazik-mağmatik kayaçlar bulunmaktadır.

Orta Asya Cumhuriyetleri: Kalker ve mağmatik taş rezervleri vardır.

Suudi Arabistan: Beyaz ve grimsi beyaz renklerde kalker ve mağmatik taş rezervlerine sahiptir. Ayrıca, son yıllarda granit rezervleri işletilmektedir.

C. Afrika Kıtasının Mermer Rezervi

Mısır: Kalker, siyenit, granit, diyorit ve önemli anfibolitler mevcuttur. Kaliteli kalker oluşumları vardır. Mısır'ın dış ülkelere yönelik üretimleri sınırlıdır.

Güney Afrika Cumhuriyeti: Değişik renk ve desende granit ve mağmatik taş rezervlerine sahiptir.

Nijerya: Kalker ve granit rezervleri bulunmaktadır.

Kongo: Kalker, diyorit, gabin ve anfibolit oluşumları bulunur.

Cezayir: Oniks mermeri oluşumları bulunmaktadır.

D. Amerika Kıtası Mermer Rezervleri

Brezilya: Çok geniş granit rezervleri vardır. Ayrıca, kalker, oniks ve breş yatakları bulunmaktadır.

ABD: Granit, kalker, breş, serpantin, konglomera ve diyabaz yatakları vardır.

Kanada: Granit ve serpantin yatakları bulunmaktadır.

Arjantin: Önemli oniks, granit ve kalker rezervleri vardır.

Meksika: Dünyanın en tanınmış oniks mermerleri bulunmaktadır.

E. Avustralya Kıtasının Mermer Rezervleri

Endonezya: Bazı adalarda bej renkli kalkerler, diyorit ve granit rezervleri bulunmaktadır.

Avustralya: Mermer olarak kullanılabilecek çok miktarda kayalar bulunmaktadır. Son yıllarda granit oluşumları işletilmeye başlanmıştır.

Yeni Zelanda: Kalker ve granit yatakları vardır.

IV. DÜNYA MERMER ÜRETİMİNDEKİ GELİŞMELER

Birçok ülke ekonomilerini canlandırabilmek amacıyla yeraltı varlıklarını değerlendirmek için büyük çaba sarf etmektedir. Buna bağlı olarak da mermer ve granit için yatırımları geliştirme programları 1992 yılında hemen her ülkede önemli bir yer tutmuştur. Üretim tekniklerinde bazı gelişmeler olmasına rağmen nihai üretim miktarlarında pek büyük bir gelişme olamamıştır. Bazı bölgelerde artış olduysa da, diğerlerindeki azalmalarla bunlar dengelenmiştir⁴. Aşağıdaki tablo 1.1 de mermer üreten ülkeler ve yıllık üretim miktarları verilmiştir.

⁴ DPT, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Ö.İ.K Raporu, DPT Yayını, Ankara, 1996, s. 36.

Tablo 1.1: Mermer Üreten Ülkeler ve Sıralamadaki Yerleri(1993 yılı itibarıyla)

Ülkeler	Üretim (Ton)	Ülkeler	Üretim (Ton)
İtalya	7.200.000	Japonya	457.000
İspanya	2.980.000	Finlandiya	413.360
Hindistan	2.955.900	Belçika	340.000
Çin	2.545.000	Tayvan	334.000
Yunanistan	1.800.000	Endonezya	260.280
G. Kore	1.445.000	Kanada	240.500
TÜRKİYE	1.197.500	Tayland	178.750
Brezilya	1.134.000	Almanya	176.680
A.B.D	1.120.000	Norveç	160.000
Portekiz	1.114.000	Bulgaristan	132.350
Fransa	10.18.300	İsveç	105.384
İngiltere	715.000	Arjantin	90.600
Filipinler	712.200	Venezüella	49.845
Meksika	712.000	Avusturya	22.100
Rusya	675.000	Avustralya	18.027
G. Afrika	554.540	Uruguay	10.667
S. Arabistan	543.700	TOPLAM	31.411.683

Kaynak: M ERDOĞAN ve E. YÜZER, "Türkiye'de Bloктаş Üretimindeki Son Gelişmeler ve Sektörün Uluslararası Boyutu, Türkiye 1. Mermer Sempozyumu, Afyon, Kozan Matbaası, s.6.

1993 yılı verilerine göre dünya mermer üretimi 31.411.683 tondur. Bu rakamlara eski doğu bloğu ülkelerinin üretim miktarları dahil edilmemiştir. Dünya mermer üretiminde İtalya en önemli rolü oynamaktadır. Yıllık mermer üretimi 7.200.000 ton olup yaklaşık olarak dünya mermer üretiminin % 25'ine tekabül etmektedir. Mermer üreten ülkeler arasında Türkiye yedinci sırada yer almaktadır. Dünya üretiminin % 3.81'ini karşılamaktadır. Oysa ülkemiz, mermer rezervleri bakımından dünyada önemli bir paya sahiptir.

Son yıllarda Japonya, Tayvan, Güney Kore gibi Uzak Doğu ülkeleri üretimde önemli atılım yapmış ülkelerdir. Dünya mermer üretiminde ikinci sırada İspanya yer almaktadır. İspanya mermer üretimi, dünya toplam mermer üretiminin % 10'unu oluşturmaktadır. 1993 yılında yıllık üretim miktarı 3 milyon tona yakındır. Dünya mermer pazarına yeni ülkelerin katılmasıyla ucuz işgücünden dolayı üretim maliyetleri aşağıya çekilmiş ve fiyatlarda bir düşüş yaşanmıştır. Bu sahada Rusya, Orta Asya Cumhuriyetleri ve Macaristan ileride önemli bir paya sahip olabilecek bir konumdadırlar.

V DÜNYA MERMER TÜKETİMİNDEKİ GELİŞMELER

Dünyada sert taşlara olan talep hızla artmaktadır. Mermerin dayanıklı olması, görünümünün güzel olması gibi etkenler mermer talebinin artmasına neden olmaktadır. Aşağıdaki tabloda ülkelerin yıllık mermer tüketim miktarları verilmiştir.

Tablo 1.2: Ükelere Göre Mermer İç Tüketiminin Sıralanması (1993 Yılı İtibariyle)

Ülke	Tüketim (Ton)	Ülke	Tüketim (Ton)
İtalya	6.722.900	Belçika	486.600
İspanya	2.737.230	Hong Kong	467.800
Japonya	2.327.000	Filipinler	455.260
ABD	1.794.990	Tayland	222.370
Yunanistan	1.681.720	Singapur	190.340
Hindistan	1.677.300	Finlandiya	151.640
Tayvan	1.252.290	Danimarka	148.190
G. Kore	1.235.800	Bulgaristan	111.020
İngiltere	1.218.340	İsviçre	103.900
Fransa	1.210.920	Arjantin	87.110
Çin	1.154.000	Avusturya	86.340
Türkiye	1.086.000	B.A. Emirliği	86.320
Brezilya	1.022.650	G. Afrika	85.400
Almanya	878.430	Hollanda	82.680
Kanada	828.940	Norveç	48.550
Portekiz	779.060	Venezüella	46.415
Meksika	719.250	Kuveyt	37.240
S. Arabistan	671.030	Avustralya	12.087
Rusya	659.560	TOPLAM	32.499.702

Kaynak: Mualla BİLGİN ve Elif ÇAKIR, *Mermer Araştırması*. İstanbul: İTO, 1998, s.18.

Mermer iç tüketiminde yine İtalya birinci sırada yer almaktadır. İtalya'yı İspanya ve Japonya takip etmektedir. İngiltere, Orta Avrupa ve Orta Doğu ülkeleri fert başına mermer tüketiminde yüksek rakamlara sahiptirler.

ABD'de tüketim üretime paralel olarak hızla artış göstermektedir. ABD'de renk ve desen tercihinde şehirden şehire farklılıklar olduğu için geniş bir tüketim yelpazesi bulunmaktadır.

Türkiye'de ise üretilen mermerin önemli bir kısmı ülke içinde kullanılmaktadır. 1993 yılı verilerine göre mermer tüketimimiz 1.086.639 tondur.

VI. DÜNYA MERMER TİCARETİ

Dünya mermer ticareti Avrupa ülkeleri tarafından yönlendirilmektedir. Dünya mermer ihracatının önemli bir kısmı bu ülkeler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bunun yanında Çin, Hindistan, Güney Afrika, Güney Kore ve Brezilya gibi ülkeler de dünya mermer ticaretinde söz sahibi ülkeler arasında gösterilebilir. Aşağıdaki tablo 1.3 te mermer ihracat eden ülkeler ve yıllık ihracat miktarları ele alınmıştır.

Tablo 1.3: Mermer İhraç Eden Ülkeler ve Sıralamadaki Yerleri

ÜLKE	1994 (Bin Ton)	1995 (Bin Ton)	1996 (Bin Ton)	1997 (Bin Ton)
İtalya	2.892	3.127	3.189	3.306
Çin	2.080	2.049	2.385	2.650
Hindistan	1.164	1.304	1.462	1.784
İspanya	896	1.019	1.032	1.110
Brezilya	630	723	790	876
G.Afrika	610	630	788	757
Portekiz	434	464	497	555
Finlandiya	306	283	257	39
U.S.A	292	283	263	324
Norveç	216	230	229	240
G.Kore	290	223	170	127
Yunanistan	283	318	258	291
TÜRKİYE	209	273	283	346
Almanya	192	236	203	194
Kanada	165	141	145	163
İsveç	151	152	158	165
Fransa	136	169	190	239
Diğerleri	1.082	1.157	1.099	1.580
TOPLAM	12.027	12.731	13.398	14.944

Kaynak:Dünya Taş Sektörü Afyon Traverten, Afyon Tic.San. Odası
Yayını,Afyon,1998,s.20

1997 yılı dünya mermer ihracatında % 70.1'lik pay İtalya, Hindistan, Çin, İspanya, Brezilya ve Güney Afrika'ya aittir. Bu ülkeler aynı zaman da üretimde de ilk sıralarda yer almaktadırlar.

Mermercilik sanayinin en çok geliştiği Avrupa Birliği ülkelerindeki kaynakların tamamına yakın bir kısmında işletme yapılarak dünya pazarlarına sunulmuş olup, bir kısmında ise rezervler azalarak rantabilite düşmekte ve işletmeler dar boğaza girmektedir. Ancak, mevcut mermer tesislerini ve mermer pazarlarını yaşatmak için diğer ülkelerden blok mermer veya tam işlenmemiş

levha mermer ithal edip bunları başka ülkelere ihraç etmektedirler⁵. Aşağıdaki tabloda mermer ithal eden ülkeler ve yıllık ithalat miktarları gösterilmiştir.

Tablo 1.4: Mermer İthalat Yapan Ülkeler ve Sıralamadaki Yerleri

ÜLKE	1994 (Bin Ton)	1995 (Bin Ton)	1996 (Bin Ton)	1997 (Bin Ton)
Japonya	1.925	1.868	1.868	1.923
İtalya	1.704	1.968	1.900	2.086
Tayvan	1.573	1.376	1.401	1.648
Almanya	1.104	1.138	1.116	1.107
U.S.A	680	722	804	1.027
S.Arabistan	545	502	439	447
Benelux	453	448	462	564
Fransa	437	479	338	411
İspanya	436	492	538	630
Çin	283	358	459	1.012
İsviçre	280	294	331	337
G.Kore	214	309	390	428
Singapur	184	176	207	207
İngiltere	127	113	124	141
Avusturya	125	130	110	124
Kanada	106	108	122	124
Diğerleri	1.851	2.303	2.744	2.728
Toplam	12.027	12.781	13.398	14.944

Kaynak:Dünya Taş Sektörü Afyon Traverten, Afyon Tic.San. Odası Yayını,Afyon,1998,s.21

Mermer ihracatında İtalya sürekli birinci sırada yer almaktadır. İtalya blok mermer ithal edip, ülkesinde işledikten sonra başka ülkelere ihraç etmektedir. Blok mermer fiyatlarının 100-250 dolar/ton, işlenmiş mermerin ise 400-1200 dolar/ton arasında değiştiği dikkate alınırsa İtalya blok mermer alıp işledikten sonra satarak çok büyük karlar elde etmektedir. İtalya'nın yanında İspanya, Portekiz, İsveç, Norveç ve Finlandiya mermer ihraç eden Avrupa ülkeleridir. İspanya, Portekiz gibi ülkeler hem işlenmiş ürünler hem de blok imalatı ile uğraşan ülkelerdir. İngiltere, Belçika, Almanya, Hollanda, İsviçre gibi Avrupa ülkeleri ise plaka ve işlenmiş mermer ithalatçısı görünümündedirler. Mermer ticaretinde Avrupa ülkeleri birbirlerini tercih etmektedirler. Örneğin Almanya'nın mermer ithal ettiği başlıca ülkeler İtalya, Portekiz, Yunanistan, İspanya ve Bulgaristan'dır. Diğer Avrupa ülkeleri için de aynı durum söz konusudur.

⁵ BİLGİN, ÇAKIR, a.g.e., s. 16.

Uzak Doğu ülkelerinden Japonya ve Tayvan ithalatta önemli atılımlar yapmışlardır. Dünya mermer ithalatı İtalya'nın yanında en çok Japonya tarafından gerçekleştirilmektedir. Hong Kong ve Singapur da plaka ve işlenmiş mermer ithalatçısı konumundadır. Çin ve Hindistan ise blok mermer ihraç eden ülkelerdir. Güney Kore ise blok mermer ve işlenmiş ürünler ihraç eden bir ülkedir.

Orta Doğu ülkelerinin petrol fiyatlarının düşüşü ve Körfez Krizi sebebiyle mermer ithalatları düşmüştür. Kuveyt'teki yeniden yapılanma dolayısıyla mermer ticaretinde hareketlenmeler olmuştur. Lübnan, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan ve İsrail mermer ithal eden ülkelerdir.

Türkiye 1997 yılı verilerine göre dünya sıralamasında ihracat bakımından 7. sırada bulunmaktadır. 1997 yılı ihracat miktarı 346 bin tondur. İthalatı ise önemli bir yer tutmamaktadır. Dünya mermer ticaretindeki payı ortalama % 2'dir.

Mermer ihraç pazarları direk olarak birbirlerine olan yakınlıkları ile ilişkilidir. Örneğin, Güney Kore en fazla Japonya pazarına ihracat yaparken, Bulgaristan, Yugoslavya ve Türkiye Akdeniz ülkelerine ihracat yapmaktadırlar.

Dünya mermer ticaretinde İtalya büyük bir paya sahiptir. Bunun başlıca sebeplerini şöyle sıralayabiliriz⁶:

- Mermer üretiminin fazla olması,
- Gelişmiş bir mermer sanayiinin bulunması,
- Kendisinde bulunmayan albenisi fazla mermerleri ithal edip işledikten sonra üçüncü ülkeler satması,
- Spesifik teşvikler uygulaması,
- Mermer ürünlerinin kaliteli olması,
- Uluslararası fuarlar düzenlemesi ve düzenlenen fuarlara katılması,
- Müşteri hizmetlerinin mükemmel bir şekilde organize edilmesi,

⁶ DPT, age,s.39.

Alt yapısını tamamlamış olması.

İtalya ham blok mermerden daha çok işlenmiş mermer ihracatı yapmaktadır. İtalya'da her türlü kayaç mermer olarak değerlendirilmektedir. Bu ülkede Carrara mermer yatakları ve Sardunya granitleri çok önemlidir. Bunun dışında zengin kireç taşı ve mermer rezervleri bulunmaktadır.

İtalya mermer üretiminde, ihracatında ve iç tüketimde dünyada birinci sırada yer almaktadır. İthalatta ise 1995-96-97 yıllarında birinci sırada, 1994 yılında ise Japonya'dan sonra ikinci sırada yer almaktadır.

İtalya ham blok mermer ithalatı yapmaktadır. Bunları işledikten sonra mamul olarak ihraç etmektedir. İşlenmiş mermer ürünlerinde fiyat belirleyici bir rol oynamaktadır.

Türkiye'nin İtalya'ya yaptığı blok mermer ihracatı, 1992 yılında 3.6 milyon dolar iken, 1993 yılında 1.910.605 dolara düşmüştür. İşlenmiş taş ihracatımız 714.000 dolardan 686.000 dolara inmiştir. 1994 yılında ihracatımız 3.700.000 dolara, 1995 yılında ise 3.716.809 dolara yükselmiştir.

Bu bölümde görüldüğü gibi dünya mermer ticaretinde Avrupa ülkeleri önemli bir paya sahiptir. Brezilya, Çin ve Hindistan dünya mermer ticaretinde ağırlıklarını hissettirmeye başlayan ülkeler olarak kabul edilebilir. Türkiye'nin mermer rezerv durumu, üretim ve tüketim miktarları, dünya mermer ticaretindeki yeri bundan sonraki bölümü konularını oluşturmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE MERMERCİLİK SEKTÖRÜ VE GELİŞİMİ

Bu bölümde Türkiye'de mermercilik sektörünün gelişimi hakkında bilgiler yer almaktadır. Türkiye'nin mermer rezerv durumu mermer ocaklarında ve işleme tesislerindeki üretim ve teknolojik yapı, sektörün istihdam düzeyine sağladığı katkı, yabancı sermayenini sektöre girişi ile mermercilik sektörünün gelişmesini engelleyen sorunlar ve bu sorunlara çözüm önerileri ele alınmaktadır. Türkiye'nin önemli mermer rezervlerinin bulunmasına rağmen sermaye ve teknoloji yetersizliğinden dolayı bu kaynakların ekonomiye katkısı istenilen düzeyde değildir. Mermercilik sektörü istihdam ve ihracatın artırılmasında ve bölgeler arası gelişmişlik farkının azaltılması bakımından büyük öneme sahiptir.

I. TÜRKİYE'DE MERMERCİLİK SEKTÖRÜ

Ülkemizde mermer, madencilik sektörü içerisinde önemli bir paya sahiptir. Mermercilik sektörü 1985 yılından sonra hızla gelişmeye başlamıştır. Çünkü, mermer bu tarihte Maden Kanunu kapsamına alınmıştır. Mermer sektöründe firmalar, genellikle, mermer ocakçılığı veya işletmeciliği şeklinde faaliyet göstermekle birlikte bazen ocakçılık ve işletmecilik faaliyetlerinin her ikisini birlikte yürütebilmektedirler. Sektördeki firmalar genellikle küçük işletme ve aile şirketi yapısındadır.

Ülkemiz dünya rezervlerinin önemli bir kısmına sahiptir. İşgücü, katma değer, ihracat girdileri bakımından önemli bir potansiyeli vardır. 1980'li yıllardan sonra önemli gelişmeler gözlenmekle birlikte dünya ticareti içerisindeki payımız ancak % 2'ler düzeyine ulaşabilmiştir.

Mermer sanayinin yapılan yatırımlarla genel ekonomi içindeki payının artacağı beklentisi vardır. Mermercilik diğer yatırımlara oranla riskli bir ticari faaliyettir. Bu mermer ocaklarının yapısından kaynaklanmaktadır.

Türkiye, Avrupa, ABD gibi gelişmiş ülkelere oranla mermer ocaklarında ve işleme tesislerindeki makineleşmeyi oldukça geriden takip etmektedir.

II. TÜRKİYE'DE MERMER MEVZUATI

Mermerciliğimizin gelişmesinde üretim, ihracat ve yatırımın artırılmasında dünya piyasalarında rekabet edebilmesinde, mermer işletmecilerinin güven, huzur içinde çalışmasında mevzuatın önemi büyüktür. Mevzuatın açık, anlaşılabilir olması gerekir.

Ülkemizde mermercilik faaliyetleri sırasıyla Taş Ocakları Nizamnamesi, 6309 sayılı Maden Kanunu ve 3213 sayılı Maden Kanunu ile yürütülmektedir.

A. Taş Ocakları Nizamnamesi ve Mermer

Taş Ocakları Nizamnamesi 6 Haziran 1901 yılında yürrlğē girmiştir. Bu nizamnamenin yürütülmesinde Orman, Madenler ve Ziraat Bakanlığı yetkiliydi. Mermer 1985 yılına kadar bu nizamname hükümlerine göre işletilmiştir. Taş Ocakları Nizamnamesi'nde mermer ve ocak şöyle geçmektedir: Ocaklar; somaki, alçı, kireç, çakmak, değirmen, çeşitli mermer, çakıl gre, granit, kumlu ve benzeri taşlarla amyant, puzolan, strasi, bazalt, lav, marn, tebeşir, kil, çimento, kaolen ve buna benzeyen cisimlerden ibarettir.

Taş Ocakları Nizamnamesinin 2. maddesine göre; "ocaklar hangi çeşit arazide meydana çıkarsa (sahipli arazilerde) açma ve işletme hakkı o arazi sahibine aittir". 3. madde ise "bir kimse tasarrufu altında bulunan arazide zuhur eden ocaklardan, kendine ait özel inşaat ve imalat için ihtiyacı olan maddeleri, hkmete durumu haber vermeye hiçbir surette harç ve vergi ödemeye zorunlu olmaksızın çıkarabilir ve kullanabilir" ifadesi yer almaktadır. Bu maddelerde görüldüğü gibi eğer taş ocağı ruhsatı alınacak alan özel mülkiyete ait ise önce mülk sahibinin izninin alınması gerekmektedir. Oysa 1960 Anayasası'nın 130 ve 1982 Anayasası'nın 168. Maddelerinde "Tarihi servetler ve kaynaklar devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Bunların aranması ve işletilmesi hakkı devlete aittir. Devlet bu hakkını belli bir süre için gerçēk ve tüzel kişilere devredebilir" hükmü yer almaktadır. Nizamnamenin Anayasaya tezat teşkil eden bu hükmü gerçēk müteşebbisin işletmecilik yapmasına büyük engeller çıkarmaktadır. Tabii kaynakların yayılımının mülk sınırlarına bağılı olmaması

nedeniyle birden fazla mülke giren bir alanda ocak açmalar için bütün mülk sahiplerinin izni gerekmektedir. Bunu sağlamak çok güç ve büyük mali yük getirmektedir⁷.

Taş ocaklarının tüm işlemleri 12 Ağustos 1925 tarihli İçişleri Bakanlığı genelgesi ile kanunun uygulanması İl Özel İdareleri tarafından yürütülmüştür. İl Özel İdaresi'nin bu konuda karar vermeye yetkili organı ise İl Daimi Encümeni'dir.

Taş Ocakları Nizamnamesi 17. Maddenin bu günkü uygulamasında, hazineye ait tapulu arazide taş ocağı işletmek için öncelikle Maliye Bakanlığı Milli Emlâk Genel Müdürlüğü'nden arazinin kiralanması gerekmektedir. Bunu takiben sahanın bağlı bulunduğu İl Özel İdaresinden taş ocağı ruhsatı alınacaktır. Bu uygulama zamanla yukarda bahsedilen kira bedeline rezerv miktarı ve rayiç bedeli de dahil edilerek, maliyetler hiç düşünülmeden adeta ruhsat vermeme faaliyetine dönüşmüştür⁸.

Taş Ocakları Nizamnamesi'nde ocaklardan alınacak resimler ve harçlar madde 18. ve 22. maddeler arasınada belirtilmiştir. Bu miktarlar ya sabit ya da değişken olarak keyfiyete göre tespit edilmiştir. Resim ve harçlarda ödeme peşin ve taksit ile yapılabilir.

Taş Ocakları Nizamnamesi'nde güvenlik ve korumaya ilişkin önlemlerde 23-28. Maddelerde açıklanmıştır. Nizamnamede belirtilen Fenni Nezaretçi ve Daimi Nezaretçi gibi uygulamalar hayata geçirilememiştir. Taş Ocakları Nizamnamesi'nin 28-31. Maddeleri ise belirlenen kurallara aykırı hareket edilmesi halinde uygulanacak işlemlerden bahsetmektedir. Para cezası, geçici olarak ocakların kapatılması, çıkarılan mallara el konulması gibi cezalar söz konusudur.

⁷ M. TOMBUL ve N. GÜNGÖR, *"Mevzuatın Mermer Sektörüne Etkileri"*, Türkiye II. Mermer Sempozyumu, Kozan Matbaası, Afyon, 1997, s. 55.

⁸ Lütfi SAKARYA, *"Maden Kanunu, Taş Ocakları Nizamnamesi ve 3213 Sayılı Maden Kanunu'nda Mermercilik Sektörü"*, Türkiye I. Mermer Sempozyumu, Kozan Matbaası, Afyon, 1995, s. 91.

B. 6309 Sayılı Maden Kanunu ve Mermer

6309 Sayılı Maden Kanunu 11.03.1954 yılında yürürlüğe girmiştir. Mermer bu kanun kapsamına alınmamıştır. Ancak taş ocağı ruhsatı sahibi ürettiği hammaddenin sanayi hammaddesi veya ihraç hammaddesi olduğunu belgelemek suretiyle Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın Bakanlar Kurulu'na teklifi sonucu, Bakanlar Kurulu Kararıyla çıkardığı hammaddeyi Maden Kanunu kapsamına sokabilmekteydi. Bu işlemlerin yapılması büyük formaliteler gerektirdiğinden, bu kanunun yürürlükte kaldığı 1954-1985 yılları arasında bu şekilde kanun kapsamına alınan mermer ruhsatlarının sayısı çok az olmuştur. Mermer bu dönemde Taş Ocakları Nizamnamesine tabi olmaya devam etmiştir.

C. 3213 Sayılı Maden Kanunu ve Mermer

6309 Sayılı Maden Kanunu'nun eksikliklerini gidermek için bu kanun yerine 15.06.1985 yılında 3213 Sayılı maden Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ile mermer Maden kanunu kapsamına alınmıştır. Bu kanunun uygulanmasına dair yönetmelik 22.08.1985 tarihinde hazırlanarak yürürlüğe girmiştir. 3213 Sayılı Maden Kanunu madencilik sektörünün hız, ileri teknoloji, yüksek sermaye ve kredi gerektiren koşulları göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. 3213 Sayılı Maden Kanununda 2. ve 16. Maddeler doğrudan mermercilikle ilgilidir. Diğer maddelerde madenlere uygulanacak hükümler mermere de uygulanacak hükümlerin mermere de uygulanması söz konusudur.

Kanunun 2. Maddesinin Sanayi Madenleri başlıklı bölümünün son cümlesinde mermer "kalker, dolomit, galsit, aragonit, traverten, albatr, diyabaz, granit serpantin ve kesilip parlatılabilen diğer taşlar" şeklinde ifade edilmiştir. Ancak bu kanun değişik şekillerde yorumlanmıştır. Mermer için ruhsat verilecek malzemede kesilip parlatma özelliği dikkate alınmış, kullanım alanına bakılmamıştır. Dolayısıyla inşaat ve yol yapımında kullanılan taşlar, mıcır, mozaik ve kireç ocaklarının da kanun kapsamında yer aldığı yorumu

ıkarılmıřtır⁹. Bu sorunu gidermek için 25.06.1987 tarihinde 3382 Sayılı Kanun ıkarılmıştır. Bu kanun ile mermer “kesilip parlatılarak kullanılacak olan mermer, oniks mermeri ve diğerk taşlar” şeklinde ifade edilmiştir. Bunun sonucunda mermerde kullanma kriteri getirilerek mıcır, mozaik gibi taş malzemelerin gerçek mermerden ayrılması sağlanmıştır. Ancak 3382 Sayılı Kanun’da da hangi taşların mermer kapsamında olacağı konusunda sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu kanunda yer alan diğerk bir sorun ise mermer bloklarıdır. Hangi boyutta blok veren kayaçlar bu kanun kapsamında mermer olarak değerlendirilecektir. Bunları açık olarak belirtilmesi gereklidir.

3213 Sayılı Maden Kanunu’nun 16. Maddesinde mermer için 250 hektara kadar ruhsat verileceğı müracaatları 1/25000 ölçekli haritalardaki koordinatlara göre yapılacağı hükmü yer almıştır. Mermer yatağı için 250 hektarlık alan çok fazladır. Örneğin Afyon İşçehisar’da mermer oluşumunun tamamı 225 hektardır. Alanın fazla olması suiiistimallere neden olabilmektedir.

3213 Sayılı Maden Kanunu’nun geçici 4. Maddesi ile daha önce taş ocakları nizamnamesine göre işletilen mermer ocaklarının işletme ruhsatı intibakının yapılmasına imkan tanımıştır. Ancak ruhsat almış mermer sahalarının kanuna intibakları sırasında sorunlar ortaya çıkmıştır. Mermer ruhsatlarının intibakı için verilen süre kısa tutulup müracaatlar koordinat sistemine göre yapılmıştır. Mermer sahalarının intibakında hatalar olmuş ve aynı mermer sahası için tekrar ruhsat verme durumu ile karşı karşıya kalınmıştır. Yanlış intibak sonucu hem Maden İşleri Müdürlüğü yıllarca uğraşmak zorunda kalmış hem de bir çok ruhsat sahibi mağdur olmuştur. 3213 Sayılı Maden Kanunu’nda rezervler hakkında koruyucu hükümler bulunmamaktadır. Mermer ocaklarında üretimde patlayıcı maddeler kullanılmaktadır.

3213 Sayılı Kanun ile beyan usulü, oto-kontrol, teşvik tedbirleri öngörölmüş ve üretim istikrarını korumak için madencilik fonu kurulmuştur.

⁹ TOMBUL, GÜNGÖR, a.g.e. s. 55.

Maden zuhurları üzerinde buluculuk ve ihbar hakları maden ve ruhsatlarının süratle verilmesi, artıkların ve düşük tenörlü cevherlerin değerlendirilmesi, düşen ve terkedilen sahaların otomatik olarak aramalara açılması imkanları getirilmiş maden kaçakları önlenmeye çalışılmıştır. Bu maden kanunu ile formaliteler azaltılmış yatırımcıya güvenilir bir ortam sağlanmaya çalışılmıştır¹⁰.

III. TÜRKİYE'DE MERMER REZERVLERİ

Dünyada ve Türkiye'de mermer rezervlerinin tespiti oldukça zordur. Ülkemizde ilk mermer rezervi tespit çalışmaları 1930 yılında MTA Enstitüsü tarafından başlatılmıştır. 1940 yılında MTA ile İTÜ Maden Fakültesince jeolojik etüt ve arama çalışmaları gerçekleştirilmiştir. 1960'lı yıllarda Türkiye Ticaret ve Sanayi Odalar Birliği'ne bağlı "Maden Yardım Komisyonu" bir çok bölgede arama çalışmaları yapmıştır. Ancak, bu arama çalışmaları ülke genelini kapsayamamıştır. Bu yıllarda MTA Enstitüsünün programları içinde Türkiye mermer potansiyelinin tespiti çalışmaları yer almış ancak sınırlı imkanlar dolayısıyla gerçekleştirilememiştir. 1970'li yıllarda ise mermer, uzun vadeli maden arama programları kapsamında olmasına rağmen ancak belirli bölgelerde arama ve etüt çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca mermerin uzun yıllar Taş Ocakları Nizamnamesine tabi olması da arama ve etüt çalışmalarını olumsuz etkilemiştir. Türkiye'nin mermer rezervleri henüz kesin olarak çıkarılamamıştır.

Ülkemiz dünya mermer rezervlerinin yaklaşık %30 - % 40'ına sahiptir. MTA Genel Müdürlüğü tarafından yapılan araştırmalara ve jeolojik etüt raporlarına göre Türkiye'nin mermer rezervler miktarları aşağıdaki gibidir.

Görünür rezerv miktarı:	1.590.000.000 ton
Muhtemel rezerv miktarı:	4.171.000.000 ton
Mümkün rezerv:	8.172.000.000 ton
Toplam rezerv:	13.933.000.000 ton

¹⁰ SAKARYA, a.g.e., s. 95.

Traverten, kalker, mağmatik orijinli kayaçlar ve mermer olarak kullanılabilecek kayaçlar toplam mermer rezervine dahil edilmektedir. Türkiye toplam mermer rezervinin 5.161.000.000 m³ünün 3.140.000.000 m³ü Ege Bölgesi'nde bulunmaktadır.

A. Mermer Rezervlerinin Bölgesel Dağılımı

Ülkemizin her bölgesinde geniş alanlar kaplayan mermer rezervleri mevcuttur. Ülkemiz, renk ve desen bakımından çok çeşitli ve kaliteli mermer yataklarına sahiptir. Sahip olduğumuz rezervler bölgeden bölgeye farklılık arz etmektedir. Mermer rezervleri bakımından en zengin bölgemiz Ege Bölgesi'dir. Mermer rezervlerimizin % 67'si bu bölgede bulunmaktadır. İzmir, Tire, Torbalı, Selçuk civarındaki mermer sahaları, Afyon-İscehisar, Eskişehir, Uşak mermer sahaları, Muğla ilindeki Milas, Yatağan, Kavaklıdere civarındaki mermer sahaları bölgenin mermer rezervini oluşturmaktadır. Trakya Bölgesinde Kırklareli gnaysları ve granitleri, Dereköy, Kofçaz mermerleri, Biga ve Balıkesir civarındaki mermerler, Uludağ çevresindeki ve Ezine-Bayramiç, Edremit civarında, Manyas-Marmara Adası yörelerinde çok önemli mermer yatakları vardır.

İç Anadolu Bölgesinde Yozgat, Kırşehir, Niğde ve Kayseri illerinde değişik renk ve desenlerde mermerler bulunmaktadır. Kuzey kesimlerde Çankırı, Çorum, Kastamonu mermer sahaları vardır. Akdeniz Bölgesinde ocak işletmeciliği, mermer yataklarının yüksek kesimlerde bulunması nedeniyle çok sınırlı bir şekilde sürdürölmektedir. Adana, Osmaniye, Burdur ve Hatay illerimizin de mermer alanları bulunmaktadır. Güney Doğu Anadolu Bölgesinde Diyarbakır-Çermik yöresinde blok mermer üretimi yapılmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesinde Elazığ ilimizde mermer üretimi yapılmaktadır. Bitlis çevresinde kaliteli mermerler bulunmaktadır. Karadeniz Bölgesinde mağmatik kayaç oluşumları vardır. Artvin, Bartın, Giresun, Ordu, Rize ve Gümüşhane bölgenin başlıca mermer alanlarıdır.

B. Mermer Yataklarının İllere Göre Dağılımı

Ülkemizin hemen her ilinde mermer bulunmaktadır. Ülkemiz önemli mermer rezervine sahip olmakla birlikte bu rezerv iller itibariyle tam olarak tespit edilmiş değildir.

Tablo 2.1: Türkiye’de İller Bazında Mermer Rezervleri

İller	Rezerv Miktarı (Milyon M3)	Kullanım Durumu	İller	Rezerv Miktarı (Milyon M3)	Kullanım Durumu
Adana	70	Bir kısmı işletiliyor	İçel	5	---
Afyon	629	Bir kısmı işletiliyor	İstanbul	5	Bir kısmı işletiliyor
Amasya	52	Bir kısmı işletiliyor	İzmir	120	İşletilmiyor
Ankara	10	Bir kısmı işletiliyor	Kars	10	---
Antalya	44	---	Kastamonu	10	---
Artvin	11	İşletilmiyor	Kayseri	10	---
Aydın	30	İşletilmiyor	Kırklareli	30	İşletilmiyor
Balıkesir	1850	Bir kısmı işletiliyor	Kırşehir	35	Bir kısmı işletiliyor
Bilecik	40	Bir kısmı işletiliyor	Kocaeli	5	---
Bolu	5	---	Konya	50	İşletilmiyor
Bursa	100	Bir kısmı işletiliyor	Kütahya	70	Bir kısmı işletiliyor
Çanakkale	252	Bir kısmı işletiliyor	Manisa	10	İşletilmiyor
Çankırı	80	Bir kısmı işletiliyor	Kahramanmaraş	50	İşletilmiyor
Çorum	27	Bir kısmı işletiliyor	Muğla	200	İşletilmiyor
Denizli	652	Bir kısmı işletiliyor	Niğde	5	---
Edirne	10	---	Rize	5	---
Elazığ	10	---	Sakarya	10	Bir kısmı işletiliyor
Erzincan	25	İşletilmiyor	Sivas	50	Bir kısmı işletiliyor
Erzurum	10	Bir kısmı işletiliyor	Tokat	410	---
Giresun	50	---	Uşak	32	---
Gümüşhane	5	---	Van	5	Bir kısmı işletiliyor
Hakkari	20	İşletilmiyor	Yozgat	21	---
Hatay	20	İşletilmiyor	Zonguldak	5	---
Isparta	5	---	TOPLAM	5.161	

Kaynak: M.YILMAZ, “Orhan Gazi Yöresi Mermerlerinin Mühendislik Jeolojisi”, İTÜ Maden Fak Yayınları, 1990, s.10

Toplam rezerv içerisindeki pay bakımından en yüksek paya sahip olan beş ilimiz; % 35.8 ile Balıkesir, % 12.6 ile Denizli, % 12.2 ile Afyon, % 7.9 ile Tokat ve % 4.9 ile Çanakkale’dir. Ülkemiz mermer rezervlerinin % 73.4’ü bu beş ilimizde bulunmaktadır.

Türkiye’de çalışan saha sayısı % 8 civarındadır. Diğer bir ifade ile ülkemizin bilinen mermer sahalarının % 92’si işletmeye alınmamıştır¹¹.

¹¹ A. BAŞÇETİN, G. TUNCER, B. İPEKOĞLU, “Türkiye Mermer Sektörüne Genel Bir Bakış”, Türkiye II. Mermer Sempozyumu, Kozan Matbaası, Afyon, 1997, s. 2.

IV. TÜRKİYE'DE MERMER ÜRETİMİ

Mermer üretimi ocak işletmelerinde ve işleme tesislerindeki üretim olmak üzere iki aşamada incelenebilir. Dünya ticaretinde önemli rol oynayan A.B ülkelerinde mermer üretimi ileri teknoloji içeren yöntemlerle yapılmaktadır. Mermer ocaklarının ve işleme tesislerinin kapasitesi yüksektir. Türkiye'de ise teknoloji yeterli olmayıp tesislerdeki fire oranı oldukça yüksektir.

Mermer ocaklarında üretimdeki amaç, mermer yatağının ve kullanılan makinaların elverdiği ölçüde kırıksız, çatlaksız büyük boyutta mermer bloku çıkarmaktır.

Mermer ocaklarında üç şekilde üretim yapılmaktadır:

- i. İnsan gücü ile üretim
- ii. Mekanize üretim
 - Kanal açma yöntemi
 - Demir testere yöntemi
 - Elmas kayış kol ile kesme yöntemi
 - Elmas tel ile kesme yöntemi
 - Zincirli testere yöntemi
 - Koparma yöntemi
 - Çelik tel ile kesme yöntemi
 - Patlayıcı maddelerle yarma yöntemi
- iii. Alev ve lazer ışınları ile kesme

Ülkemizde insan gücü üretim yöntemi ve mekanize üretim yöntemleri ağırlıklı olarak kullanılmakta, alev ve lazer ışınları ile üretim ise yaygın olarak kullanılmamaktadır. Ülkemizde işçi ücretlerinin düşük olması ve finansman imkanlarının yeterli olmamasından dolayı yatırımcılar insan gücü ile ocaklardan mermer çıkarmaktadırlar.

Patlayıcı maddelerle yarma yöntemi az da olsa kullanılmaktadır. Parçalanma nedeniyle fire çok fazla olmaktadır. Bloкта ve ana kütlede açık ve

gizli çatlaklar meydana gelir. Bu yöntem en ilkel, tehlikeli, çevreyi ve rezervleri tahrip eden bir yöntemdir.

Koparma yöntemi de ülkemizde uygulanmaktadır. Bu yöntemde fire oranı 2/3'tür. Kanal açma yönteminde de fire oranı 2/3'tür. Demir testere yöntemi antik çağdan beri kullanıla gelen ama günümüzün en gelişmiş yöntemidir.

Elmas tel ile kesme yöntemi dünyada en fazla kullanılan yöntemdir. Bu yöntem ile saatte 10 m² kesim yapılabilir. Zamandan kazandırmada, tahribatı ve zayılatı önleme açısından faydası vardır.

Mermer ocaklarından blok çıkarmak için bu yöntemlerden başka gelişmiş ülkelerde hidrolik kesme (basıncı su ve kum), termal kesme (yakarak kesim) ve lazer-ultrason sistemleri kullanılmaktadır.

Ülkemizde mermer ocak işletmelerinde modern makinelerle üretim yapanların sayısı giderek artmaktadır. Makineleşmenin artması ile kayıplar azalmaktadır.

Ocaklardan hammadde olarak çıkarılan bloklar fabrika ve atölyelere getirilerek istenilen boyutlarda plaka şeklinde kesilir. Taşların bir kısmı ise vazo, kül tablası, fıskiye gibi süs eşyalarının yapımında kullanılır.

Mermer işleme tesislerinde şu üretim teknikleri kullanılmaktadır:

- i. Katrakla blok kesme sistemi
- ii. Disk ile kesme sistemi
- iii. Lazer ışını ile kesme sistemi
- iv. Silme ve cilalama sistemi
- v. Özel amaçlı M makineleri
- vi. Su jeti ile kesme sistemi

Mermer işletme tesislerinde, mermer bloğunun minerolojik ve fiziksel özelliklerine göre kesme sistemleri belirlenmektedir. Diskle veya telle kesme yöntemi daha fazla kullanılmaktadır. Lazer ışını ile kesme sistemi ise yarı deneme aşamasındadır.

Mermer ocaklarında ve mermer işleme tesislerinde yeterli teknik ve teorik bilgiye sahip olunmaması durumunda ülke ekonomisine ve mevcut mermer yataklarına aşağıdaki zararlar verilmektedir¹²:

- i. Mermerin cinsine ve fiziksel özelliklerine göre kullanılacak araç ve gereçlerin uygun seçilememesi halinde ortaya çıkan zararlar,
- ii. Bilgi noksanlığıyla ocağın tamamen tahrip olmasına yol açan zararlar,
- iii. Modern teknolojinin yerinde kullanılmamasından kaynaklanan ve % 40'a varan üretim kayıpları,
- iv. Mermerin işlenmesinde her boyuttaki blokların değerlendirilememesinden kaynaklanan kayıplar.

Ülkemizde, mermer sektörünün üretim kapasitesi ile ilgili olarak ayrıntılı bir çalışma yapılmamıştır. Ocaklarda kullanılan teknoloji, alt yapı imkanları, ocağın yapısı, ekip sayısı ve niteliği ve yıllık çalışma süresi kapasiteyi belirleyen etkenlerdir. Mermer ocaklarımız finansman ve kalifiye eleman yetersizliği nedeniyle eksik kapasite ile çalışmaktadır. Ocaklar kış şartları nedeniyle yılda 6-7 ay faaliyette bulunmaktadır. Mermer ocaklarının % 60-70 kapasite ile çalıştıkları tahmin edilmektedir.

Türkiye'de ortalama ocak kapasitesi 1000-2000 m³/yıl civarındadır. 10 bin m³/yıl üstünde mermer çıkartılan ocak sayısı çok azdır. Mermer işleme tesislerinde toplam işleme kapasitesi ise 15 milyon m²/yıl seviyesinde olup kapasite kullanım oranlarının % 70 olduğu tahmin edilmektedir.

Ocaklardan çıkartılacak mermer için yapılan giderler; işçilik ve personel ücretleri; sosyal yardım (yemek, yiyecek); işletme malzemesi; akaryakıt, yağ, su; enerji; bakım-onarım, yedek parça; taşıeron ücreti; amortismanlar ve diğer giderlerden oluşmaktadır.

Üretim giderleri içerisinde en önemli pay işçi ücretleri ve enerjiye aittir. Ocaklardan mermer çıkarabilmek için kepçe, tel kesme makineleri, sondaj

¹² BİLGİN, ÇAKIR a.g.e., s. 49.

makineleri, kamyon, kompresör, titano gibi ekipmanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Tüm bu ekipmanlar 500-600 bin \$ gibi büyük bir sermayeyi gerektirmektedir.

Tablo 2.2: Çalışan Ocakların İller Düzeyinde Dağılımı

İl	Çalışan Ocak Sayısı				
	Serttaş	Kireçtaşı	Mermer	Oniks	Traverten
Adana	-	2	-	-	-
Afyon	-	-	98	-	1
Aksaray	1	-	-	-	-
Ankara	-	2	-	-	-
Aydın	-	2	-	-	-
Balıkesir	1	1	110	1	1
Bilecik	-	47	-	-	-
Burdur	-	1	-	-	1
Bursa	1	10	14	-	-
Çanakkale	1	-	-	-	-
Çankırı	1	-	-	-	1
Denizli	-	-	-	-	32
Diyarbakır	-	2	-	-	-
Elazığ	-	2	-	-	-
Eskişehir	-	6	11	-	-
Giresun	1	-	-	-	-
Hatay	-	1	-	-	-
İzmir	-	1	1	1	-
Kayseri	-	1	-	-	-
Kırklareli	1	1	6	-	-
Kırşehir	3	1	1	-	-
Konya	-	2	-	1	-
Kütahya	-	-	2	-	-
Manisa	-	1	-	2	-
Muğla	-	1	22	-	-
Nevşehir	-	-	-	-	1
Niğde	-	-	1	-	1
Ordu	1	-	-	-	-
Sakarya	1	2	-	-	-
Sivas	-	1	-	-	1
Uşak	-	1	9	-	-
TOPLAM	12	93	274	5	38

Kaynak: E. YÜZER & M. ERDOĞAN, Türkiye Bloктаş Üretimindeki Son Gelişmeler ve Sektörün Uluslararası Boyutu, Türkiye 1. Mermer Sempozyumu, Kozan Matbaası, Afyon, 1995, s. 2.

Üretim maliyetleri ocaklara göre farklılık arz etmektedir. Makine ve teçhizat durumu ile ocakların bulunduğu yöreye göre maliyetler değişebilmektedir.

Ülkemizde 650'ye yakın ocakta üretim yapılmaktadır. Bu ocakların büyük bir kısmı Balıkesir, Afyon, Denizli, Muğla, Eskişehir, Bilecik ve Bursa illerimizde bulunmaktadır.

Yukarıdaki tabloda çalışan mermer ocaklarının sayısı ve bulunduğu iller gösterilmiştir.

Tabloya göre çalışan ocak sayısı itibariyle ilk yedi ilimiz ve ocak sayıları: Balıkesir: 114, Afyon: 99, Bilecik: 47, Denizli: 32, Muğla: 23, Bursa: 25 ve Eskişehir: 17 şeklindedir. Bu yedi ilimizin ocak sayısı toplam ocak sayısının yaklaşık % 80'idir.

Tablo 2.3: Türkiye Blok Mermer Üretimi (1 m³ = 2.7 ton)

Yıllar	1000 Ton	1000 M ³	Değer (10 ⁶ TL)*
1984	430	160	320.000
1985	490	181	362.000
1986	540	200	400.000
1987	504	187	374.000
1988	756	280	560.000
1989	864	320	640.000
1990	1066	395	790.000
1991	1161	430	860.000
1992	1296	480	960.000
1993**	1404	520	1.040.000

(*) Değerler 1993 yılı birim fiyatlarına uyarlanmıştır

(**) 1993 yılı rakamları tahminidir.

Kaynak: DPT. 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı ÖK. Mermer Raporu

Türkiye’de çıkarılan blok mermerlerin miktarı kesin olarak tespit edilememektedir. DPT Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Mermer Raporunda blok mermer üretimi miktarları, aşağıdaki tablo ile ifade edilmiştir. Bu üretim miktarlarına renkli ve oniks mermeri, granit vb dahildir. Mermer plaka üretimi, blok üretiminin tamamı işlenmiş olarak kabul edilerek oniks mermeri ve travertenler de dahil olarak tespit edilmiştir.

Tablo 2.4: Türkiye Mermer Plaka Üretimi

Yıllar	Üretim Miktarı		Yıllar	Üretim Miktarı	
	1000 m ²	Ton		1000 m ²	Ton
1984	4.300	232.200	1989	8.640	466.560
1985	4.900	164.600	1990	10.665	575.910
1986	5.400	291.600	1991	11.610	626.940
1987	5.040	272.160	1992	12.960	699.840
1988	7.560	408.240	1993	14.040	758.160

Kaynak: DPT. 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı ÖK. Mermer Raporu

Blok üretiminin ve taş türünün illere göre dağılımı ise şöyledir:

Tablo 2.5: Blok Üretiminin ve Taş Türünün İllere Göre Dağılımı

İl	Üretilen Blok Taş Miktarı (M ³ /Yıl)				
	Serttaş	Kireçtaşı	Mermer	Oniks	Traverten
Adana	-	1550	-	-	-
Afyon	-	-	80000	-	3000
Aksaray	1500	-	-	-	-
Ankara	-	2500	-	-	-
Aydın	-	600	2000	-	-
Balıkesir	-	5600	147300	350	30
Bilecik	-	68200	-	-	-
Burdur	-	300	-	-	5000
Bursa	-	12100	15500	-	-
Çanakkale	2000	-	-	-	-
Çankırı	300	-	-	-	200
Denizli	-	-	-	-	27100
Diyarbakır	-	3500	-	-	-
Elazığ	-	3200	-	-	-
Eskişehir	-	6300	29800	-	-
Giresun	1250	-	-	-	-
Hatay	-	300	-	-	-
İzmir	-	1300	-	-	-
Kayseri	-	2000	-	-	-
Kırklareli	-	250	280	-	-
Kırşehir	4200	800	1500	-	-
Konya	-	3600	-	50	-
Kütahya	-	-	2700	-	-
Manisa	-	150	-	3000	-
Muğla	-	200	27000	-	-
Nevşehir	-	-	-	-	1500
Niğde	-	-	1300	-	-
Ordu	300	-	-	-	-
Sakarya	300	900	-	-	-
Sivas	-	200	-	-	200
Uşak	-	1200	4550	-	-
TOPLAM	9850	116750	311930	3400	37030

Kaynak: E.YÜZER & M.ERDOĞAN, Türkiye Bloктаş Üretimindeki Son Gelişmeler ve Sektörün Uluslararası Boyutu, Türkiye 1. Mermer Sempozyumu, Kozan Matbaası, Afyon, 1995, s.2.

Ülkemizde ocaklardan çıkarılan mermeri işleyen kuruluşların sayısı da kesin olarak tespit edilememiştir. DPT Mermer Özel İhtisas Komisyonu tarafından yapılan araştırmalarda kesme ve parlatma yapabilen 112 mermer fabrikası belirlenmiştir. Bu fabrikalar dışında ham plaka işleyen tesisler ve süsleme taşıcılığı alanında çalışan atölyeler vardır. Tahmini olarak mermer işleme tesis ve atölyelerinin toplam sayısı 1500'ü bulmaktadır.

Mermer tesis ve atölyeler, ürettikleri ürünlere göre aşağıdaki şekilde sınıflandırılmaktadır.

Tablo 2.6: Mermer İşleme Tesislerinin Sınıflandırılması

Üretilen Ürünler	%
Yer döşemesi	36.5
Dış Cephe Kaplaması	9.5
İç Cephe Kaplaması	15.0
Yapı Taşı	8.0
Özel Siparişler	6.8
Mezar Taşı	11.0
Merdivenler	5.5
Diğer Uygulamalar	7.7
TOPLAM	100.0

Kaynak: Mualla BİLGİN ve Elif ÇAKIR, **Mermer Araştırması**. İstanbul: İTO, 1998, s.51

Mermer işletmelerinin yaklaşık % 95'i özel sektöre aittir. Bu işletmeler gelişmelerini kendi imkanlarıyla sağlamaktadırlar. 8

V. TÜRKİYE'DE MERMER TÜKETİMİ

Dünyada olduğu gibi Türkiyede de mermer tüketiminin sürekli arttığı söylenebilir. Mermer, beton gibi diğer malzemelerin aksine insan sağlığına zararlı ışınları absorbe ettiği bilimsel araştırma sonucu ortaya çıkmış bir gerçektir. Sağlıklı bir yaşam için insanlar mermer kullanımını tercih etmektedirler.

Ülkemizde mermer başlıca inşaat, dekorasyon, mezarcılık ve güzel sanatlarda kullanılmaktadır. Ayrıca mermer tozları seramik sanayii, plastik ve elastik sanayii, tarım sanayii, yem ve gübre sanayii, boya sanayii, çimento sanayii, yapı malzemeleri sanayii ve kağıt sanayiinde kullanılmaktadır.

Mermer en çok inşaat sektöründe kullanım alanı bulmaktadır. Binaların iç ve dış kaplamalarında, merdivenlerde, girişlerde, banyolarda, mutfaklarda kullanılmaktadır. Turizmin geliştiği bölgelerde yapılan otel ve motellerde mermer kullanımı tercih edilmektedir. Ayrıca park ve bahçeler ile büyük kentlerin cadde ve trotuarlarında mermer kullanılabilir. Hastaneler, camiler, havaalanları istasyonlar gibi umuma açık yerlerde de granit kullanımı artmaktadır.

Dekorasyon malzemesi olarak mermerden masa, sehpa ve çeşitli mobilyalar yapılmaktadır. Vazo, avize, şekerlik, kalemlik, kültablaları gibi çeşitli el sanatlarında güzel renkli mermerler kullanılmaktadır.

Mermerin kullanıldığı diğer bir tüketim alanı ise mezar ve mezar taşları yapımıdır. Ülkemizde mezar alanında mermer tüketimi artmaktadır. Anıt, abide gibi eserlerde mermer kullanılmaktadır.

Mermerin görünümü, dayanıklılığı, temizliği, renk ve deseni ile kullanımı sürekli artmaktadır. Ülkemizde inşaat sektörünün sürekli gelişmesi, sosyal refah düzeyinin artması, toplu konut ve turizm yatırımlarının teşvik edilmesi mermer tüketiminin artmasına sebep olmuştur.

Tablo 2.7: Türkiye'de Mermer ve Oniks Mermeri Tüketimi

Yıllar	Mermer (Ton)	Değer (Milyon)	Oniks Mermeri (Ton)	Değer (Milyon)	Toplam Miktar	Toplam Değer
1984	87.000	9785,5	20.000	2890,0	107.000	12.677,5
1985	64.000	10575,0	12.000	1734,0	106.000	12.309,0
1986	116.000	13050	35.000	5057,5	151.000	18.107,5
1987	436.000	49.072,5	21.000	3136,6	457.300	52.209,1
1988	415.500	46.743,7	21.200	3063,4	463.700	49.807,1
1989	426.300	48.026,2	21.500	3106,7	448.400	51.132,9

Kaynak: DPT. 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı ÖİK. Mermer Raporu

1970 li yıllara kadar ekonomik sıkıntılar dolayısıyla mermer anıtlarda kamu binalarında kullanıldığı için tüketimi sınırlı olmuştur. Bu yıllardan sonra inşaat sektörünün gelişmesiyle mermer tüketiminin her geçen gün arttığı söylenebilir.

Mermer tüketimi konusunda kesin miktarları belirleyebilmek için güvenilir istatistiki bilgiler bulunmamaktadır. DPT YBYKP ÖİK Mermer raporuna göre yıllar itibariyle mermer tüketimi, 1993 birim fiyatları ile aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Ülkemizde mermer tüketimi her yıl artmaktadır. Üretilen mermerlerin büyük bir kısmı iç tüketimde kullanılmaktadır. Diğer kısmı ise ihraç edilmektedir. Ayrıca turizm sektörüne sağlanan gümrük muafiyeti sebebiyle ithal granit ve mermer kullanılmaktadır.

IV. MERMER TİCARETİ

Ülkemizin mermer ihracatı özellikle 1980 yılından sonra büyük gelişmeler göstermiştir. İhracat rakamlarına baktığımız zaman bunu açıkça görmekteyiz. 1980 yılından önce ihracatımız 1 milyon dolar iken, 1980'de 4 milyon dolar, 1981 ve 1982 yıllarında 12 milyon dolardan fazla olmuştur. 1986 ve 1987 yıllarında mermer ihracatımız değer olarak gerilemiştir. Bu yıllardan sonra mermer ihracatımız sürekli artmıştır. 1996 yılında ihracatımız 90.720.000 dolar olmuştur. Bunun 82.524.000 doları mermer, 6.338.000 doları granit ve 1.811.000 doları diğer serttaş ihracatından elde edilmiştir¹³.

Tablo 2.8: Türkiye'nin Mermer, Granit ve Diğer Serttaşlar İhracatının Yıllar itibariyle dağılımı

	1992		1993		1994		1995		1996	
	Ton	Milyon \$	Ton	Milyon \$	Ton	Milyon \$	Ton	Milyon \$	Ton	Milyon \$
Mermer	105.130	42.8	124.990	46.3	173.944	56.1	204.100	68.62	249.918	82.524
Granit	10.500	1.26	30.140	1.45	46.418	3.2	66.900	7.31	70.664	6.338
Diğer Taşlar	47.000	1.90	6.500	0.38	5.700	0.560	15.000	1.67	22.240	1.811
TOPLAM	162.630	45.9	161.630	48.1	226.062	598	286.000	77.6	342.822	90.720

Kaynak: Mualla BİLGİN ve Elif ÇAKIR, *Mermer Araştırması*. İstanbul: İTO, 1998, s.85

Mermer ihracatımızda en büyük pay işlenmiş mermere aittir. 1996 yılında işlenmiş mermer ihracatımızın değeri 71.400.000 dolardır. Blok mermer ihracatımız ise bir önceki yıla göre düşerek 8.700.000 dolar olmuştur. Levha mermer ihracatımız ise artarak 2.424.000 dolar olmuştur.

Tablo 2.9: Yıllar itibariyle Blok, Levha ve İşlenmiş Mermer İhracatımız

Yıllar	1994		1995		1996	
	Ton	x1000 \$	Ton	x1000 \$	Ton	x1000 \$
Blok	48.390	6.353	66.200	8.831	58.228	8.700
Levha	14.960	2.100	12.150	1.986	16.860	2.424
İşlenmiş	106.305	47.433	125.075	57.700	174.830	71.400
TOPLAM	169.655	55.886	203.425	68.517	249.918	82.524

Kaynak: M. BİLGİN ve E. ÇAKIR, "Mermer Araştırması", İTO Yay. No: 1998, s.85

1995 yılında mermer ihraç ettiğimiz ülkeler ve ihracat değerleri Tablo 2.10'da gösterilmiştir.

¹³ BİLGİN, ÇAKIR a.g.e., s. 85.

Tablo 2.10: Türkiye'nin 1995 Yılı Mermer İhracatının Ükelere Göre Dağılımı (Bin \$)

Ülke Adı	İhracat Değerleri	Ülke Adı	İhracat Değerleri
Rusya	6762,5	B.A.Emirlikleri	809,3
İsrail	6408,8	İngiltere	778,9
Almanya	6323,0	Ukrayna	704,6
ABD	4322,0	Japonya	616,4
İtalya	3716,8	Türkmenistan	576,9
İspanya	3005,7	Danimarka	466,0
Lübnan	1992,0	Azerbaycan	465,8
Singapur	1760,0	Avustralya	359,3
S. Arabistan	1676,9	Fransa	331,1
Tayvan	1524,9	G. Kore	321,9
Libya	1110,9	KKTC	302,7
Endonezya	1082,1	Romanya	300,0
Kuveyt	965,3	Kanada	243,4
Hong Kong	895,1	Yunanistan	239,1
Irak	886,0	Mısır	219,6
Belçika	819,5	G. Afrika	212,0
Hollanda	817,8	İsviçre	126,1

Kaynak: M. BİLGİN ve E. ÇAKIR, "Mermer Araştırması", ITO Yay. No: 1998, s.85

Tabloya baktığımızda birinci sırada Rusya'yı görmekteyiz. Bunun nedeni girişimcilerimizin bu ülkede yaptığı müteahhitlik hizmetleridir.

Mermer ihracatında 1980'li yılların ortalarına kadar Orta Doğu ülkeleri önemli pazar oluşturmuştur. 1986 yılından sonra Avrupa Birliği ülkeleri birinci sıraya yükselmiştir. Öyle ki 1992 yılında sadece İtalya'nın payı % 56, İspanya'nın payı % 8 olarak gerçekleşmiştir.

İşlenmiş mermer ihracatımız açısından önemli ülkeler İsrail, Almanya, ABD, Suudi Arabistan, Libya, İtalya ve Rusya'dır. Blok mermer ihraç ettiğimiz en önemli ülkeler ise İtalya, Lübnan, Singapur, Endonezya, Tayvan, Suudi Arabistan ve İsrail'dir. Ülkemiz mermer ihraç eden ülkeler arasında 17. sırada bulunmaktadır.

Dünyanın en önemli ithalatçısı olan Japonya ülkemiz açısından istenilen seviyede bir pazar olamamıştır. Bunun yanında, Çin, Hindistan, Güney Afrika büyük miktarda ihracat yapabileceğimiz potansiyel ülkelerdir.

Mermer ihracatımızın genel ihracat içindeki payı pek değişmemiştir. Madencilik ihracatı içindeki payı ise 87, 88, 89 yıllarında azalmış, sonraki yıllarda sürekli artmıştır.

Ülkemizde ihracat yapanlar, sektörde faaliyet göstermeyen ara firmalardır. Aldıkları malları kendileri pazarlamaktadırlar. Az sayıda ocak sahibi blok mermer ihracatı gerçekleştirmektedirler. Ayrıca Arap, İtalyan, İsrailli tüccarlar ülkemizde toplayıcılık yapmaktadırlar.

Ülkemizde mermer ithalatı miktar ve değer olarak önemli bir yer tutmamaktadır. Mermer ithalatı 1989 yılına kadar oldukça düşüktür. Bu yıllardan sonra artış olmuştur. En fazla ithalat 1993 yılında olmuştur. Toplam ithal edilen mermer miktarı 22.938 ton, değer olarak yaklaşık 9 milyon dolardır. Ülkemizde 1986-1994 yılları arasında yapılan ithalat miktar ve değerleri Tablo 2.11'de gösterilmiştir.

Tablo 2.11: 1986/1994 Yılları Arası Türkiye Mermer İthalatı

Yıl	25.15 Miktar (Ton)	Değer (\$)	25.16 Miktar (Ton)	Değer (\$)	68.02 Miktar (Ton)	Değer (\$)	Toplam Miktar (Ton)	Toplam Değer (\$)	Toplam İthalat (10 ⁶ \$)
1986	-	-	-	-	43	198.944	43	198.944	11.105
1987	-	-	4	13.507	80	113.995	84	127.002	14.158
1988	65	20.204	113	52.450	146	350.545	324	423.199	14.335
1989	32	22.205	11	12.650	415	785.546	458	824.401	15.792
1990	69	3.427	12	49.686	1.164	1.216.546	1.245	1.269.659	22.302
1991	65	25.100	1340	959.880	5.204	3.363.940	6.609	4.348.920	21.047
1992	6	8.907	391	168.598	5.301	6.242.881	5.698	6.420.386	22.871
1993	102	20.044	15.818	3.756.744	7.018	5.309.727	22.938	9.085.767	29.429
1994	8	8.983	6.045	1.228.103	4.509	3.592.744	10.562	4.829.830	23.270

25.15: Blok ve kabaca dilimlenmiş mermer

25.16: Blok ve kabaca dilimlenmiş sert taş (Granit vb.)

68.02: İşlenmiş mermer ve granit vb.

Kaynak: A. BAŞÇETİN, G.TUNCER, B. İPEKOĞLU, Türkiye Mermer Sektörüne Genel Bir Bakış, Türkiye 2. Mermer sempozyumu, Kozan Matbaası, Afyon, 1997, s.8

Türkiye daha çok işlenmiş mermer ithalatı yapmaktadır. Blok mermer ithalatı ise azdır. Türkiye'nin işlenmiş mermer ithalatının % 90'ı İtalya'dan yapılmaktadır. İthalat yaptığımız diğer önemli ülkeler Fransa, Portekiz, İspanya, Çin, Almanya, İngiltere İsviçre'dir.

Ticaret bakımından İtalya bizim için önemli bir ülkedir. Mermer ithalatımızın önemli bir bölümünü bu ülkeden yapmakla beraber aynı zamanda

bu ülke ihracatımız içinde de önemli bir paya sahiptir. Türkiye, İtalya'ya genellikle blok mermer ihraç edip, işlenmiş mermer ithalatı yapmaktadır.

Toplam mermer ithalatımızın genel ithalat içindeki payı yaklaşık % 0.016 seviyesindedir.

VII. MERMERCİLİK SEKTÖRÜNDE İSTİHDAM

İstihdam geniş ve dar anlamda olmak üzere iki şekilde kullanılmaktadır. Geniş anlamda istihdam, işgücü, sermaye ve doğal kaynaklar gibi üretim faktörlerini belirli bir dönem içerisinde kullanılma derecesini ifade etmektedir. Dar anlamda ise istihdam, işgücünün belli bir dönemde çalışma seviyesini ifade eder. Türkiye'de mermer sahalarının önemli bir kısmı işletmeye açılmayıp ülke ekonomisine sağladığı katkı çok az düzeyde olduğu bir gerçektir. Mermercilik sektöründe faaliyet gösteren işletmeler küçük aile işletmeleri olup sermaye yetersizlikleri dolayısıyla büyük yatırımlara girilememektedir. Ayrıca ocak yatırımlarının yüksek risk taşıması sonucu girişimciler yatırım yapmaktan kaçınmaktadırlar.

Afyon, Kütahya ve Bilecik valileri göçlerin önlenmesi ve bu illerin gelişmesi için çareyi taş ocakçılığı şeklinde yürütülen mermercilik faaliyetlerinin geliştirilmesinde ve iş imkanlarının artırılmasında görmüşlerdir. Mermercilik sektörünün en önemli özelliklerinden biri de diğer sektörlerde istihdam sağlamasıdır. Mermercilikte istihdam edilen bir kişi imalat sanayiinde en az üç kişiye istihdam sağlayabilmektedir¹⁴. Mermercilik sektöründe doğrudan istihdam edilenlerin dışında nakliye, yükleme-boşaltma, inşaatların kaplama ve dekorasyon işlerinde çalışanlar, mermer sektöründe çalışanların dört katı civarında olup diğer sektörlerde bulunmaktadırlar¹⁵.

¹⁴ TOMBUL, GÜNGÖR, "Mermercilik Sektöründe Yabancı Sermayenin Yeri ve Sorunları", Türkiye II. Mermer Sempozyumu, Kozan Matbaası, Afyon, 1997, s. 76.

¹⁵ Türkiye Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Mermer ve Granit Sanayi Sektör Araştırması, Ankara, 1995, s. 76.

Ülkemizde mermer ocak ve işleme tesislerinin ve bu sektörde istihdam edilen kişilerin sayısı tam olarak tespit edilememiştir. Mermer ocak işletme sayısının, çalışan ve aralıklı çalışanlarla beraber 650 adet olduğu tahmin edilmektedir. Bunlardan 400 adedinin devamlı çalıştığı ve bir ocakta 8 kişinin istihdam edildiği kabul edilebilir. Bu durumda ocak işletmesinde 3200 kişi istihdam edilmektedir. Bunun yanında mermer ocaklarında geçici işçiler de çalışmaktadır. Böylece ocaklarda çalışanları sayıları 6500'e yaklaşmaktadır.

Sektörde faaliyet gösteren yaklaşık 112 mermer fabrikası bulunmaktadır. Her bir fabrikada ortalama 30 işçinin çalıştığı kabul edilmektedir. Fabrikalarda çalışanların toplam sayısı da böylece 3360 olmaktadır. Ayrıca mermer sektöründe ocak ve fabrika dışında mermeri ham plaka olarak işleyen tesisler ve el sanatları alanında üretim yapan atölyeler bulunmaktadır. Bu işletmelerin ülkemizde 1500 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Her bir atölyede ortalama beş kişi çalışmakta, böylece 7500 kişi de bu atölyelerde istihdam edilmektedir.

Yukarıda verilen bütün rakamları topladığımızda 17360 kişinin mermercilik sektöründe istihdam edildiğini görmekteyiz¹⁶. Ancak sektördeki istihdam düzeyi ekonomik dalgalanmalara paralel olarak değişme göstermektedir.

VIII. MERMERCİLİK SEKTÖRÜNDE YABANCI SERMAYENİN YERİ

Gelişmekte olan ekonomilerin kalkınmalarını sağlayabilmeleri sermaye ve teknolojiye sahip olmalarına bağlıdır. Hammadde ve insan gücü genellikle bol ve ucuzdur. Bu ülkelerde yerli sermaye ve teknoloji yeterli seviyede olmadığından dış ülkelere bunları getirmeye çalışırlar.

Yabancı sermayenin ülkenin teknolojik gelişmesine, istihdamı artırmasına ve işgücünün uzmanlaşmasına, ülkenin rekabet gücünü artırarak

dünya pazar payının artmasına, ödemeler dengesine, ülkenin kalkınmasına olumlu etkiler meydana getirmektedir.

Ülkemizde uygulanan ekonomi politikaları sonucu 1980 yılına kadar yabancı sermaye konusunda gelişme sağlanamamıştır. 1980 yılında sonra 24 Ocak Kararları ile ekonominin dışa yönelmesi sonucu yabancı sermayenin ülkeye girişi hızlanmıştır.

Ülkemizdeki madencilik sektöründeki yabancı şirketlerin önemli bir kısmı 1980'den sonra yabancı sermaye mevzuatında yapılan değişiklikler sonucu gelmiştir. Bu sektörde 44 yabancı şirket vardır. Madencilik-mermercilik alanında en fazla 1990-1991 yıllarında yabancı sermayeli şirketler yatırım izni almıştır. Bu şirketlerin toplam yabancı sermaye içindeki oranı yaklaşık % 0.52'dir. Madencilik sektöründeki toplam sermaye içinde yabancı şirketlerin sermaye payı ise % 76.5'tir. 1995 yılı sonu itibariyle yabancı sermayeli madencilik şirketlerinin toplam yatırım tutarı 1.554.077 milyar TL'dir. Bunun 998.599 milyar TL'si sabit sermaye yatırımdır¹⁷. Türkiye'de madencilik sektörünün içinde yabancı sermayeli şirketlerin dağılımı incelendiğinde yabancı sermayeli mermer şirketleri birinci sırayı almaktadır.

Mermercilik sektöründe 18 yabancı sermayeli firma faaliyet göstermektedir. İtalya ve Almanya'nın dörder, Fransa ve İsviçre'nin ikişer, İsrail, Avusturya, Suriye, Danimarka, Lüksemburg ve Suudi Arabistan'ın birer firması bulunmaktadır. Mermercilik sektöründe faaliyet gösteren şirketlerdeki yabancı sermaye payı ortalama % 60'tır.

Yabancı sermayeli şirketleri Türkiye'de yatırım yapmaya yönelten nedenler; hammadde ve yardımcı madde bolluğu, verimli üretim beklentisi, ekonomik ve siyasi istikrar beklentisi, hukuki ortamın uygunluğu, teknoloji

¹⁶ Türkiye Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, a.g.e., s. 76.

¹⁷ BİLGİN, ÇAKIR, a.g.e., s. 82.

transferi yapmak ve coğrafi konum olarak belirlenmiştir¹⁸. Yabancı sermaye yatırımlarının dağılımı; % 40 yeni yatırım, % 25 sermaye artırım, % 8 portföy, % 8 know-how, % 8 teknoloji transferi şeklinde tespit edilmiştir¹⁹.

Renk, desen ve kalite bakımından dünyanın en zengin mermer rezervleri Türkiye'dedir. Yerli sermaye bu hammaddeyi işlemede yetersiz kalmaktadır. Bunun yanında Avrupa Birliği ülkeleri mermer kaynakları bulunan ülkeler aramaktadırlar. Ülkemizde Avrupa Birliği ülkelerinin, özellikle mermer sanayiinde ileri teknolojiye sahip İtalya gibi ülkelerin yatırım yapmasının cazip hale getirilmesi gerekir.

Yabancı sermayeli mermer şirketleri ülkemize; istihdamın artması, teknoloji transferi, bölgesel kalkınmayı sağlaması, ödemeler dengesini düzeltici etkisi, ihracatı ve rekabet gücünü artırıcı faydalar kazandırmıştır. Ülkemizde yabancı sermayeli şirketlerin maliyetlerini özellikle enerji fiyatları artırmıştır. Ayrıca alt yapının yetersiz olması ve pazarların uzaklığı da maliyetleri etkilemektedir. Yerli yabancı bütün firmalar için alt yapı hizmetleri tamamlanmalı, enerji ve taşıma için teşvikler sağlanmalıdır. Ayrıca, Çevre Yönetmeliği, Orman Kanunu ve yönetmelikleri, Trafik Kanunundaki tonaj sınırlaması ile ilgili hükümler yabancı sermayeli şirketler için de olumsuz etkiler doğurmaktadır. Yabancı sermayenin ülkemize gelmesini sağlamak için mevzuatımızda gerekli düzenlemeler yapılmalı ve formaliteler azaltılmalıdır.

IX. MERMERCİLİK SEKTÖRÜNÜN SORUNLARI

A. Vergi Yüğü Sorunu

Mermercilik sektörü üzerinde önemli bir vergi yüğü bulunmaktadır. Bir taraftan gelir vergileri, harçlar, diğer taraftan madencilik fonu, belediye payı, devlet hakkı sektörün gelişmesini engellemektedir.

¹⁸ TOMBUL, GÜNGÖR, "Mermercilik Sektöründe Yabancı Sermayenin Yeri ve Sorunları", Türkiye II. Mermer Sempozyumu, Kozan Matbaası, Afyon, 1997, s. 78.

¹⁹ TOMBUL, GÜNGÖR, a.g.e., s. 79.

Mermer madenciliği sağladığı katma değer açısından son derece avantajlı bir sektördür. Bu avantajdan azami derecede yararlanmak gereklidir. Dünyada pek çok gelişmekte olan ülke bu avantajdan faydalanmaya çalışmaktadır²⁰. Mermercilik sektöründeki vergi yükünün azaltılması bu avantajdan en iyi şekilde faydalanmayı mümkün kılmaktadır.

B. Mermer Rezervlerinin Belirlenememesi

Ülkemizde kesin bir mermer rezervi miktarı çıkarılamamıştır. Mermerimizin renk, desen ve jeomekanik özelliklerini ihtiva eden bir envanter çıkarılması zorunluluğu vardır. İllerimizin mermer rezervleri tespit edilmelidir.

Renk, desen ve kalite yönünden çok zengin mermer yataklarına sahip olan ülkemizin bu potansiyelini en iyi şekilde kullanması gereklidir.

C. Modern Teknoloji Kullanımdaki Yetersizlik

Ülkemizde mermer ocaklarında kullanılan teknoloji ve uygulanan yöntem modern değildir. Mermer patlayıcı maddeler kullanılarak çıkarılmaktadır. Bunun sonucunda verimlilik düşmekte, maliyet yükselmekte, çevre tahrip edilmekte, rezervler zayi olmaktadır.

Mermer üretiminde söz sahibi olan İtalya, Japonya gibi ülkelerin uyguladıkları yöntemlerle karşılaştırdığımızda büyük farklar göze çarpmaktadır. Bu ülkelerde ocakların rezerv tespitleri yapılmış, jeolojik ve jeoteknik analizleri gerçekleştirilmiş ve bu nedenle minimum riskle çalışılmaktadır.

Ülkemizde teknoloji diğer ülkelerden transfer edilmektedir. Ancak teknoloji transferinde yeterli hız sağlanamamıştır. Çünkü mermer işletmeleri genellikle küçük çaptaki işletmelerdir. Mevcut teknolojilerini yenileme imkanları çok sınırlıdır. Diğer yandan ithal edilen makineler kalifiye eleman yetersizliğinden rantabl olarak kullanılamamaktadır. Türkiye'de mermer

²⁰ BİLGİN, ÇAKIR, a.g.e., s. 102.

ocaklarında dünya standartlarında uygun boyutlarda bloklar elde edilememektedir.

Mermercilik sektöründe çalışma şartları çok ağırdır ve sosyal imkanlar yeterince gelişmemiştir. Bazı işçiler daimi bazıları ise geçici işçi statüsünde çalışmaktadırlar.

Ocak işletmelerinde enerji eksikliği yüzünden sorunlar yaşanmaktadır. Mermer ocakları yerleşim merkezlerinden uzak olduğundan elektrik sıkıntısı çekilmektedir. Elektrik enerjisi yerine jeneratör kullanılan ocaklarda maliyetler yükselmektedir.

Türkiye'nin gelişmiş ülkelerdeki teknolojik gelişmeleri yakından takip etmesi gereklidir. Mevcut teknolojisini de geliştirmelidir. Ülkemizde tel kesme, katarak makineleri ile yarma ve geniş bant cila gibi mermer makineleri üretilmektedir. Ancak üretilen makineler uluslararası standartlarda olmayıp, kapasitesi de azdır.

Ülkemizin İtalya gibi gelişmiş ülkelere elemanlar göndererek üretimden tüketime tüm teknolojiyi yeniden incelemeli ve gerekli teknolojinin devlet kanalıyla ülkemize geçişi sağlanmalıdır. Çünkü işletmelerimiz büyük çapta olmadığından yeterli sermayeye sahip değildir. Verimliliği artıracak, kayıpları azaltacak, maliyetleri düşürecek, kaliteli üretim yapacak, zamandan da tasarruf sağlayacak yöntemlerin ve teknolojilerin üzerinde yoğunlaşmak gerekir.

D. Eğitimle İlgili Sorunlar

Mermer sanayiinin, maden sektörü içindeki payının gün geçtikçe arttığını görmekteyiz. Ayrıca mermer sanayiinin maden ihracatı içinde önemli bir paya sahip olması eğitim konusunun önemini gözler önüne sermektedir.

Ülkemizde kalifiye eleman yetersizliği vardır. Bu yüzden mermer ocaklarımız tam kapasite ile çalışmamaktadır. Bazı ocaklar devamlı çalışmasına rağmen, bazıları da aralıklı çalışmaktadır. Diğer taraftan kalifiye eleman azlığı işletme verimi ve blok kalitesinin düşmesine neden olmaktadır.

Mermer ocağı yatırımı çok riskli bir yatırımdır. Eğer mermerin özelliklerini, iyi bilmeyen, uygulanacak yöntemi tespit edemeyen elemanlarla çalışıldığında ocak sahibinin iflas etme ihtimali yüksektir. Aksi durumda, yani deneyimli elemanlarla çalışıldığında ocak sahibi çok iyi kar elde edebilmektedir.

Mermercilik sektöründe çalışma koşulları ağırdır. Bunun yanında işçiler asgari ücretle çalıştıklarından, mermer üretimi olumsuz yönde etkilemektedir. İşçiler gereken itinaı göstermemektedir.

Mermer ocaklarında çalışan bazı işçilerin sadece belli bölgede bulunması bazı sorunları beraberinde getirmektedir. Mermer ocaklarında bazı işler özellikle Sinoplular tarafından yapılmaktadır.

Ülkemizde mermer teknolojisi eğitimi veren liseler ve mermercilik yüksekokulları vardır. Bu okulların eğitime başlaış tarihleri ise çok yenidir.

Eğitim alanında uygulama imkanlarının genişletilmesi, işçilere sosyal güvencenin sağlanması, yüksek okul öğrencilerinin mesleğe teşviki, öğretim elemanlarının yönlendirilmesi ve ücretlerin tatmin edici seviyede olması gerekir.

Üniversite ile sektör arasında işbirliğı sağlanarak öğrencilerin eğitim aşamasında gerekli bilgi ve beceriyi kazanıp okul sonrasında kolaylıkla iş bulabilecek düzeye kavuşturulmalıdır.

E. Altyapı Sorunları ve Devlet Katkısının Azlığı

Altyapı yatırımlarındaki yetersizlik en çok enerji ve yol konularında karşımıza çıkmaktadır. Mermer ocaklarının şehir merkezlerinden uzak olması ulaşım ve enerji sorununu artırmaktadır. Ocak işletmesi sahipleri kendi imkanları ile beton yol yapmak ve jeneratör kullanmak suretiyle çözüm yoluna gitmektedirler.

Mermer ocaklarında iş makineleri ve elektrik enerjisi yoğun olarak kullanılmaktadır. Elektrik ve akaryakıt fiyatlarındaki artışlar sektörü olumsuz yönde etkilemekte ve maliyetlerin yükselmesine neden olmaktadır.

Mermerciliğin teşvik edilmesi amacıyla verilecek enerji ve akaryakıt teşvikleri sektörün yükünü önemli ölçüde azaltabilecektir. Dış ülkelerde özellikle enerji konusunda önemli teşvikler söz konusudur.

Mermercilik sektörünün diğer bir altyapı sorunu ulaşımıdır. Ulaşım mermer ocağından kesme fabrikalarına kadar olan kısmı içermektedir. Ocakları ve fabrikaları mevcut karayollarına bağlayan yolların yapımı ve bakımı oldukça pahalıdır. Yükleme tesislerinin yetersizliği, deniz yolları seferlerinin düzensiz oluşu, taşıma ücretlerinin pahalı olması, yol standartlarının düşük oluşu, konteynır kullanılamayışı, treyler sınıfı hariç ağır yük kamyonlarının yokluğu ve yasal tonaj sınırlaması sektörü olumsuz etkileyen ulaşım sorunlarıdır. Oysa İtalya ve İspanya gibi ülkelerde ocak veya fabrikalara kadar asfalt ve demiryolu imkanı sağlanmıştır²¹.

Mermer ihracatının büyük bir kısmı denizyolu ile yapılmaktadır. Bu yüzden mermer ihracatçısı ülkelerin büyük kapasiteli limanlara sahip olmaları gerekir. Devlet liman sorununa da gerekli ilgiyi gösterip, gerekli kapasitede limanlar işletmeye açmalıdır. Diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de altyapı hizmetlerinden yol, su, elektrik ve haberleşme imkanları devlet tarafından gerçekleştirilip, işletme sahibi için bu sorunlar engel teşkil etmemelidir.

F. Finansman Sorunları

Mermercilik sektörünün en önemli sorunlarından biri de finansman sorunudur. Bu sektör için çok büyük sermaye gerekmektedir. İşletme sermayesi ihtiyacını düşük maliyetli dış kaynaklardan sağlama imkanlarının olmayışı ve mevcut kaynakların enflasyon nedeniyle erimesi sonucu büyük finansman sıkıntısı çekilmektedir. Bunun sonucunda gerekli makineler ithal edilememekte, yurt içinde üretilen makineler ise istenilen kapasitede çalışmamaktadır.

Bu sektöre verilen krediler yetersizdir. Faiz oranları yüksektir. Mermercilik sektörünün teşvik edilmesi için faiz oranlarının düşürülmesi ve

²¹ BİLGİN, ÇAKIR, a.g.e., s. 103.

uzun vadeli yatırım kredilerinin artırılması gerekmektedir. Gelişmiş ülkelerde verilen kredilere uygulanan faiz oranları çok düşüktür.

Mermer sanayiinin gelişmesi ve daha fazla katma değer sağlaması için finansal teşviklerin artırılması gerekmektedir. Madencilik sektöründe çalışan firmaların kendi ihtiyaçlarının karşılanması için Madencilik Bankası kurulmalıdır.

G. Pazarlama İle İlgili Sorunlar

Mermercilik sektörünün gerek ülke içinde gerekse ülke dışında önemli sorunlarından biri de pazarlamadır.

Mermerimizin dünya pazarlarında tanınmaması ve hammadde olarak yurt dışına satılması ülkemiz ekonomisi açısından önemli kayıplara yol açmaktadır.

Pazarlama konusunda şirketler arasında etkili bir organizasyon olmayışı ve bu alanda uzman kişilerin yetişmemesi sektörde faaliyet gösteren kuruluşları olumsuz yönde etkilemektedir. Firmalar kendi içinde pazarlama bölümü oluşturamadıkları için, üreticiden alıp özellikle yurt dışında pazarlama yapan ara firmaların sayısı artmaktadır. Ara firmaların olması üretici firmaya ikinci bir yük daha eklediği gibi, ara firmaların mermer kalitesini iyi kavrayamadıkları veya bu konuya gerekli özeni göstermedikleri için özellikle dış piyasalarda ülkemiz aleyhine sonuçlar doğmaktadır.

Ülkemizde çıkarılan mermerler belli bir isim altında satılmamakta ve isim birliğinin olmaması alıcılar için zorluklar doğurmaktadır. Bu durum ürünlerin iyi tanıtılmamasından kaynaklanmaktadır. Alıcılar ve satıcılar aynı mermeri farklı bir şekilde isimlendirmektedirler.

Üretici firmalar ile pazarlama şirketlerinin ortak hareket etmemeleri sonucu fiyat birliği sağlanamamaktadır. Bunun sonucunda alıcılar için bir güvensizlik meydana gelmektedir.

Türkiye’de mermercilik sektöründe örgütlenme istenilen düzeyde değildir. Ülkemizde birkaç büyük firma pazarlarını kurmuşlar ve bu pazarlarda kendilerine uluslararası bir kariyer edinmişlerdir. Eğer sektörde iyi bir örgütlenme sağlanırsa orta, hatta küçük işletmeler dahi ürünlerini kolayca pazarlayacak konuma geleceklerdir²².

İşletmelerde kalite kontrol üniteleri kurulmalıdır. Üretilen mermer ürünlerinin gelişmiş ülkelerin ürettikleri mermer ürünleriyle aynı kalitede olmaları gerekmektedir. Ürünün teslim edileceği yere hasar görmeden ulaştırılması için ambalajlanmaya özen gösterilmelidir. Ayrıca ürünün uluslararası standartlara uygun olarak üretilmesi rekabet gücünü artırıp dünya pazar payının artmasına ve ülke ekonomisinin yararına olacaktır. Ürünün zamanında alıcıya teslim edilmesi de önemli bir konudur.

Mermer sektöründe pazar ve fiyat araştırması yapılmalıdır. Hangi fiyat ve şartlarda ülkelere mal satılabileceği tespit edilmelidir. Uluslararası mermer fuar ve sergilerine katılarak dış pazar koşulları yerinde belirlenmelidir.

H. İhracatla İlgili Sorunlar

Ülkemiz mermer rezervi bakımından oldukça zengin olmasına rağmen dünya ticaretindeki payı % 1 civarındadır. Mermer ihracatımız her yıl artış göstermesine rağmen bu artış yeterli değildir. Ülkemiz Avrupa Birliği, Orta Asya Cumhuriyetleri, Müslüman ülkeler ve Orta Doğu da sahip olduğu avantajları iyi kullanamamaktadır.

Eğer mermercilik sektöründe yer alan işletmelerimiz modern teknolojiye sahip olurlarsa, devlet destek ve teşvikleri ile daha verimli, kaliteli üretim gerçekleştireceklerdir. Bunun sonucunda dünya ticaret hacmi içindeki payımız artacaktır. Ayrıca mermer sektörüne paralel yan sanayii de gelişerek ekonomimize katkıda bulunulacaktır.

²² E.YÜZER, M.ERDOĞAN, “Türkiye Bloктаş Mermer Üretimindeki Son Gelişmeler”, Türkiye I. Mermer Sempozyumu, Kozan Matbaası, Afyon, 1995, s. 1.

Ülkemizin ihraç ettiği üründen daha fazla kar sağlayabilmesi için, mermerin blok veya levha olarak değil de işlenmiş bir şekilde dış pazarlara satılması gerekir. İhracatımızın artması firmaların veya devletin tanıtım, üretim ve üretim planlaması, kalite kontrol, paketlenme ve sandıklama, nakliye, fiyatlandırma ve sektörel örgütlenme gibi hizmetleri ithalatçı firmalara veya tüketicilere sunmaları ile sağlanabilir²³.

I. Yönetim ve Organizasyon Sorunları

Mermercilik sektöründeki işletmeler aile şirketi yapısındadır. Dolayısıyla bu sektörde meslek babadan oğula aktarılarak sürdürülmektedir. Yöneticilik yapacak insan sınırlıdır. Mermer işletmelerinin başarılı olabilmesi için yönetimde olacak kişilerin maden veya jeoloji mühendisi olması, sektör içinde yetişerek deneyim kazanmış olması, ayrıca, iyi bir ekonomi bilgisine sahip olması gerekir.

Mermer sektöründe etkili bir organizasyon yapılmasına gereksinim duyulmaktadır. Mermerciler derneği dışında ,mermerciler odası, mermer üreticileri birliği, mermer atölyeleri birliği, sektörel dış ticaret şirketi ve mermer organize sanayi şirketi ve mermer birliklerine ait kooperatifler gibi sektör içerisinde gerekli yapılanmalar sağlanmalıdır²⁴. Güçlü bir birliğin kurulması ile iç ve dış piyasada haksız rekabet önlenecek, fuar ve benzeri etkinlikler vasıtasıyla yeni pazarlara girilebilecektir. Ayrıca sektördeki işletmeler küçük ve orta ölçekli olduğundan, oluşturulacak birlik ile tanıtım, teknoloji transferi ve nakliye hizmetleri kolaylaşacaktır.

J. İletişim ve Tanıtım Sorunları

Ülkemizde üretilen mermerler dünya piyasalarında yeterince tanınmamaktadır. Renk, desen ve kalite yönünden çok zengin olmasına rağmen gerekli iç ve dış tanıtımın yeterli olmaması nedeniyle mermer

²³ F. ÇAPAKULU, Z. KARACA, "İhracatta Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri", Türkiye II. Mermer Sempozyumu, Kozan Matbaası, Afyon, 1997, s. 85.

²⁴ ÇAPAKULU, KARACA, a.g.e., s. 90.

ticaretinde başarı sağlanamamaktadır. Günümüzde tanıtım ve reklam harcamaları büyük mali boyutlara ulaşmıştır. Mermer işletmelerimiz yeterli mali güce sahip olmadığından, tanıtım faaliyetleri devlet tarafından sağlanmaktadır.

Mermerlerimizin özellikle uluslararası piyasalarda tanıtımı için sempozyum, panel, kongre, seminer, sergi ve fuar gibi etkinlikler düzenlenmesi gerekir. İtalya, A.B.D ve Almanya uluslararası düzeyde mermer fuarları düzenlemektedirler. Türkiye’de, İzmir veya Afyon-İsçehisar’da mermer fuarları düzenlenmelidir.

Mermer ticaretinin etkin olduğu ülkelerde satış temsilcilikleri açılmalıdır. Ürünlerin Türkiye çıkışı olduğu açıkça belirtilmelidir.

K. Diğer Sorunlar

Trafik Yasası: Ocak 1997 yılında yürürlüğe giren Trafik Yasası mermer sektörünü olumsuz etkilemiştir. Bu yasa kara yolları ile yapılan taşımacılığa tonaj sınırlaması getirmektedir. Yani ancak 12-14 tonluk taşıma kapasitesi ile araçlar çalışabilecektir. Bunun sonucunda nakliye maliyeti % 50-80 oranında artmıştır. Bu ihracat üzerinde de olumsuz etki gösterecektir. Çünkü Türkiye’nin ihraç ettiği mermer bloklar 28-30 ton civarındadır. Bunları böldüğümüzde satış imkanı azalmaktadır. İtalya ve İspanya gibi ülkelerde mermer ocaklarının alt yapısı devlet tarafından yapıldığından böyle sorunlar olmamaktadır.

ÇED Yönetmeliği: Mermercilik çevre sağlığı açısından acil önlem alınması gereken sanayi sınıfı içerisine sokulmuştur. ÇED yönetmeliğine göre mermer işletmeciliği korunması gereken alanlar içinde yapıldığında ÇED raporu zorunludur. ÇED raporu maliyet ve zaman açısından yatırımcıya ek bir yük getirdiğinden yatırımlar önemli ölçüde azalmakta, hatta durma noktasına gelmektedir.

Mermer sanayi diğer sanayiler gibi çevre kirliliğine neden olmadığı gibi, mermer ocaklarının genellikle yerleşim merkezlerinden uzakta olduğu bir gerçektir. Ancak fabrika ve atölyeler mermer çamur ve kırık parçalarını

gelişigüzel yaydığından görüntü kirliliğine neden olmaktadır. Bunun yanında İtalya'da mermer sanayinin bulunduğu Carrara şehrinin nehri mermer tozlarının etkisiyle beyaz olmasına rağmen çevre açısından hiçbir tehlikesi olmadığı bilinmektedir. Dolayısıyla mermer sanayinin çevreyi tahrip ettiği söylenemez. Ayrıca mermer insan sağlığı açısından hiçbir kimyasal bileşik içermemektedir. ÇED raporunu hazırlama süresinin kısılması ve ayrıca yetkili komisyonlar içinde mermer sektörü temsilcilerinin de yer alması uygun olur.

Orman müsaadesi için aylarca beklenmektedir. Orman kanunu ile ilgili yönetmelikler mermer sektörüne gün geçtikçe artan oranda bir yük getirmektedir. Sorunların çözümünde yönetmelikler yetersiz kalmaktadır. Diğer taraftan sorunların sürekli arttığı görülmektedir.

Mermer arama, ön işleme, işleme alanında verilecek muvafakat için ve irtifak hakları verilirken yapılan subjektif uygulamalar sektörü çıkmaza sürüklemektedir. Tarla teminatları, arazi tahsis ve ağaçlandırma bedeli ve erken kesimden doğan kayıp bedelleri mermer işletmelerine ağır bir yük getirmektedir.

Çalı bitmeyen sahalar için orman varmış gibi muamele yapılması yatırımcıyı olumsuz etkilemektedir.

Milli Emlak Genel Müdürlüğü mevzuatı yer altı kaynaklarını ekonomiye kazandırmaya çalışan yatırımcıya ağır yük getirmiştir. Mermer ruhsat alanının ormanın içinde bulunması durumunda arazi bedeli hem orman kanun ve yönetmeliğine göre ödenmekte ve hem de Milli Emlak Genel Müdürlüğü mevzuatına göre ilgili bakanlığa ödenmektedir. Yani aynı yer için iki defa kira bedeli ödenmiş olmaktadır.

Mermer sektörünü en olumsuz etkileyen mevzuatlardan birisi de 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma kanunudur. Mermer yatırımcısı ruhsat işlemini tamamlayıp, çalışmalarına başladıktan sonra bu kanun gereği oluşturulan yetkili kurullar ruhsat verilen yerleri "sit alanı" ilan etmektedir.

Bunun sonucunda ruhsatlar iptal edilmekte, mermer işletmelerinin faaliyetleri durmaktadır. Bu durum sektöre ve ülke ekonomisine olumsuz etki yapmaktadır.

Görüldüğü gibi Türkiye'de mermercilik sektörünün gelişmesini etkileyen bir çok faktör vardır. Üçüncü bölümde ise bu faktörlerin en önemlilerinden biri olan sektörün vergilendirilmesi ve gelişmesinde vergilendirmenin rolü konuları ele alınacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE MERMERCİLİK SEKTÖRÜNÜN VERGİLENDİRİLMESİ VE SEKTÖRÜN GELİŞMESİNDE VERGİLEMENİN ROLÜ

Bu bölümde mermer ocak işletmelerinin ve mermer işleme tesislerinin vergi kanunları ile Maden Kanunu'ndan doğan yükümlülükleri, sektörün yararlandığı vergi teşviklerinin türleri ,etkileri ,kalkınma planlarında mermercilik sektörünün gelişimi için öngörülen düzenlemeler ve politikalar , sektörün vergisel sorunları incelenmektedir.

1.MERMERCİLİK SEKTÖRÜNÜN VERGİLENDİRİLMESİ

Türkiye'de vergiler gelir, servet, tüketim ile dış ticaret üzerinden alınmaktadır. Gelir üzerinden alınan vergiler gelir vergisi ile kurumlar vergisidir.Motorlu taşıtlar vergisi, emlak vergisi ile veraset ve intikal vergisi servet üzerinden alınan vergilerdir.Tüketim üzerinden alınan vergiler ise KDV,ek vergi ,akaryakıt tüketim vergisi , taşıt alım vergisi, banka ve sigorta muameleleri vergisi, damga vergisi ve harçlardır.Dış ticaretten alınan vergiler ise gümrük vergisi ve ithalde alınan katma değer vergisidir

Emlak vergisi , veraset ve intikal vergisi gibi servet vergileri daha çok sosyal amaçlı vergilerdir.Bu vergilerin hazineye sağladıkları katkı hemen hemen her ülkede olduğu gibi Türkiye'de de %2- %4 arasında değişmektedir.Toplanan vergi gelirlerinde ağırlık gelir vergisi ile KDV' dedir.

Mermercilik sektörünün vergilendirilmesi mermer ocaklarının işletme öncesi vergilendirilmesi, mermer ocakları işletmesinin vergilendirilmesi ve mermer işletmeciliğinin vergilendirilmesi şeklinde incelenebilir.

A. Mermer Ocaklarının İşletme Öncesi Vergilendirilmesi

Bu aşamada gelir vergisi, kurumlar vergisi veya KDV gibi bir vergi söz konusu değildir. Sadece sağlanan hizmetler karşılığında harçlar alınır. Harçlar ise, sektörün ödediği harçlar başlığı altında incelenecektir

B. Mermer Ocak İşletmelerinin Vergilendirilmesi

Ocak işletme sahipleri gelir vergisi ya da kurumlar vergisi mükellefidir. Mermer ocaklarının aile işletmesi şeklinde olanlar genellikle gelir vergisi, anonim, limited ve kooperatif şeklinde faaliyet gösterenler ise kurumlar vergisi öderler. Ayrıca mermer ocak sahipleri % 5 devlet hakkı, % 5 madencilik fon payı, % 2 belediye payı, % 1 ihbar hakkı ve % 2 buluculuk hakkı öderler. Ayrıca bu aşamada ödenmesi gereken harçlar, harç konusunda incelenecektir. Mermer ocak sahiplerinin gelir vergisi veya kurumlar vergisi mükellefi olması durumunda yapmak zorunda oldukları ödevleri inceleyelim.

1. Gelir Vergisi Mükellefi Olma Durumunda Mükellefiyetler

a. Gelir Vergisinde Matrahın Tespiti

Vergilemede en önemli sorun, vergi matrahının yani mükellefin vergi borcunun üzerinden hesaplanacağı tutarın sağlıklı bir biçimde tespit edilmesidir. Matrah tespitinde gelir vergisi en çok sorun çıkaran vergidir.

G.V.K.'da 7 gelir unsuru vardır. Mermercilik ile ilgili faaliyetlerden doğan kazançlar, ticari kazanç içine girmektedir.

Ticari kazanç, "Her türlü ticari ve sanayi faaliyetten doğan kazanç ticari kazançtır" şeklinde tarif edilmektedir. Ancak sanayi ve ticari faaliyet kavramı açık olmayıp kanunda ayrıca bazı işlerden elde edilecek kazançlarında ticari kazanç sayılacağı belirtilmiştir. G.V.K.'nda "Maden, taş ve kireç ocakları, kum ve çakıl istihsal yerleri ile tuğla ve kiremit harmanlarının işletilmesinden" doğan kazançlar ticari kazanç sayılmaktadır. Dolayısıyla mermer ocak faaliyetlerinden doğan kazançlar ticari kazanç sınıfına girmektedir.

Ticari kazancın tespitinde üç usul kullanılmaktadır. Bunlar, bilanço esas, işletme hesabı esas ve basit usuldür.

Bilanço esasına göre kazanç, teşebbüsteki öz sermayenin hesap dönemi sonunda ve başındaki müspet farktır. Bu dönem zarfında, işletme sahip ve sahiplerince işletmeye ilave olunan değerler bu farktan indirilir, işletmeden çekilen değerler ise bu farka ilave olunur. Yükümlünün ticari kazancının vergilendirilebilmesi için dönem sonu öz sermayenin dönem başı öz sermayeden büyük olması gerekir. Aksi takdirde zarar söz konusu olup, vergilendirilecek kazanç yok demektir. Birinci sınıf tüccarlar, ticari kazançlarını bilanço esasına göre tespit zorundadırlar. Bunlar, yevmiye defteri, defteri kebir, envanter ve bilanço defteri gibi defterleri tutmak mecburiyetindedirler.

Ticari kazancın tespitinde ikinci usul, işletme hesabı esasıdır. Bu esasa tabi olan mükelleflere ikinci sınıf tacir denilmektedir. Bunlar, işletme hesabı defteri tutmak zorundadırlar. İşletme hesabı defterinin gelir tarafının toplamı, gider tarafının toplamından fazla ise, aradaki fark karıdır. Buna karşılık, gider kısmı gelir kısmından fazla ise, aradaki fark zarardır²⁵.

Ticari kazancın tespitinde üçüncü usul ise, götürü vergilendirme yerine getirilen basit usuldür. Ancak, mermer ocak sahibinin basit usulden faydalanamayacağı kanunda belirtilmiştir. G.V.K. 51. Maddede "Maden işletmeleri, taş ve kireç ocakları, kum ve çakıl istihsal yerleri, kiremit ve tuğla harmanları" işletenlerin basit usulde vergilendirilemeyeceği belirtilmiştir.

Ticari kazancın gerçek usulde tespitinde aşağıdaki giderleri indirileceği G.V.K. 40. Maddesinde belirtilmiştir.

- Ticari kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi için yapılan genel giderler: Finansman Giderleri, pazarlama, satış ve dağıtım giderleri, işyeri vb. kira giderleri, reklam giderleri, kırtasiye, temizlik, telefon, aydınlatma, ısıtma giderleri, yapılan işle orantılı temsil ve ağırlama giderleri.

²⁵ PEHLİVAN, Osman, **Vergi Hukuku**, Eser Yayınları, Trabzon, 1999, s. 188.

- Hizmetli ve işçilerin işyerinde ve işyerinin müstemilatında (eklentilerinde) yemek ve barınma giderleri, tedavi ve ilaç giderleri, sigorta primleri ve emekli aidatı ile işçiler için yapılan bazı giyim giderleri.
- İşle ilgili olmak kaydıyla yazılı bir sözleşmeye veya ilana "Mahkeme Kararına" ya da kanun emrine dayanılarak ödenen zarar, ziyan ve tazminatlar.
- İşle ilgili ve yapılan işin önemi ve genişliği ile orantılı seyahat ve ikamet giderleri.
- Kiralama yoluyla edinilen ve işletmeye dahil olan ve işte kullanılan taşıtların giderleri.
- İşletmeyle ilgili olmak şartıyla, emlak vergisi, damga vergisi, belediyeye ödenen diğer vergi, resim ve harçlar.
- V.U.K. hükümlerine göre ayrılan amortismanlar.
- İşverenlerce, sendikalar kanunu hükümlerine göre sendikalara ödenen aidatlar gider olarak safi gelire ulaşmak için gayri safi gelirden indirilebilir.

G.V.K. 41. Maddesinde ise ticari kazançtan indirilmeyecek giderler aşağıdaki gibi belirtilmiştir.

- Teşebbüs sahibi ile eşinin ve çocuklarının işletmeden çektikleri paralar veya aynen aldıkları safi değerler
- Teşebbüs sahibinin kendisine, eşine ve küçük çocuklarına işletmeden ödenen aylıklar, ücretler ve ikramiyeler, komisyonlar ve tazminatlar.
- Teşebbüs sahibinin işletmeye koyduğu sermaye için yürütülecek faizler.
- Teşebbüs sahibinin, eşinin ve küçük çocuklarının işletmede cari hesap veya diğer şekillerdeki alacakları üzerinden yürütülecek faizler.

- Her türlü para cezaları ve teşebbüs sahibinin suçlarından doğan tazminatlar.

b. Gelir Vergisinin Beyanı, Tarh ve Tahsili

G.V.K. 83. Maddeye göre “Hilafına hüküm olmadıkça, gelir vergisi mükellefin veya vergi sorumlusunun beyanı üzerine tarh olunur.” Kanunda belirtildiği gibi gelir vergisi, beyan esasına göre tarh ve tahsil edilmektedir.

Mermercilik faaliyetleri ile uğraşanlar, bu faaliyetlerden doğan ticari kazançları için yıllık beyanname vermek zorundadırlar. Mükellefler, ticari faaliyetlerinden kazanç elde etmemiş olsalar bile yıllık beyanname verirler. G.V.K.’nın 91. maddesine göre, yıllık beyannamenin şekil, içerik ve ekleri Maliye Bakanlığı tarafından belirlenir.

Mükellefler yıllık beyannamelerine gelirin elde edildiği yılı izleyen yılın Mart ayında vermek zorundadırlar. Ağır kaza, ağır hastalık, tutukluluk, yangın, yer sarsıntısı ve su basması gibi mücbir sebeplerin bulunması halinde, mücbir sebepler ortadan kalkıncaya kadar beyanname verme süresi uzar.

Beyanname, yükümlünün ikametgahının bulunduğu yer vergi dairesine ödenir. İşyeri ve ikametgahı ayrı vergi daireleri bölgesinde bulunan yükümlüler, Maliye Bakanlığı’na uygun görüldüğü takdirde ve yükümlüye önceden belirtilmek kaydıyla beyannamelerini işyerinin bulunduğu vergi dairesine verirler.

Mükellefin yıllık gelir vergisi, esas faaliyetleri ile elde edilen gelir ile başka gelirleri varsa, toplanıp, kanunda belirtilen indirimler düşüldükten sonra G.V.K. 103. madde de belirtilen oranların uygulanmasıyla bulunur. 1999 yılı için gelir vergisi tarifesi aşağıdaki gibidir.

Tablo 3.1: 1999 Yılı Gelir Vergisi Tarifesi:

2 Milyar Liraya Kadar			%20
5 Milyar Liranın 2 Milyarı için	400 Milyon	Fazlası	%25
10 Milyar Liranın 5 Milyarı için	1150 Milyon	Fazlası	%30
25 Milyar Liranın 10 Milyarı için	2,650 Milyon	Fazlası	%35
50 Milyar Liranın 25 Milyarı için	7,900 Milyon	Fazlası	%40
50 Milyardan fazlasında 50 Milyar için	17,900 Milyon	Fazlası	%45

Kaynak: GVK ,Kanun no: 193,md:103.

Yukarıdaki tarifeye göre hesaplanan gelir vergisi miktarı üzerinden % 10 oranında fon payı kesilir. Gelir vergisi, mükellefin ikametgahının bulunduğu vergi dairesince tarh edilir.

Gelir vergisi beyannamesinin verildiği günde tarh edilir. Beyanname posta ile gönderilmişse, beyannamenin vergiyi tarh edecek vergi dairesine geldiği tarihi takip eden 7 gün içinde tarh edilir.

Ülkemizde ayrıca geçici vergi uygulaması vardır. Geçici verginin amacı hem kesinti yolu ile vergi ödeyenler ile eşitlik sağlamak hem de devletin alacağı olan vergiyi bir an önce tahsil etmektir. Çünkü yüksek enflasyon nedeniyle vergiler değer kaybına uğramaktadır.

Gelir vergisi mükelleflerinden geçici vergiye tabi olanlar, gerçek usulde vergiye tabi olan ticari kazanç sahipleri ile serbest kazanç sahipleridir. Mermercilik faaliyetlerinden doğan kazançlar ticari kazanç sınıfına girdiğinden geçici vergiye tabi olmaktadır. Ancak basit usulde vergilendirilenler için geçici vergi uygulaması söz konusu değildir.

Geçici vergi, mükelleflerin üçer aylık kazançları üzerinden gelir vergisi tarifesi uygulanarak hesaplanır. Geçici vergi matrahının hesaplanmasında, dönem sonu mal mevcutları, kayıtlar üzerinde tespit edilebilir²⁶.

Hesaplanan geçici vergi, üç aylık dönemi izleyen ikinci ayın 15. günü akşamına kadar bağlı bulunan vergi dairesine beyan edilir ve aynı süre içinde ödenir. Geçici vergi yıllık beyanname üzerinden hesaplanan gelir vergisinden indirilir.

²⁶ PEHLIVAN, a.g.e., s. 282.

Yükümlünün yıllık beyanname ile bildirdiği gelir üzerinden tahakkuk ettirilen gelir vergisi Mart, Haziran ve Eylül aylarında olmak üzere 3 eşit taksitle ödenir.

2. Kurumlar Vergi Mükellefi Olma Durumda Mükellefiyetler

Mermer ocak sahipleri sermaye şirketleri, kooperatif gibi kurum statüsünde faaliyetlerde bulunup gelir elde etmektedir. Gelir vergisinin konusuna giren ticari kazanç, kurumlar vergisi mükellefleri tarafından elde edildiğinde kurum kazancı olarak nitelendirilerek kurumlar vergisine tabi tutulacaktır.

a. Kurumlar Vergisinde Matrah Tespiti

Kurumlar vergisinde matrah, G.V.K.'nın ticari kazanç hakkındaki hükümlerine göre tespit edilir. Kurumlar vergisi mükellefleri birinci sınıf tacir sayılmışlardır ve bunlar ancak Maliye Bakanlığı'nın izni ile işletme hesabı esasına göre defter tutarlar.(V.U.K. md:177)

Safi kurum kazancının tespitinde G.V.K.'nda belirtilen indirilecek ve indirilmeyecek giderler dikkate alınır. Ayrıca K.V.K.'nın 14. maddesinde yer alan indirilecek giderler de göz önünde bulundurulur. G.V.K.'nın 40. maddesinde yazılı giderler belirtilmişti. Bu giderlerin yanında safi kazancın tespit edilmesi için K.V.K.'nda belirtilen aşağıdaki giderler de indirilir:

Hisse senedi ve tahvil ihraç giderleri,

Kuruluş ve örgütlenme giderleri,

Genel Kurul toplantıları için yapılan giderlerle, birleşme, fesih ve tasfiye giderleri,

Hisseli komandit şirketlerde komandite ortağın kar payı,

Bağış ve yardımlar,

Geçmiş yıl zararları,

Araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin finansmanı için vergi erteleme,

Kurum kazancının tespitinde aşağıdaki giderler de kabul edilmemektedir:

Öz sermaye üzerinden hesaplanan faizler,

Örtülü sermaye üzerinden hesaplanan faizler,

Sermaye şirketlerince dağıtılan örtülü kaynaklar,

Kurumlar vergisi ile her türlü para cezaları, gecikme zamları,

V.U.K. hükümlerine göre ödenen gecikme faizleri,

İşletmenin esas faaliyet konusu ile ilgili olmayan yat, kotra, tekne, sürat teknesi gibi motorlu deniz taşıtları ile yine işletmenin esas faaliyet konusu olmayan uçak ve helikopter gibi hava taşıtlarının giderleri ile amortismanları.

b. Kurumlar Vergisinin Beyanı,Tarhı ve Tahsili

Mükellefler bir hesap dönemine ait safi kazançlarını yıllık beyanname ile ilgili vergi dairesine bildirirler. Beyanname hesap dönemini takip eden dördüncü ayda verilir. Hesap dönemi takvim yılı ise, yıllık kurumlar vergisi beyannamesi, hesap dönemini takip eden nisan ayında verilir.

Kurumlar vergisi oranı % 30'dur. Hesaplanan kurumlar vergisinin miktarı üzerinden % 10 oranında da fon payı hesaplanır. Kurumlar vergisi mükellefleri, cari vergilendirme döneminin kurumlar vergisine mahsup edilmek üzere, üçer aylık kazançları üzerinden geçici vergi öderler. Kurumlar vergisi mükellefleri için geçici vergi oranı % 25'tir.

Kurumlar vergisi, beyanname verildiği vergi dairesince tarh olunur. Kurumlar vergisinin muhatabı, tüzel kişiliği olan mükelleflerde tüzel kişilerdir.

Kurumlar vergisi Nisan, Temmuz ve Ekim aylarında olmak üzere üç eşit taksitte ödenir.

3. Maden Kanununa Göre Yükümlülükler

Mermer ocaklarının vergilendirilmesinde ayrıca Maden Kanunu'nda yer alan bazı yükümlülükler söz konusudur. Bunlar; devlet hakkı, madencilik fonu, belediye payı, ihbar hakkı ve buluculuk hakkıdır.

a. Devlet Hakkı

Maden Kanunu'nda devlet hakkı, maden istihracı ile sağlanacak gelirden devlet payına düşen kısım olarak tanımlanmıştır.

Maden sahasından çıkarılacak cevherlerden işletme yıllık brüt karının % 5'i devlet hakkı olarak her yıl Mart ayının son günü akşamına kadar ilgili daire tarafından tahakkuk ettirilerek, maden ruhsat sahibi tarafından hazineye ödenir.

Eğer maden ruhsat sahibi, çıkardığı madeni kendi fabrikasında hammadde olarak kullanıyorsa devlet hakkına esas teşkil edecek değer bilançoda maliyetin asgari % 30'u kadar brüt kar kabul edilerek hesaplanır. Devlet hakkının tahakkukuna esas teşkil edilecek bilanço yönetmelikte belirtildiği şekilde hazırlanır.

Devlet hakkının alınmasının amaçları arasında vergilendirme faaliyetlerinin idari denetimi, kaçakçılığı önleme ve cevher rehnini sağlama olabilir. Devlet hakkının alınmasının sebebi kanunda açık değildir.

Dünyada bazı ülkelerde devlet hakkı muhafaza edilmekle beraber, büyük bir kısmında tamamen kaldırılmıştır²⁷.

Devlet hakkının, işletme brüt karı üzerinden Mart ayı sonuna kadar alınması, madende gerçekten istihraç edilmiş olan cevher üzerinden devlet hakkının alınmasını sağlayacak, işletmenin zarar ettiği yıllarda faaliyetinin durmasını engelleyecek, işletmede çalışan personelin iş sürekliliği artırılmış olacaktır.

b. Madencilik Fon Payı

Maden sahasından çıkarılacak cevherlerden işletme brüt kârının % 5'i madencilik fon katkısı olarak ödenir. Madencilik fon iştiraki her yıl Mart ayının son günü akşamına kadar Etibank'a ödenir. % 5 fon payının amacı madenciliği destek için kurulmuş fona gelir sağlamaktadır.

c. Buluculuk ve İhbar Hakkı

Buluculuk, herhangi bir ruhsat döneminde Maden Kanunu yönetmeliğinde belirtildiği şekilde bir maden zuhurunun ortaya çıkarılmasını ifade eder. Ruhsat sahibi arama ve ön işletme ruhsatları sürelerinde bir madenin varlığını Maden Dairesine bildirirse buluculuk hakkı kazanır. Buluculuk hakkı mevcut sahalarda madenler için ön işletme vermeye veya işletmeye geçirildiği andan itibaren, yıllık işletme bilanço brüt kârının % 2'si olarak Mart ayının son gününün akşamına kadar ilgili daireye yatırılır.

²⁷ Erdoğan GÖĞER, *Maden Hukuku*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1979, s. 271.

İhbar hakkı daha evvel tespit edilmemiş bir maden zuhurunu yürürlükte bulunan arama ve ön işletme ruhsat sahasında olmamak üzere cins, yer ve ebat ile birlikte ilgili daireye bildirilmesini ifade eder. Eğer ihbar edilen maden işletmeye alınırsa yıllık işletme brüt kârının % 1'i Mart ayının son günü akşamına kadar ruhsat sahibi tarafından ilgili daireye ödenir.

d. Belediye Payı:

Maden-mermer ocağı belediye sınırları içinde ise işletme brüt kârının % 2'si belediye payı olarak ödenir. Belediye sınırları içinde olmayan ocaklar için belediye payı söz konusu değildir.

C. Mermer İşletmeciliğinin Vergilendirilmesi

Mermer ocaklarından hammadde olarak elde edilen bloklar fabrika ve atölyelerde şekillenir. Mermer atölyeleri küçük birimler olup genellikle aile işletmesi şeklinde, fabrikalar ise büyük birimler olup şirket statüsünde faaliyet göstermektedirler. Dolayısıyla mermer işletmelerinin bir kısmı gelir vergisine, bir kısmı ise kurumlar vergisine tabidir. Ancak mermer işletmelerinden gelir vergisine tabi olanlar basit usulden faydalanabilmektedir. Gelir ve kurumlar vergisi daha önce incelendiğinden burada yalnızca basit usulden bahsedilecektir.

Ticari kazancın basit usule göre tespitinde G.V.K.'nda genel ve özel olmak üzere başlıca iki grup şart öngörülmüştür.

Kendi işinde fiilen alışmak,

İşyeri yıllık kira bedelinin kanunda belirlenen sınırı aşmaması,

Ticari, zirai veya mesleki faaliyetleri dolayısıyla gerçek usulde gelir vergisine tabi olmamak gibi genel şartlar G.V.K. madde 47'de belirtilmiştir.

Yıllık alışların 6 milyar, satışlarının ise 8 milyar lirayı aşmaması,

Alım satım işleri dışında uğraşanların yıllık gayri safi gelirlerinin 3 milyar lirayı aşmaması,

Alım satım işi ile hizmet işlerini birlikte yapanların gayri safi gelirlerinin 6 milyar lirayı aşmaması gibi özel şartlar da vardır.(G.V.K. madde: 48)

Basit usulde ticari kazanç bir hesap dönemi içinde elde edilen faaliyetlerle ilgili olarak, V.U.K.'na göre alınması ve verilmesi mecburi olan belgeler üzerinden hesaplanır.

Basit usulde vergilendirilenler, satışlarında fatura vb. belgeleri düzenlemek ve kullanmak zorundadırlar. Basit usule tabi olanların kayıtları meslek odalarınca tutulur. Mükellef alış, satış ve diğer gelirlerine ilişkin belgeleri ayrı ayrı dosyalarda saklamak zorundadırlar. Bu belgelerin kayıtları mükelleflerin bağlı bulundukları meslek odalarının oluşturdukları bürolarda tutulur.

Basit usule tabi olanlar, üç aylık mal alış ve giderleri ile hasılatlarını gösteren belgeleri, torba zarflara koyarak, üç aylık dönemi izleyen ayın 10'uncu gününe kadar, kayıtların tutulduğu bürolara teslim etmek zorundadırlar. Bu şekilde bürolarda toplanan belgeler, bilgisayar ortamına kaydedilir. Bürolar kayıt işlemlerini tamamladıktan sonra, her bir mükellef için ayrı bir hesap özeti çıkarır. Bu hesap özeti, mükellefin yıllık beyannameğine eklenir.

Defterdarlık ve birliklerce uygun görüldüğü takdirde, mükellefler kayıtlarını kendileri tutabilirler. Bu durumda, vergilendirme ile ilgili ödevlerin tamamı, mükelleflerin kendileri tarafından yerine getirilir.

Basit usulde, yıllık beyanname, mükelleflerin beyannameyi imzalamasından sonra, büroda görevli personel tarafından Şubat ayında verilir.

Basit usule tabi olan mükellefler, vergi kesintisi yapmak zorunda değildirler. Dolayısıyla muhtasar beyanname verilmesi söz konusu olmamaktadır. Ancak bu mükelleflerin çalıştırdıkları için vergi karnesi alınması zorunludur²⁸.

Ayrıca basit usulde katma değer vergisi beyannameleri üçer aylık dönemler itibarı ile verilir.

Mermer ocaklarıyla mermer işletmeciliğinin vergilendirilmesinde bazı farklar söz konusudur. Birinci olarak mermer ocakları basit usulden yararlanamamaktadır. Mermer işletmeciliğinde ise devlet hakkı, madencilik fon payı, belediye payı, ihbar ve buluculuk hakkı bulunmamaktadır. Diğer yükümlülükler ise aynı şekilde olmamaktadır.

²⁸ PEHLİVAN, a.g.e., s. 182.

D. Mermercilik Sektöründe Katma Değer Vergisi

Katma değer vergisi mal ve hizmetler üzerinden alınan bir vergidir. Türkiye’de 1985 yılında yürürlüğe girmiştir. Katma değer vergisi bir kısım harcama vergilerinin yerini almıştır. Gelir Vergisi Kanunu’nda belirtilmiş olan ticari faaliyetler çerçevesindeki mal teslimleri katma değer vergisine tabidir.

Katma değer vergisinde, vergiye tabi mallara ilişkin olarak, vergiyi doğuran olay malların teslimidir. Katma değer vergisinin mükellefi mal teslimi işlemlerini yapanlardır. İthalat durumunda ise, mükellef ithal edenlerdir. Ancak bunlar katma değer vergisinin kanuni mükellefleridirler. Kanuni mükellefler, Katma değer vergisini mal satış fiyatına ekleyerek malı satın alana devrederler. Bu durumda kanuni mükellefler, aracı mükellef olarak nitelendirilir. Katma değer vergisine tabi olanları satın alan en son tüketici ise bu verginin yüklenicisi olur.

Katma Değer Vergisi Kanunu’nda teslim ve diğer durumlarda ayrı ayrı matrahlar tespit edilmiştir. Teslim işlemlerinde matrah, bu işlemlerin karşılığını teşkil eden bedeldir. İthalatta matrah ise, ithal edilen malın gümrük vergisi tarhına esas olan kıymeti; gümrük vergisinin kıymet esasına göre alınması veya malın gümrük vergisinden muaf olması halinde, sigorta ve navlun bedelleri dahil (CIF) değeri; bunun belli olmadığı hallerde malın gümrükçe tespit edilecek değeri, ithal sırasında ödenen her türlü vergi, resim, harç ve paylar ile gümrük vergisinin tescil tarihine kadar yapılan diğer giderler ve ödemeler ile mal bedeli üzerinden hesaplanan fiyat farkı, kur farkı gibi ödemelerden oluşur.

Mermercilik sektöründe uygulanan katma değer vergisi oranı % 15’dir.

Katma değer vergisinde vergilendirme usulü gerçek usuldür. Gerçek usulde vergileme, mükelleflerin vergiye tabi işlemleri için düzenledikleri belgeler üzerinden hesapladıkları katma değer vergisinden bu işlemler için yaptıkları alışlar dolayısıyla ödedikleri ve alış belgelerinde yer alan vergiyi indirerek, arta kalan vergiyi beyan edip ödemek şeklinde gerçekleşmektedir.

Gerçek usulde vergilemede, vergilendirme dönemi, faaliyet gösterilen takvim yılının üçer aylık dönemleridir. Ancak Maliye Bakanlığı, bunun yerine birer aylık vergilendirme dönemi tespit etmeye yetkili olup, genelde birer aylık dönem tespit etmiştir. Ancak basit usulde vergilendirilenler için katma değer vergisi beyannamesi üçer aylık dönemler itibarıyla verilir ve beyanname, birer aylık vergilendirme dönemini takip eden ayın 25. günü akşamına kadar mükellefin bağlı bulunduğu vergi dairesine verilmesi gerekmektedir.

Katma değer vergisi, mükellefin işyerinin bulunduğu yer vergi dairesince tarh olunur. İthalde alınan katma değer vergisi ilgili gümrük idaresince tarh olunur. Katma değer vergisi beyannamenin verildiği günde, beyanname posta ile gönderilmişse, vergiyi tarh edecek daireye geldiği tarihi takip eden 7 gün içinde tarh edilir.

Beyanname vermek mecburiyetinde olan mükellefler bir vergilendirme dönemine ait katma değer vergisini beyanname verme süresi içinde ödemek zorundadırlar. İthalde alınan katma değer vergisi ise gümrük vergisi ile birlikte ve aynı zamanda ödenir²⁹.

E. Mermercilik Sektöründe Harçlar

Mermer arama talebinden başlayarak ocak işletme aşamasına kadar her türlü maden-mermer ruhsatının alınabilmesi için harç ve teminatların ödenmesi gerekir.

Mermer arama ruhsatı ile aranır. Arama ruhsatını elde edebilmek için Harçlar Kanunu'na göre maden arama ruhsatnamesi talep harcını ödemek gerekir. Ayrıca şartları ve miktarları belirlenen teminatların da ödenmesi zorunludur.

Arama ruhsatının süresi 30 aydır. Bunun içinde her yıl maden arama ruhsatnamesi yıllık harcının ödenmesi gerekir. 30 aylık arama süresi yıl olarak hesaplanır. Ruhsatname süresinin bir günü takip eden yıla sarkarsa mermer arayıcısı o yıl için de yıllık harcı ödemesi gerekmektedir.

Tablo 3.2: 1999 Yılı Harç ve Teminat Miktarları

HARÇLAR	DEĞER
Maden arama ruhsatnamesi taleplerinden	16.860.000
Maden arama ruhsatnameleri (her yıl)	42.190.000
Ön işletme ruhsatnameleri (her yıl)	147.720.000
Maden işletme ruhsatnameleri	
10 yıla kadar olan (10 dahil) işletme ruhsatnameleri	253.280.000
15 yıla kadar olan (15 dahil) işletme ruhsatnameleri	295.470.000
40 yıla kadar olan (40 dahil) işletme ruhsatnameleri	422.120.000
Fenni nezaretçi tayin harcı	105.510.000
TEMİNATLAR	
Arama ruhsatlı sahalar için (Hektar Başına)	125.000
Ön işletme ruhsatlı sahalar için (Hektar Başına)	275.000
İşletme ruhsatlı sahalar için (Hektar Başına)	400.000

Kaynak: 1.12.1998/23540 Sayılı Resmi Gazte'de Yayımlanan Maliye Bakanlığı Harçlar Kanunu Genel Tebliği, s.39

²⁹ PEHLİVAN, a.g.e., s. 411.

Mermer arama safhasından sonra işletme dönemine hazırlık ve gerek duyulabilecek diğer araştırmaların yapılmasını sağlamak için azami 3 yıl süre ile faaliyetlerin devamlılığı amacıyla yatırımcı ön işletme talebinde bulunabilir. Bu 3 yıllık süre uzatılamamaktadır. Ön işletme ruhsatnamesi için her yıl harç ödenmesi gerekir. Bunun yanında teminatlarında yatırılması zorunludur. Ön işletme faaliyet raporu teslim edildiğinde teminatların 1/3'ü iade edilmektedir.

Ruhsat sahibi arama veya ön işletme aşamasından sonra ilgili daireye müracaatı ve işletme ruhsatı talebinde bulunması gerekir. İşletme ruhsat süresi 10 yıldan az 60 yıldan fazla olamaz. Süre ruhsatın verildiği tarihte başlamaktadır. Mermer ruhsat sahibi işletme aşamasında da her yıl belirlenen harç miktarını yatırmak zorundadır. Ruhsatın yıllığına göre harç miktarları değişmektedir. Ayrıca teminatlarda yatırılmaktadır.

İşletme ruhsat sahibi işletme döneminde işletmenin teknik ve emniyet yönünden sorumlu ve yetkili bir maden mühendisi bulundurmak zorundadır. Fenni nezaretçinin atama işlemlerinin tamamlanması için fenni nezaretçi tayin harcının yatırılması gerekmektedir. Tablo 3.2'de fenni nezaretçi tayin harcının miktarı verilmiştir.

Yıllık ruhsat harçlarının her yıl Ocak ayı sonuna kadar, kayıtlı bulunan vergi dairesine yatırılması gerekmektedir. Harçların zamanında yatırılmaması durumunda gecikme zammı uygulanmaktadır.

Mermer yatırımcısı kamu kuruluşlarına sunmuş olduğu kamusal hizmetlerden yararlanma karşılığında bedel ödemektedir. Ödenen harç miktarı her yıl tekrar belirlenip iki katına çıkmaktadır.

Teminat, madencilik faaliyetlerinde yasa hükümlerine ve tekniğe uygun çalışmayı sağlamak amacıyla nakit olarak alınan geçici ödemedir. Hektara göre mermer arama, ön işletme, işletme aşamalarında ayrı ayrı tespit edilmektedir. 1999 yılı teminat miktarları Tablo 3.2'de verilmiştir.

Teminatlar peşin alınmış bir ceza avansı niteliğindedir. Ödenen teminat miktarları belli bir süre sonra geri ödenmektedir. Ancak yüksek enflasyon nedeni ile teminatlar değer kaybedip önemini yitirmektedir. Harçların zamanında ödenmemesi dolayısıyla gecikme zammı uygulaması gibi teminatların da geri ödendiği tarih dikkate alınarak enflasyona göre uyarlanması gerekir.

F. Mermercilik Sektöründe Gümrük Vergileri

Gerek blok mermer gerekse işlenmiş mermer gelişmiş ülkelerin hepsine G.P.S. (Genelleştirilmiş Pretesanslar Sistemi) veya M.N.F. (En Çok Kayrılan Ülke) kapsamında sıfır veya sıfıra yakın gümrük oranıyla ihraç edilmektedir. G.A.T.T. üyesi ülkelerde tavanı M.N.P prensibi çerçevesinde mermer ithalatına çok düşük oranda vergi uygulanmaktadır. Avrupa Birliği, Avusturya, Kanada, Japonya, Yeni Zelanda, EFTA, ABD, Rusya Federasyonu, Polonya, Çekoslovakya, Macaristan ve Bulgaristan gibi ülkeler G.P.S. kapsamında pretesans veren ülkelerdir.

Türkiye'nin blok ve işlenmiş mermer ihracatına ithalatçı ülkelerin büyük bir çoğunluğu sıfır gümrük uygulamaktadır. İhracatımızın % 85'e yakın kısmının gerçekleştirildiği AT, EFTA, Japonya, ABD gibi ülkelere ihracatımız G.S.P. kapsamında yapılmakta olup, bu ülke ve ülke gruplarının ülkemizden yaptıkları mermer ithalatına uyguladıkları gümrük oranı sıfırdır³⁰. AB, EFTA, Japonya ve ABD gibi ülkelerin, Türkiye'den yapılan ithalata sıfır gümrük vergisi uygulamaları lehimizedir.

Uluslararası ticarete bütün ülkeler ihracatı arttırmak, ithalatı sınırlamak gayesindedirler. Vergilerin uluslararası ticarete rekabeti bozucu etkilerini gidermek için malların çıktığı ülkeden değil vardığı ülkede vergilendirilmesi öngörülmüştür. Ülkemizde de mermer ihracatında her hangi bir gümrük vergisi mevcut değildir. Bunun yanında ithalatta bazı ülkeler için gümrük vergileri uygulanmaktadır. Ayrıca mermer ihraç ettiğimiz ülkelerin mermer ithalatlarına gümrük vergisi uygulanmaması uluslararası ticarete rekabetimiz üzerinde olumlu etkisi olacaktır. Mermer ithalatına gümrük vergileri uygulanması ülkemizde yerli mermer sanayinin gelişmesine faydası olacaktır.

II. MERMERCİLİK SEKTÖRÜNÜN GELİŞMESİNDE VERGİLEMENİN ROLÜ VE YATIRIM TEŞVİKLERİ

Vergi, devletin veya devletten aldığı yetkiye dayanan kamu tüzel kişilerinin geniş anlamdaki kamusal faaliyetlerinin gerektirdiği harcamaları karşılamak ya da kamusal görevlerinin gereklerini yerine getirmek amacıyla ekonomik birimlerde (bunlar gerçek yada tüzel kişiler olabilir) kanunda

³⁰ D.P.T., a.g.e., s. 45.

öngörülen esaslara uymak kaydıyla ve hukuki cebir altında, özel bir karşılık vaadi olmaksızın geri vermeksizin aldıkları para tutarıdır³¹.

Verginin asıl fonksiyonu kamusal faaliyetlerin gerektirdiği harcamaları karşılamaktır. Verginin asıl fonksiyonuna geleneksel vergi fonksiyonu da denilmektedir. Ancak 19. yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadar verginin ekonomik ve sosyal yönü üzerinde de durulmuştur. Çünkü devlet anlayışında değişiklikler olmuştur. Tarafsız devlet anlayışından mücadelecı devlet anlayışına geçilmiştir.

Vergileme yolu ile özel kesimden kamu kesimine aktarılan fonların miktarı her şeyden önce ekonomik yapının bileşimini etkilemektedir. Çünkü belli varsayımlar (piyasada tam rekabet ve optimal kaynak dağılımı) altında özel kesimden vergi yolu ile daha çok kaynak aktarılması bu kesimin kaynak kullanma imkanlarını azaltmaktadır³². Mermercilik sektörüne baktığımızda özellikle ocak işletmelerinin çok yüksek oranda bir vergi yükü vardır. Vergi yolu ile kamu kesimine kaynak transferi sektörün üretiminde azalmaya neden olacaktır. Bu azalma kaynakların kamu kesiminde yapılacak üretim artışı ile telafi edilebilir. Vergileme sonucu optimum kaynak dağılımı bozulabilir.

Vergilerin iktisadi büyüme ve kalkınma üzerinde de etkisi vardır. İktisadi büyümenin devlet müdahalesi olmadan tamamen piyasa güçlerine bırakılmak suretiyle gerçekleşmesinin mümkün olmadığı görülmüştür³³. Vergilerin iktisadi büyümeyi belirleyen sermaye birikimi, emek arzı ve teknolojik gelişme üzerinde önemli etkileri vardır. Vergi oranının yüksek tutulması ya da aynı kaynak üzerinden yeni vergilerin alınması tasarrufları azaltıp sermaye birikimi ve yatırımlar üzerinde olumsuz etki meydana getirir. Ülkenin iktisadi büyüme ve kalkınmasını engelleyecektir.

Türkiye’de madencilik- mermercilik sektöründe faaliyet gösteren firmalar ,diğer sektörlerde faaliyet gösteren firmalardan farklı bir şekilde vergilendirilmemektedir.Bütün işletmeler ya gelir vergisine ya da kurumlar vergisine tabidir.Ancak bu sektörde faaliyet firmaların Maden Kanunu’ndan doğan yükümlölükleri vardır.Bunlar yukarıda belirtildiği gibi mali kar üzerinden ödenen %5 devlet hakkı, %5 madencilik fon payı, %2 belediye payı,%2

³¹ Halil NADAROĞLU, **Kamu Maliyesine Giriş**, Sermet Matbaası, İstanbul, 1985, s. 260.

³² NADAROĞLU, a.g.e., s. 264.

³³ Osman PEHLİVAN, **Kamu Maliyesine Giriş**, 2. Baskı, Yıldızlar Matbaası, Trabzon, 1994, s. 180.

buluculuk hakkı ve %1 ihbar hakkıdır. Dolayısıyla işletmeler %15 daha fazla dolaylı-dolaysız vergi yüküyle karşı karşıya kalmaktadırlar.

Mermercilik sektöründe bir taraftan vergi yükünün ağır olması diğer taraftan büyük sermaye gerektirmesi ve yüksek risk taşıması ocak yatırımlarını olumsuz etkilemektedir.

Ayrıca verginin yüksek olması sektöre yeni yatırımların yapılmasını engellemektedir.

Dolayısıyla sektörün gelişmesinde, bir taraftan vergi yükü diğer taraftan özellikle ocakların büyük sermaye ve risk taşıması önemli rol oynamaktadır.

Mermerin Maden Kanunu kapsamına alınmasıyla sektöre verilen teşviklerde önemli gelişmelerin yanında mermer ocaklarında ve işleme tesislerinde de önemli yatırımlar olmuştur. Aşağıdaki tabloda mermercilik sektörüne verilen yatırım teşvikleri gösterilmiştir.

Tablo 3.3: Yıllar İtibariyle Mermer Sektörüne Verilen Yatırım Teşvikleri

<i>Yıl</i>	<i>Adet</i>	<i>Toplam Yatırım Mil TL</i>	<i>Sabit Yatırım Mil TL</i>	<i>İşletme Sermayesi Mil TL</i>	<i>Döviz Ger. Bin \$</i>	<i>Taahhüt Bin \$</i>	<i>İstihdam Kişi</i>
1990	30	748866	707738	39145	42674	19183	2009
1991	39	524460	501952	21688	50364	15547	1958
1992	21	470747	456247	13540	13170	13375	820
1993	63	3317381	3209528	107853	95064	23779	3065
1994	40	1961883	1898813	61625	31688	7000	1494
1995	49	4695762	4384200	192669	49288	5500	2080

Kaynak : Mualla BİLGİN, Elif ÇAKIR, "Mermer Araştırması", İTO 1998-1, s.80

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi 1990-96 yılları arasında Teşvik Uygulama ve Genel Müdürlüğü tarafından mermer istihraç ve işletmesi ile ilgili olarak verilen teşvik belgesi 309 adet olmuştur. Toplam yatırım 24.8 trilyon TL ye ve istihdam 13813 kişiye ulaşmıştır. Mermer arama, ön işletme ve işletme ruhsat sayısında önemli artışlar olmuştur.

Fransa da madencilik şirketlerinin yatırım mallarının temini için kullandığı kazancı kurumlar vergisinden istisna edilmiştir. Almanya da madencilikle ilgili araç ve gereçlere hızlandırılmış amortisman uygulanmaktadır. Ayrıca birçok gelişmiş ülkede hızlandırılmış amortisman uygulanmakta olup Türkiye de bu sistem normal amortisman veya azalan bakiyeler usulü şeklinde gerçekleştirilmektedir.

AT, EFTA, ABD ve Japonya gibi ülkeler mermer sektörüne uyguladıkları ihracat teşvikleri, düşük faizli ihracat kredileri, ihracat ve kredi sigortası, üretim aşamasında indirimli elektrik enerjisi tahsisi edilmesi, malların dış pazarlarda tanıtımının sağlanmasını devletçe sübvansede edilmesi şeklindeki uygulamalar söz konusudur. Türkiye de mermer sektörüne uygulanan teşviklerin uluslararası piyasalarda rekabet edilebilmesi için yeterli değildir. Bunun için üretim aşamasında en önemli girdi olan enerji yükünün azaltılması, faizsiz kredi imkanı, fuarcılık ve tanıtım faaliyetlerinin teşvik edilmesi gerekir.

Mermercilik sektörü yatırımlarını teşvik edilmesi bölgesel kalkınma, istihdam ve gelir dağılımında adaletin sağlanması yönünde olumlu etkileri olacaktır. Mermercilik sektöründe yapılan yatırımlar riskli ve büyük sermaye gerektiren yatırımlardır. Teşvik primi, düşük faizli veya faizsiz iç ve dış yardım kredileri gibi finansal teşviklerle mermer yatırımcısına kolaylık sağlanmalıdır. Yatırım indirimi, gümrük muafiyeti, vergi-resim ve harç istisnaları gibi mali teşvikler yatırım maliyetini düşüreceğinden mermercilik yatırımları üzerinde olumlu etkisi olacaktır.

Türkiye’de sanayileşme belli bölgelerde yoğunlaşmıştır. Bölgeler arasında gelişmişlik farklılığı açıkça görülmektedir. Mermer ocakları şehir merkezlerinden uzak, kırsal alanlarda bulunduklarından bu sektöre yapılacak yatırım teşvikleri bölgeler arasında gelişmişlik farklılığını azaltacaktır. Türkiye’de yüksek faiz oranı nedeniyle yatırımın alternatif maliyetinin yükselmesi yatırım kararı alınmasını güçleştirmiştir. Özellikle mermer ocak yatırımlarının riskli olması nedeniyle girişimci elindeki kaynakları spekülasyon amaçlı yatırımlara yönelterek sektörün gelişmesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Teşvik, belirli ekonomik faaliyetlerin diğerlerine oranla daha fazla ve hızlı gelişmesini sağlamak amacıyla kamu tarafından çeşitli yöntemlerle verilen maddi veya gayri maddi destek, yardım ve özendirme olarak tanımlanır. Teşvik tedbirlerinin temel hedefi halkın refah seviyesinin yükseltilmesidir.

Teşvik tedbirlerinde amaç ekonomik kalkınmayı sağlamak, işsizliği önlemek, teknolojik gelişmeyi hızlandırmak, finansman ihtiyacını karşılamak, kaynak kullanımında etkinliği arttırmaktır. Teşvik tedbirleri gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomik ve sosyal yapıya, kalkınma seviyelerine göre farklılıklar göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelerde kaynakların etkin kullanımını sağlamak, yatırımların uygun ve verimli yerlerde yapılmasını sağlamak amacıyla teşvik tedbirleri uygulanmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise ekonomik ve sosyal sorunların çözümlenmesinde kullanılmaktadır. Teşvik tedbirleri miktar bakımından da ülkeler arasında farklılıklar vardır. Örneğin teşvik tedbirleri yabancı ülkelerde G.S.M.H.'nin % 10'una; ülkemizde ise G.S.M.H.'nin % 1'ine ulaşmaktadır.

Yatırımcıların teşviklerden yararlanabilmesi için teşvik belgesi elde etmiş olmaları gerekir. Teşvik belgesi, yapılan yatırımın karakteristik değerlerini (yani yatırımın cinsi, konusu, projenin kapasitesi, çalıştırılacak personel sayısı, toplam nakit yatırım tutarı, finansman ihtiyacı, finansman kaynakları, özkaynak ve kredi olarak) belirtilen bu değer ve tespit edilen şartlara uygun olarak yatırımın gerçekleşmesi halinde üzerinde yazılı desteklerden yararlanma imkanı sağlayan, kalkınma planına uygun ve ülke ekonomisi için faydalı olduğu Hazine Müsteşarlığı'nca kabul edilen yatırımlar için, yatırımcılara verilen bir belgedir. Teşvik belgesinde, yatırımcıların hangi teşviklerden yararlanabileceği tek tek belirtilmektedir³⁴.

Teşvik belgesinin alınabilmesi için asgari sabit yatırım tutarının 50 Milyar TL'nin üzerinde olması gerekir. Kalkınmada öncelikli yörelerde ise asgari sabit yatırım tutarının 25 Milyar TL'nin üzerinde olması lazımdır.

Hakiki şahıslar, sermaye şirketleri, adi ortaklıklar, iş ortaklıkları, kooperatifler, kamu kuruluşları, kamu kuruluşu niteliğindeki meslek kuruluşları ,

³⁴ Şükrü KIZILOĞLU, "Yürürlükteki Yatırım Teşvikleri", *Yaklaşım Dergisi*, Yıl 5, Sayı 54, Haziran 1997, ss. 69-70.

dernekler, vakıflar ve yurt dışındaki yabancı şirketlerin Türkiye'deki şubeleri müracaat edebilir.

Tablo 3.4: Yatırımlarda Devlet Yardımları

Yararlanılan Teşvikler	Kalkınmada Öncelikli Yöreler (1)	Normal Yöreler (2)	Gelişmiş Yöreler (3)
Yatırım İndirimi	% 100	% 100	% 100
GV-TKVI	% 100	% 100	% 100
KDV Ertelemesi (İthalde)	Var	Var	Var
KDV Desteği (Yerli Mak)	KDV+10 Puan	KDV'si kadar	KDV'si kadar
Vergi-Resim-Harç İstisnası	Var	Var	Var
İhracat Taahhüdü (İhtiyari)	10.000 \$	10.000 \$	10.000 \$
Enerji Desteği	Var	Var	Var
Arsa Tahsis	Var	Var	Var
Toplam Yatırım Tutarı	25 Milyar	50 Milyar	50 Milyar
Yatırılacak Fon*	50 Milyon	100 Milyon	100 Milyon
Asgari Öz Kaynak Oranı	% 20	% 40	% 40

* Toplam tutarının 5 Trilyon TL'nin üzerinde olması halinde 300 Milyon TL.

(1): Olağanüstü hal bölgesinde yer alan ve özel vergi teşviklerinden yararlanacak olan iller (Adıyaman, Ağrı, Ardahan, Batman, Bayburt, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Erzurum, Gümüşhane, Hakkari, Iğdır, Kars, Mardin, Muş, Ordu, Siirt, Şanlıurfa, Tunceli, Van ve Yozgat) ve kalkınmada öncelikli yörelerdeki diğer iller (Aksaray, Amasya, Artvin, Bartın, Çanakkale-Bozcaada ve Gökçeada ilçeleri, Çankırı, Çorum, Giresun, Elazığ, Erzincan, Karaman, Karabük, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Kilis, Malatya, Niğde, Rize, Sinop, Sivas, Şırnak, Tokat, Zonguldak).

(2): Ankara (Büyükşehir Hudutları Dışı), Adana (BŞHD), Afyon, Antalya (BŞHD), Aydın, Bilecik, Bolu, Burdur, Balıkesir, Bursa (BŞBD), Kayseri, Konya, Kırklareli, Kütahya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Sakarya, Samsun, Tekirdağ, Trabzon, Uşak, Yalova, Osmaniye.

(3): İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli, Bursa, Adana ve Antalya büyükşehir sınırları dahil yerler.

Kaynak: Yatırımlarda Devlet Yardımları İle İlgili 98/1 No'lu Tebliğ

Ülkemizde yatırım teşvikleri yıllar itibariyle farklılık göstermiştir. 1982-1984 yılları arasında gümrük muafiyeti, yatırım indirimi, faiz farkı iadesi ve V.R.H. istisnası uygulanmıştır. 1985-1988 yılları arasında Merkez Bankası kaynaklı orta vadeli yatırım kredisiyle ilgili faizlerin ödenmesi esnasında bu faizin belli bir yüzdesinin geri ödenmesi olan faiz farkı iadesi kaldırılmış, K.K.D.P. ve Teşvik Primi yürürlüğe konmuştur. K.K.D.P. önemli teşvik araçlarından biri olarak kabul edilmiştir. K.K.D.P. eğer sabit yatırım tutarı 1 Milyarın üzerinde ise sabit yatırım tutarının % 7'si oranında yatırım gerçekleştirilince ödenen bir teşvik türüdür. 1988-1991 yılında K.K.D.P.'de değişiklik olmuştur. Bu dönemde yatırımcılara yatırımlarda kullandıkları özkaynakların % 15-50 arasında K.K.D.P. ödenmiştir. 91-92 yıllarında K.K.D.P. hibe kaldırılmış, prim krediye dönüştürülmüştür. Yerli temin edilen makine teçhizat için öngörülen teşvik primi 1991 yılında kaldırılmış, 1992 yılında tekrar sisteme konulmuştur.

Yukarıdaki tabloda 98/1 no'lu tebliğ ile yatırımlarda devlet yardımlarının türleri, şartları belirtilmektedir. Aşağıda yatırımlara sağlanan devlet yardımlarından mermercilik sektörü de yararlanmaktadır.

A. Yatırım İndirimi

Yatırım indirimi, yatırımları teşvik etmek, ekonomideki sermaye birikimini sağlamak ve ekonomik kalkınmayı hızlandırmak amacıyla yatırımcıların yaptığı yatırım harcamalarının tamamı veya belli bir kısmının vergiye tabi kazançlardan indirilmesini ifade eder. Yatırım indirimi gelir ve kurumlar vergisi mükellefi için geçerlidir. Dar mükellefiyete tabi olanlarda yatırım indiriminden yararlanma imkanına sahiptirler. Yatırım indiriminden yararlanmak için gerekli şartlar topluca aranmaktadır. Yatırım indiriminden yararlanmak için kazancın bilanço esasına göre tespit edilmiş olması gerekir. Yatırımlar kalkınma planları ve yıllık programlarda belirtilenlerden, Maliye Bakanlığı ve Hazine Müsteşarlığı tarafından müştereken seçilen sektörler ve konularda yapılmalıdır. Yatırım teşvik belgesi alınmış olması gerekir. Yatırımın belirlenen şartlar ve süreler dahilinde yapılması gerekir.

Yatırıma indirimin oranı, yatırım tutarının % 30'udur. Bakanlar Kurulu bu oranı kalkınma öncelikli yörelerde ve özel önem taşıyan sektörlerde yapılan yatırımlar için % 100 oranına kadar artırmaya ve kanuni orandan az olmamak üzere yeniden tespit etmeye yetkilidir. Yatırım indirimi bir çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de önemli bir teşvik aracıdır. Yatırım indirimi, mermer sektöründe % 100 olarak uygulanmaktadır. Ancak yatırım indirimi uygulaması diğer sektörlerde göre yetersiz kalmıştır.

Yatırım indirimi uygulamasına, yatırım konusunu oluşturan aktif değerlere ilişkin harcamaların yapıldığı takvim yılından itibaren başlanır ve indirimden faydalanılacak miktara ulaşınca kadar devam olunur. İlgili yıl kazancından indirilemeyen yatırım indirimi tutarı; izleyen ilk üç yılda V.U.K. hükümlerine göre bu yıllar için belirlenen yeniden değerlendirme oranında arttırılarak dikkate alınır. Teşvik belgesiz yatırımlar bu maddedeki değerlendirme hükümlerinden yararlanamaz³⁵.

³⁵ Mehmet TOSUNER, Zeynep ARIKAN, A.Burçin YERELİ, **Vergi Sistemi**, Maliye Bölümü. Masaüstü Yayınları, İzmir, 1997, s. 98.

Yatırım indirimi ile kalkınma planları doğrultusunda özel sektör yatırımlarına vergisel avantajlar tanıyarak ek yatırım güveni sağlamakla, yatırımların belirli üretim sahalarına ve bölgelerine yaymak amaçlanmaktadır.

B. Finansman Fonu

Sermaye şirketleri ve kooperatifler, yatırım indirimlerinden yararlanmasi kabul edilmiş yatırımların finansmanında kullanılmak üzere safi kurum kazançlarından belirlenen esaslar çerçevesinde ayırabilecekleri fondur. Finansman fonu kurumlar vergisi matrahının % 25'ini ve yapılacak yatırım tutarını geçmemelidir.

Finansman fonunun, kurumlar vergisi beyannamesinin verileceği tarihten evvel, Merkez Bankası'nda açılacak, her an paraya çevrilebilen devlet tahvili hesabına yatırılıp, Hazine Müsteşarlığı tarafından verilen çıkış müsaadelerine istinaden ve yıl içerisinde fiilen yapılan yatırım tutarını aşmayacak şekilde geri çekilir. Bir önceki yıl safi kurum kazancından ayrılan finansman fonu tutarı hesap dönemi sonunda safi kurum kazancına eklenir. Fonun ayrılması yatırım süresiyle sınırlıdır. Finansman fonu bir vergi istisnası veya muafiyeti olmayıp, verginin ertelenmesine yönelik bir uygulamadır. Finansman fonu yürürlükten kaldırılmıştır. Devlet alacağının ertelenmesi yoluyla belirli yatırımların finansmanına katkı sağlamak amacı taşıyan finansman fonu yatırımcılar tarafından rağbet görmeyen bir uygulama olmuştur.

C. Amortismanlar ve Yeniden Değerleme

Vergi hukukunda amortisman, işletmelerde bir yıldan fazla kullanılmak üzere aktif kaydedilen amortismana tabi değerin, ekonomik değerinde meydana gelen kayıpların muhasebeleştirilerek telafi edilmesidir. Bu varlıklar tedavi ömürlerinin sınırlı olması, yıpranma, aşınma ve bozulmaya açık olması, varlığın işletmede kullanılamaz hale gelmesi gibi teknik nedenlere bağlıdır.

Ülkemizde normal amortisman, azalan bakiyeler usulü amortisman, madenlerde amortisman ve fevkalade amortisman usulleri uygulanmaktadır. Normal amortisman ülkemizde en çok kullanılan yöntemdir. V.U.K. 315. maddesine göre bilanço esasına göre defter tutan mükelleflere azalan bakiyeler usulüne göre amortisman ayırma imkanı sağlanmıştır.

V.U.K. 316. maddeye göre, işletilme sebebiyle içindeki cevherin azalmasından dolayı, maddi değerini kaybeden madenlerin ve taş ocaklarının imtiyaz ve maliyet bedelleri, ilgililerin başvuruları üzerine bunların büyüklükleri

ve mahiyetleri göz önünde tutularak ve her maden ocağı için ayrı ayrı olmak üzere, Maliye ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından belirlenecek oranlar üzerinden yok edilir³⁶. Amortisman oranı, çıkartılan cevherin toplam rezerv miktarına bölünmesi suretiyle bulunur. Madenler için ayrı bir amortisman usulünün benimsenmesi ilgili maden ocağında cevher üretiminin mümkün olmamasıdır.

Amortismanın gelir, kurumlar vergisi matrahından indirilmesiyle yatırımların özendirilmesi, bir yönden yatırılabilir fonların artırılması, diğer yönden de yatırım karlılığını artırarak yatırım kararlarında risk faktörünün azaltılması amaçlanmaktadır³⁷.

Yeniden değerlendirme, işletme bilançosunda yer alan sabit kıymetlerin ve bunların amortismanlarının günün gerçek değerleri cinsinden ifade edilmesidir. Türkiye'deki enflasyonist baskılar sonucu girişimcilerin ellerindeki üretim faktörleri gerçek değerini kaybetmektedir. İşletmeler yeniden değerlendirme sonucu yüksek değerli bilanço rakamları ile daha kolay kredi bulabileceklerdir. Yeniden değerlendirme sonucu oluşan değer artışı, kurumlar vergisi mükellefleri için sermayeye ilave edilerek işletmelerin daha güçlü olmasını sağlar..

D. Yerli Yatırım Mallarında Katma Değer Vergisi Uygulaması

Teşvik belgelerine istinaden düzenlenen yerli global listelerde yer alan, yeni olarak temin edilen, ülke içinde üretilen makine ve teçhizatın K.D.V.'nin tamamı, yatırımları ve döviz kazandırıcı hizmetleri teşvik fonundan yatırımcılara ödenir. Kalkınmada öncelikli yörelerde uygulama K.D.V. artı 10 puan şeklinde uygulanmaktadır. Gelişmiş ve normal yörelerde ise, K.D.V. tutarı kadar girişimcilere ödemede bulunurlar. K.D.V. iadesi makine ve teçhizat alındıktan 1-1,5 yıl sonra yapılabilmektedir. Ülkemizdeki yüksek enflasyon nedeniyle, reel anlamda ödenen K.D.V.'nin ancak yarısı geri alınabilmektedir.³⁸

E. İthalatta K.D.V. Ertelemesi

Hazine Müsteşarlığı tarafından verilen teşvik belgelerinde gösterilen yatırım mallarının ithalinde ödenmesi gereken K.D.V. bu verginin fiilen

³⁶ M. TOSUNER, Z. ARIKAN, A. B. YERELİ, *Vergi Hukuku*, Anadolu Matbaası, İzmir, 1998, s. 252.

³⁷ Hüsnü KIZILYALLI, *Türk Vergi Sistemi Ekonomik Analizi*, A.Ü.S.B.F. Maliye Enstitüsü Yayını, No: 286/33, Ankara, 1969, s. 293.

³⁸ KIZILOT, a.g.m.,ss.69-70

indirilmesi mümkün olacağı tarihe kadar ertelenir. Teşvik Belgesinde belirlenen şartlar çerçevesinde gerçekleşmeme durumunda ertelenen K.D.V., tahakkuk ettiği andan itibaren ilgili yıllar için geçerli tecil faizleri % 50 uygulanmak sureti ile tahsil edilir. Erteleme süresince tahsil zamanaşımı işlemez³⁹.

İthalatta K.D.V. erteleme uygulaması 1998 yılında yürürlükten kaldırılmıştır.

F. Bina İnşaat Harcı İstisnası

21.01.1992 tarihli ve 2589 sayılı "2464 Sayılı Belediye Gelirleri Kanunu'nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" gereğince hastane, dispanser, prevantoryum, sanatoryum ve benzeri sağlık kuruluşları, her türlü fabrika, sınai nitelikteki imalathaneler ve tersaneler ile organize sanayi bölgeleri sitelerinde yapılan her türlü bina inşaatı ve Turizm Bakanlığı ve Hazine Müsteşarlığı tarafından desteklenmesi karara bağlanmış otel, motel ve benzeri turistik tesisler bina inşaat harcından müstesnadır. Bu istisnadan yararlanmak için ayrıca bir belge alınmasına gerek yoktur.

G. Gümrük Vergisi ve Fon Muafiyeti

Yatırımcılardan, Gümrük Giriş Tarife Cetvelinde yer alan mallardan, Teşvik Belgesi kapsamında ithal edilecek yatırım malı, hammadde, aramalı ve işletme malzemeleri ithalinde gümrük vergisi ve fon alınmamaktadır.⁴⁰ Bu listede yer alan makine ve teçhizat uluslararası rekabet gücü sağlayan, ileri ve uygun teknoloji niteliğinde olan mallardır. Türkiye ile AB arasında sağlanan Gümrük Birliği anlaşması sonucunda AB ülkelerinden ithal edilen yatırım mallarının büyük bir bölümü için gümrük vergisi sıfırlanmış olduğundan, bu teşvikin önemi azalmıştır.

H. Enerji Teşviki

24.10.1997 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 97/9555 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'na göre; olağanüstü hal bölgesinde faaliyet gösteren yatırım

³⁹ KIZILOT, a.g.m., ss. 70-72.

⁴⁰ KIZILOT, a.g.m., ss.70-72.

teşvik belgesine sahip işletmelere TEAŞ ve TEDAŞ tarafından verilen elektrik enerjisi satış fiyatının % 50 indirimli olarak uygulanması öngörülmüştür⁴¹.

Bakanlar Kurulunun bu kararına göre; olağanüstü hal bölgesinde yer alan Van, Diyarbakır, Siirt, Tunceli, Şırnak ve Hakkari illerinde yatırım yapan ve teşvik belgesine sahip yatırımcıların yatırım süresince (işletme dönemi hariç) tüketecekleri elektrik enerjisinin % 50'sinin devletçe karşılanması söz konusudur⁴².

Ayrıca mermercilik sektöründe işletmelerin işletme döneminde elektrik tüketimlerinin % 2-% 3 oranında elektrik fatura bedellerinde indirim yapılmaktadır.

I. Arsa Desteği

Kalkınmada öncelikli yörelerde ve sanayi kuşaklarında yapılacak teşvik belgeli yatırımlarda, yatırımcıların kamudan arsa talepleri öncelikli olarak Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü'ne ait stok arazilerden veya bu kurumun sağlayacağı arazilerden sağlanır.

J. Kalite ve Standart Sağlama

Yatırımcı firmalara TSE ve İSO tarafından belirlenen normlara uygun olarak kalite ve standart belgesi verilmek üzere, TSE tarafından yapılan hizmetlerin bedeli Yatırımları ve Döviz Kazandırıcı Hizmetleri Teşvik Fonu kaynaklarından karşılanabilir.

K. Vergi-Resim-Harç İstisnası

3505 sayılı kanunun geçici maddesine göre yatırım teşvik belgesinde yer alan ve yatırımın tamamlanmasından itibaren 2 yıl içinde asgari 10.000 \$ tutarında ihracat taahhüdünde bulunulan yatırımlar için, alınan bir yılı aşkın orta ve uzun vadeli krediler ile belge kapsamındaki şirket kuruluşu ve sermaye

⁴¹ Ergun KOÇ, "Yeni Teşvik Mevzuatı", *Yaklaşım Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 65, Mayıs, 1998, s. 42.

⁴² KOÇ, a.g.m., s. 42.

artırımı, gayri menkullerin ve irtifak haklarının aynı sermaye olarak konulması halinde şirket adına tapu tescil işlemleri ve bu işlemlerle ilgili olarak düzenlenen kağıtlar damga vergisinden ve harçlardan istisna edilmiştir. Vergi, resim ve harç istisnası kredinin alınmasına ve ödenmemesine (vadelerinde tasfiye edilinceye kadar) taalluk eden her türlü banka, noter, tapu vb. muameleleri sebebiyle ödenmesi gereken vergi, resim, harçları kapsamaktadır⁴³. Örneğin yatırımcı sermaye artırımında damga vergisini, kredi sözleşmelerinden doğan damga vergisini, tapu tescilindeki alım-satım harçlarını hiç ödemezler.

Eğer yukarıda belirtilen yatırım kredilerinin amacı dışında kullanılması, ihracat taahhüdünün gerçekleştirilememesi, teşvik belgesinde belirtilen şartların yerine getirilememesi durumunda alınmayan damga vergileri ve harçlar V.U.K. hükümleri gereğince ceza ve gecikme faizleri ile birlikte alınır.

Vergi, resim, harç istisnası ile yatırımcıların alacakları orta ve uzun vadeli yatırım kredilerinin maliyetlerinin düşürülmesi suretiyle daha cazip ve verimli hale getirilmesi sağlanmaktadır. Bu alanlardaki kredi yetersizlikleri, gerekli olduğu zamanda ve istenilen miktarda kredi elde edilememesi söz konusudur. Bundan dolayı bu tür kredilere sağlanan istisnalar önemli bir kredi teşviki özelliği taşımaktadır⁴⁴.

L. Dış Kredi Teminat Mektubu Masraflarına Katkı

Türkiye’de döviz kazandırıcı yatırım yapan işletmecilerin kendi faaliyetleriyle ilgili olarak kendi imkânlarıyla temin ettikleri dış kredi ile kamu bankaları aracılığıyla verecekleri teminat mektubu giderlerinin % 50’si, Hazine Müsteşarlığı tarafından çıkarılacak tebliğ ve belirlenecek esaslar çerçevesinde Yatırımları ve Döviz Kazandırıcı Hizmetleri Teşvik Fonu’ndan finanse edilir.

⁴³ KOÇ, a.g.m., ss. 38-40.

⁴⁴ Ertuğrul KARAÇUHA, *Türkiye’de ve AB’de Yatırım Teşvikleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1996, s. 42.

Ancak büyük firmaların dış temaslar sonucu buldukları dış kredilerin teminat sorunları yüzünden ülkeye girişinde sıkıntılar olmaktadır. Bu dış kredilerin ülkeye girişi yatırımların finansmanı ve ülke ekonomisi açısından olumlu katkılar sağlayacaktır.

III. MERMERCİLİK SEKTÖRÜNDE İHRACAT TEŞVİKLERİ

Gelişmekte olan ülkeler, teknoloji ve sermaye yetersizliği nedeniyle yatırım malları üretimini gerçekleştirememektedir. Bu ülkelerin yatırım için ithalat yapmaları zorunlu olmakta ve bundan dolayı döviz ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Döviz ihtiyacının karşılanmasında en etkin araç ihracattır. İhracatın geliştirilmesi ve teşviki, ithalatın karşılanması, ekonomik kalkınma ve buna paralel olarak yatırımları öngörülen ölçüde gerçekleştirebilmek açısından büyük önem kazanmaktadır.

İhracat teşvik tedbirlerinin amacı, ihracatın artmasını sağlamaktır. İhraç piyasalarında rekabet şartlarını bozucu etkenlerin mevcudiyeti, pazar araştırması, kalite kontrolü ve organizasyonların yetersizliği, maliyet, kredi-finansman, sigorta, vergi, ihracat mevzuatı, ambalajlama, depolama konularındaki sorunların fazlalığı ihracatın gelişmesini olumsuz yönde etkileyen faktörlerdir.

Ülkemiz için ihracatın teşvik edilmesi önemlidir. Ülke ekonomisinin kalkınması için döviz gelirlerinin artırılması ve ödemeler dengesinin sağlanabilmesi ihraç mallarının çeşitlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Ancak ülkemizde ihracatı artıracı tedbirler yeterli olmayıp, mevcut teşvik sisteminin sorunları vardır. Oysa Avrupa Birliği ülkeleri kendi ihracatçılarına ve yatırımcılarına 1200 çeşit teşvik sağlamaktadır⁴⁵.

Ülkemizde iç ve dış borçlar sürekli artmaktadır. Bu borcun istikrarlı biçimde geri ödenebilmesi ve borç stokunun azaltılması açısından döviz

⁴⁵ Ziya SUER; İhracat Teşvikleri ve En Son Şekliyle İhracata Yönelik Devlet Yardımları, Hesap Uzmanları Derneği Yayını, 1998, s. 9.

gelirlerini artıcı yatırımlar teşvik edilmelidir⁴⁶. Türkiye’de artan nüfusa iş imkanları sağlayabilmek için yeni istihdam alanlarının açılması zorunludur.

Türkiye’de sınai yapı oldukça dengesidir, dolayısıyla gelir dağılımı bozuktur. Demografik yapı da her geçen gün bozulmaktadır. Bunu yanı sıra, bölgeler arası gelişmişlik farkları çok yüksektir. Bölgelerin gelişmişlik düzeyini birbirine yaklaştıracak bir kalkınma politikası ile birlikte az gelişmiş bölgelerde yatırımların canlandırılması ve bu bölgelerde gittikçe şiddetlenen siyasi sorunların çözümlenebilmesi açısından tutarlı bir teşvik politikası zorunludur⁴⁷.

Eğer ülkemizde mermer ürünleri ihracatı teşvik edilirse, bu bölgeler arasında gelişmişlik farklarının azaltılmasına katkıda bulunacak, yeni istihdam imkanları doğacak, ihracatın artması ile döviz gelirleri artacak dolayısıyla ithalat ihtiyacını karşılayacak, iç ve dış borç ödemeleri üzerinde olumlu etki yapacaktır. Çünkü ülkemiz dünya mermer rezervlerinin yaklaşık % 40'ına sahiptir. Bu rezervler başta Ege Bölgesi olmak üzere hemen hemen her bölgemizde, kentimizde bulunmaktadır. Mermer ihracatının artırılması ile yeni yatırımlar artacak, ve atıl mermer yatakları kullanılmaya başlanacaktır. Mermer sektörünün ihracat imkanları teşvik edilirse, dünya mermer ticaret hacminde % 2 olan payımız artacaktır.

Ülkemizde teşvik tedbirleri, Dış Ticaret Müsteşarlığı, DPT, Eximbank ve Merkez Bankası tarafından uygulanmaktadır. 15 Kasım 1998 tarih ve 23524 sayılı mükerrer resmi gazetede yayınlanan 1999 yılı programında başlıca ihracat politikaları ve tedbirleri aşağıdaki gibidir. Bu teşvik tedbirlerinden mermercilik sektörü de yararlanmaktadır.

⁴⁶ SUER, a.g.e., s. 11.

⁴⁷ SUER, a.g.e., s. 11.

A. Vergi, Resim, Harç İstisnası

İhracat, ihracatı teşvik belgesi, dahilde işleme belgesi ve ve/veya vergi, resim, harç istisnasına bağlı döviz kazandırıcı faaliyetler ile bu belgeler kapsamındaki ithalat, bedelli ve bedelsiz geçici kabul belgeleri kapsamında yapılan işlemler, ihracatın finansmanı için kullanılan krediler ve döviz kazandırıcı faaliyetlere ilişkin belge kapsamında kullanılan krediler her türlü vergi, resim ve harç istisnasından yararlandırılmaktadır.

Kredilerde istisnadan yararlanma süresi azami bir yıldır. İhracat işlemleri ve ihracatın finansmanı için kullanılan kredilerde VRH istisnası kurumlar tarafından re'sen uygulanmaktadır. Döviz kazandırıcı faaliyetler ve bunların finansmanı amacıyla kullanılan kredilerin VRH istisnasından yararlandırılması için Dış Ticaret Müsteşarlığından belge alınması zorunludur.

B. İthalatta Şartlı Muafiyet Sistemi

Ülkemiz gümrük bölgesinde (serbest bölgeler hariç) yerleşik firmalara Dahilde İşleme İzin Belgeleri kapsamında ihracı taahhüt edilen işlem görmüş ürünlerin üretimi için gerekli olan hammadde, yardımcı madde, yarı mamul, mamul ve ambalaj malzemelerinin dahilde işleme rejimi çerçevesinde ithali esnasında ticaret politikası önlemlerine tabi tutmaksızın alınması gereken her türlü vergiden muaf tutularak ithaline izin verilir.

C. İhracat Sayılan Satış ve Teslimlerde Gümrük Muafiyeti

Gümrük muafiyetli ithalattan yararlanmak isteyen firmaların Dış Ticaret Müsteşarlığına müracaat ederek belge almaları zorunludur. Bu şekilde düzenlenen belgelerler iç piyasada satışı ihracat sayılan makine ve teçhizatın üretimi için gerekli hammadde, yardımcı madde ve ambalaj malzemelerinin ithal ihtiyaçları gümrük vergilerinden muaf olarak (KDV hariç) ithali mümkündür. Daha sonra bu muafiyetle ilgili tebliğde değişiklik yapılarak belirlenen oranlarda satış ve teslimatı yapılacak mamulün bünyesinde kullanılan hammadde, yardımcı madde ve ambalaj malzemelerinin gümrük vergisi diğer mali yüklerden muaf olarak ithali için döviz kullanılabileceği belirtilmiştir.

D. Gümrük Muafiyetli İthalat İçin Döviz İhtiyacı

İhracatçılar veya imalatçı-ihracatçılar, ihracını taahhüt ettikleri malların üretiminde kullandıkları oranda hammadde, yardımcı madde ve ambalaj malzemeleri için döviz kullanabilirler. Gerçekleştirilen bu ithalat gümrük vergisi, resim ve harçlardan muaftır.

E. Geçici Kabul Rejimi ile Mal İthali

Bu teşvikte, bedeli ödenerek veya bedelsiz olarak ithal edilen ve yarı mamul maddelerin, yurt içinde işlendikten sonra mamul veya yarı mamul olarak en fazla iki yıl içinde tekrar yurt dışına çıkarılmasını kapsar. Böylece işlenmek üzere geçici olarak ithal edilen girdilerin ithali sırasında gümrük vergisi ve resimleri ile fon bedeli karşılığında ödenen teminat, ihracat taahhüdü yerine getirildiği anda ihracatçı firmaya iade edilmektedir.

F. İhracatta Kredi, Garanti ve Sigorta İmkanları (Eximbank)

Eximbank'ın amacı; ihracatın geliştirilmesi, ihracat edilen mal ve hizmetlerin çeşitlendirilmesi, ihraç mallarına yeni pazarlar kazandırılması, ihracatçılara girişimlerinde gerekli desteğin sağlanması, ihracatçılara ve yurt dışında faaliyet gösteren müteahhitlere ve yatırımcılara uluslararası piyasalarda rekabet gücü ve güvence sağlanması, ülkemize döviz kazandırma amacına yönelik yatırım malları üretim ve satışının desteklenmesidir⁴⁸.

Eximbank bu amaçları gerçekleştirebilmek için mal ve hizmet ihracını kredilerle finanse eder. Dışarıdan sağlanan krediler için garanti verir. Finansmanlarına katılır. Sigorta ve garanti sağlar. Menkul kıymet ihraç edebilir ve yurt içi ve yurt dışı finansman kuruluşlarıyla para ve sermaye piyasasına kaynak sağlayabilir. Döviz fonları bulundurur ve her türlü kambiyo işlemleri yapar⁴⁹.

Eximbank'ın ihracatçılara verdiği kredi çeşitleri şunlardır:

- Sevk öncesi ihracat kredisi,
- İhracat finansman kredisi,

⁴⁸ Servet EYÜPGİLLER, *Banka ve Mali Kuruluşlar*, Yargı Yayınevi, Ankara, 1988, s. 44.

⁴⁹ EYÜPGİLLER, a.g.e., s. 45.

- Dış ticaret sermaye şirketleri kısa vadeli reeskont kredisi,
- Dış ticaret sermaye şirketleri kısa vadeli döviz kredisi,
- Alıcı kredileri,
- Uzun vadeli ticaret finansman fonu,

Eximbank'ın sigorta programı ise şöyledir:

- Kısa vadeli ihracat kredisi sigortası
- Spesifik ihracat kredisi sigortası,
- Yurt dışı yatırım sigortası,

Eximbank'ın garanti programlarında şu anda maden-mermercilik sektöründe bir garanti programı bulunmamaktadır.

Eximbank'ın en kapsamlı kredi programını sevk öncesi ihracat kredileri oluşturmaktadır. Bu kredinin vadesi en çok 120 gündür. Madencilik ürünlerinin yanı sıra, diğer bazı ürünlere yönelik bir kredi türüdür.

İhracat finansman kredisi ise, FOB ihracat taahhüdünün % 20'ini aşmamak üzere belirtilen ürünlerin ihracatının kredilendirilmesidir. Bu krediden yararlanmak için 100 bin \$ (ABD doları)'lık ihracat barajının aşılmış olması, kesin ihraç taahhüdünde bulunulmuş olması, ihracata konu ürünlerin serbest dövizle ihraç edilmeleri ve kredinin kullanıldığı yıl içinde yapılacak ihracatın Eximbank kısa vadeli ihracat kredi sigortası kapsamında sigorta ettirilmesi gerekir.

Kısa vadeli reeskont kredisinin vadesi 90 gündür. Kredinin miktarı firma tarafından sunulan proje tutarına göre Eximbank tarafından tespit edilmektedir.

Kısa vadeli döviz kredisi, Eximbank'ın kredibilitesi uygun firmalara sağladığı bir kredi türüdür. Vadesi 90 gündür.

Alıcı kredileri, ihracatçılarımızı uluslararası ihalelerde desteklemek amacıyla uygulanmaktadır. İlgili ülke kapsamında yer alan ve yerli katkı oranı en az % 50 olan ürünleri ihraç eden ve bu ihracatı kesin bir satış sözleşmesine bağlayan firmalara sağlanan kredidir.

Uzun vadeli ticaretin finansmanı fonu, İslam Konferansı Teşkilatı üyesi ülkeler arasında ticaretin geliştirilmesi amacıyla kullandırılan bir kredidir. Kredi ihracatın belli bir oranını kapsamaktadır.

Eximbank, ihracatçıları siyasi ve ticari risklere karşı sigorta programlarıyla korumaya çalışmaktadır. Yurtdışı yatırım sigortası, siyasi risklerin % 90 oranında karşılanmasına yönelik olarak, yatırımcılarımızın yurtdışında Türkiye ekonomisine döviz kazandırıcı yönde katkısı olacağı belirlenen yatırımlara uygulanmaktadır. Kısa vadeli ihracat kredi sigortası, ihracatçıların kısa vadeli satışlarına ilişkin ihracat bedellerini ticari ve siyasi risklere karşı belirlenen limitler dahilinde % 90 oranında sigortalamaktadır. Türkiye'de ihracat teşvik için vergi iadesi, destekleme ve fiyat istikrar fonu gibi doğrudan parasal teşvikler de vardır. Vergi iadesi uygulaması sonucu ihracatta önemli artışlar olmuştur. Ancak vergi iadesi uygulaması 1989 tarihinde son bulmuştur.

Türkiye'de mermer üretimi iç tüketime yönelik olduğu için mermer rezervleri atıl kalmaktadır. Bu kaynakların ülke ekonomisine katkı sağlayabilmesi için mermer ihracatının teşvik edilmesi zaruridir.

IV. MERMERCİLİK SEKTÖRÜNDE İHRACATA YÖNELİK DEVLET YARDIMLARI

İhracata yönelik devlet yatırımlarının amacı kalkınma planları ve yıllık programlardaki toplumsal ve ekonomik hedeflerin gerçekleştirilmesi amacıyla yapılacak faaliyetlerin, uluslar arası kuruluşlara olan yükümlülüklerine aykırılık teşkil etmeyecek yöntemlerle desteklenmesidir.

İhracata yönelik devlet yardımları, bölgeler arası farklılıklardan kaynaklanan, ekonomik ve sosyal dezavantajların ortadan kaldırılmasına, yeni eğitim olanakları sağlanarak, istihdamın güçlendirilmesine, özellikle yeni ürün, üretim sistemi ve teknoloji kullanan sektörlerde araştırma ve geliştirme programlarının uygulanmasına, aynı üretim alanında faaliyet gösteren küçük ve orta ölçekli işletmelerin örgütlenmelerine ve sorunlarının önlenmesi için sanayinin yeniden yapılanmasına, ürünlerimizin uluslar arası alanlarda tanıtımına ve pazarlanmasına ilişkin devlet yardımlarını kapsar⁵⁰.

⁵⁰ SUER, a.g.e., s. 61.

Mermer sektöründe yararlandığı ihracata yönelik devlet yardımları şunlardır;

- Araştırma-Geliştirme yardımları,
- Yurt içi ve yurt dışı uluslararası nitelikteki ihtisas fuarlarına ilişkin yardımlar,
- Yurt dışı ofis-mağaza işletme ve tanıtım faaliyetlerine ilişkin yardımlar.

A. Araştırma ve Geliştirme (AR-GE) Yardımları

Sanayi kuruluşlarının araştırmaya ve yeni ürün ile üretim yöntemi ve teknolojisi geliştirmeye yönelik projelerin uluslararası koşullara uygun olarak desteklenmesidir. AR-GE yardımları ile sadece Araştırma-Geliştirme projeleri kapsamında izlenip değerlendirilebilen giderlerin belirli bir oranının karşılanması veya bu projelere sermaye desteği sağlanması amaçlanmaktadır. Türkiye’de AR-GE faaliyetinde bulunan kuruluşların faaliyetler ile ilgili olarak yaptıkları harcamaları belirtilen esaslar çerçevesinde en fazla % 50’ye kadar desteklenir. Destek süresi proje bazında en çok 3 yıldır. Kuruluşun yapmış olduğu faaliyetin AR-GE olup olmadığı harcama miktarının söz konusu faaliyete uygunluğu ve destekleme oranı ile destekleme tutarları Dış Ticaret Müsteşarlığı’nca tespit edilecek kriterler çerçevesinde TUBİTAK tarafından incelenip sonuçlandırılır. AR-GE faaliyetlerinin desteklenebilmesi için söz konusu harcamaların ölçülebilir olması ve faturalandırılmış olması gerekmektedir. Desteklendirilmiş projelere ilişkin ödemeler Dış Ticaret Müsteşarlığı’nın talimatına istinaden T.C. Merkez Bankası tarafından destekleme ve fiyat istikrar fonundan ödenir⁵¹.

AR-GE projesi kapsamında olan giderler personel giderleri (araştırma ve münhasıran araştırma faaliyetinde istihdam edilen teknisyenlerle ilgili olanlar), münhasıran araştırma faaliyet için kullanılan alet-teçhizat ve yazılım giderleri, münhasıran araştırma faaliyeti için kullanılan danışmanlık hizmet ve buna eşdeğer hizmet alım giderleri, ülke içindeki AR-GE kurum ve kuruluşlarına

⁵¹ Resmi Gazete; Sayı: 22168, 11.01.1995.

yaptırılan AR-GE hizmet giderleri doğrudan AR-GE faaliyetleri ile ilgili malzeme alımı gibi giderlerdir. Mermercilik sektöründe AR-GE çalışması yok denecek kadar azdır. Üretim teknolojisinden satış ve nihai uygulamaya kadar her safhada sektöre avantaj sağlayacak AR-GE çalışmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Arama desteğinin sağlanmasında AR-GE çalışması koşulu mutlaka aranmalıdır.

B. Uluslararası Nitelikteki Yurt İçi İhtisas Fuarlarının Desteklenmesi

Uluslararası nitelikteki yurt içi ihtisas fuarlarının dış tanıtımının sağlanması ve uluslararası düzeyde katılımın artırılması amacıyla DTM'nca gerekli desteğin sağlanmasıdır⁵².

Bu destek ülkemizde uluslararası nitelikte ihtisas fuarları düzenleyen ve DTM'nca belirlenecek kriterlere uygun yerli organizatörlerin fuar öncesinde ve fuar süresince gerçekleştirecekleri tanıtım ve promosyon faaliyetlerine ilişkin giderlerin belli bir oranının Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'ndan karşılanmasını kapsamaktadır. Organizatör firmalar fuar öncesi yaptıkları basın yayın radyo, tv reklamları, afiş, broşür, basın toplantısı faaliyetleri, buna davet edilen önemli yabancı alıcıların (en fazla iki kişi) yol giderleri, fuar ile ilgili olarak düzenlenecek seminer, konferans, panel ve ödüllü yarışmalara ilişkin giderlerin belli bir oranı Merkez Bankası D.F.İ.F'ndan karşılanır.

Ülkemizde bulunan mermer zenginliğinin dünyaya açılması için uluslararası düzeyde mermer fuarları, sempozyum, seminer, panel, kongre düzenlenmesi gerekir. Bu etkinliklerin başlangıçta devlet tarafından organize edilip, daha sonra firmalar aracılığı ile gerçekleştirilmelidir. Uluslararası düzenlenen fuarlar mermere olan ilgiyi artırmaktadır. Bunun sonucunda uluslararası mermer ticareti gelişmektedir. Dünyaca tanınmış mermer fuarları şunlardır;

⁵² Resmi Gazete, Sayı: 22300, 1995.

- Carrara–İTALYA Uluslararası Mermer ve Mermer İşleme Makineleri Fuarı
- Verona–İTALYA Uluslararası Mermer ve Mermer İşleme Makineleri Fuarı
- Nurnberg–ALMANYA Doğal Taşlar ve Taş İşleme Teknolojisi Fuarı
- Ilionis-A.B.D. Uluslararası Taş ve Taş İşleme Teknolojisi Fuarı
- Miami- Seramik ve Taş Fuarı

Mermer şirketlerimizden bazıları bu fuarlara katılarak ürettikleri mermerlerin tanıtımını ve pazarlanmasını gerçekleştirmektedirler.

C. Yurt Dışında Ofis–Mağaza Açma, İşletme ve Marka Tanıtımı Faaliyetlerinin Desteklenmesi

Türkiye’de ticari ve sınai faaliyette bulunan şirketlerin mal ticareti amacıyla halihazırda yurtdışında faaliyette bulunan veya kurulacak olan şirketler ve şubeleri ile depo ve mağazaların kuruluş, işletme ve tanıtım giderlerinin belirli bir kısmının D.F.İ.F.’ndan karşılanmasıdır⁵³.

İhracatı geliştirmek için sağlanan devlet yardımlarının etkin kullanımı halinde mermercilik sektörü gelişecek ve dünya piyasalarındaki pazar payı artacaktır. 1998 yılı bütçesinden, ihracata yönelik devlet yardımları kapsamında yapılacak ödemeler için 30 Trilyon tahsis edilmiştir. 1998 yılı 1 Ocak–9 Eylül döneminde bu kapsamda toplam 19,971 Milyar ihracatçılara ödeme yapılmıştır.

V.MERMECİLİK SEKTÖRÜNÜN GELİŞMESİNDE MADENCİLİK FONUNUN YERİ VE ÖNEMİ

Mermerin Maden Kanunu kapsamına alınmasıyla mermer girişimcilerinin parasal bir teşvik olan Madencilik Fonu kredilerinden yararlanma imkanı doğmuştur. Madencilik Fonunun amacı; arama, geliştirme, teknolojik araştırma, proje, tesis altyapı, üretim ve ihracat konusunda finansman kredisi vermek, Bakanlar Kurulu Kararı ile bazı önemli madenlerin stoklanması, yurt içi

⁵³ Resmi Gazete, Sayı: 23066, 31.7.1997.

destekleme maden alımında ve belirtilecek diğer konularda sübvansiyon ödemelerinde bulunmaktadır.

Madencilik fonu kredi türleri maden araştırma geliştirme kredisi, tesis, tevsii ve yenileştirme kredisi, ihracat kredisi ve stok kredisinden oluşmaktadır.

Madencilik Fonu mermer sektörü ve ilgili diğer sektörlerin kredi taleplerini mevcut kaynaklarla karşılamaya çalışmıştır. Tablo 3.5'te fondan yararlanan proje sayısı, kredi türleri ve tutarları yıllara göre belirtilmiştir. Madencilik Fonu'nda yapılan iyileştirmelerden sonra, Fon kredisinden yararlanmak isteyen yatırımcıların sayısında büyük artışlar görülmüştür.

Tablo 3.5: Madencilik Fonu Tarafından Verilen Mermer Kredilerinin Dağılımı (Milyon TL)

Yıllar	Kredi Proje Sayısı	Kredi İç. Oranı	Mad. Araş. Gel. Kredi	Tesis Tev. Yen. Kredi	İşletme Kredisi	İhracat kredisi	Tutarı	Oran %
1991	5	18	-	4.963	6.141	-	11.104	19
1992	6	46	-	3.069	2.738	1.193	7.000	10
1993	8	34	-	5.178	61.244	7.730	74.102	48
1994	7	33	-	62.226	-	13.000	75.266	39
1995	8	32	-	41.800	55.960	-	97.760	23
1996	21	48	1000	330.338	64.830	30.000	426.168	57
1997*	12	36	2300	228.418	74.500	100.960	406.178	32

* 1997'lik altı aylık değerler

Kaynak :Mualla BİLGİN, Elif ÇAKIR",Mermer Araştırması", İTO 1998-1, s.76

Madencilik Fonu kredileri arttırılarak, faiz oranlarının sıfıra indirilmesiyle mermer sektörünün gelişmesine katkıda bulunacaktır. Özellikle teknolojik araştırma ve geliştirme kredileri üzerinde durularak, mermercilik sektörünün gelişmiş ülkelerdeki teknolojik seviyeye ulaşması sağlanmalıdır.

VI. KALKINMA PLANLARINDA MERMERCİLİK SEKTÖRÜNÜN GELİŞTİRİLMESİNE İLİŞKİN ÖNGÖRÜLEN DÜZENLEMELER VE POLİTİKALAR

Mermerin 1985 yılında Maden Kanunu kapsamına alınmasıyla sektörde önemli gelişmeler olmuştur. Bu döneme kadar geçen süre içinde mermer sektöründe ihracat, yatırım konusunda bir ilerleme sağlanamamıştır. Öte yandan, Türkiye'de 1962'de yıllık program hazırlanmış ve müteakiben beşer yıllık olarak kalkınma planları hazırlanmaya başlanmıştır. Kalkınma modeline geçiş ve planın finansmanı vergi sisteminin yapısının değişmesini zorunlu kılmıştır. Örneğin sermaye şirketleri ve kooperatiflerin vergi oranı % 10'dan % 20'ye çıkarılmıştır.

1962 yılında Bakanlar Kurulu'na, maliyetlerdeki vergi yükünü düşürebilmek için vergi iadesi yapma yetkisi tanınmıştır. Özellikle sermaye birikimi ve yatırımları özendirmek amacıyla gelir ve kurumlar vergisine teşvikler konulmuştur. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı yürürlüğe girdiği 1963 yılına kadar geçen dönem planlı döneme geçiş hazırlıklarının yapıldığı yıllardır.

A. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde Öngörülen Düzenleme Ve Politikalar

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda sanayileşmenin hızlandırılması ve bölgeler arası dengesizlikleri gidermeye yönelik görüşler vardır. Bu dönemde özel sektörün kalkınmada önemli bir rol oynaması amaçlanmıştır. Bu amacı gerçekleştirmek için üretimi teşvik edecek sanayi kollarına kredi kolaylığı sağlanması ve yatırımları hızlandırıcı bir etken olarak hızlandırılmış amortisman uygulamalarına yönelik teşvikler getirilmiştir.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde gerçekleştirilen yatırımlar daha çok arama ve geliştirme yatırımları ve yeni yatırımlara yöneliktir.

Bu dönemde özel kesimin yatırımlarını teşvik etmek amacıyla yatırım indirimi uygulaması gerçekleştirilmiştir. Yatırım indiriminin yoğunlaştığı bölgeler Marmara, Ege, Akdeniz bölgeleri olmuştur. Yatırım indirimi uygulaması Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde yeterli olmayıp, ekonomik gerililikten kurtulamamıştır.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde Bakanlar Kurulu'na Gümrük Kanunu'na bağlı gümrük giriş tarife cetvellerinde değişiklik yapma ve bazı gerekli malların ithalinde alınan vergi ve resimleri (damga vergisi hariç) en fazla 5 yıllık bir süre içerisinde taksitlendirme yetkisi tanınmıştır.

Bu dönemde ithal ikameci, bir politika izlendiğinden maden–mermer ithalatı söz konusu değildir.

B. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde Öngörülen Düzenlemeler Ve Politikalar

Bu dönemde özendirme ve yönlendirme tedbirlerinin bir merkezden yürütülmesi gerekli koordinasyon ve çabukluğun sağlanması istenmiştir. Birinci Plan döneminde uygulanan teşvik tedbirlerinin aksaklıkları giderilerek kullanılmasına devam edilmesi, amortisman oranlarının yeniden belirlenmesi, yeni yatırımların asgari ekonomik kapasitede kurulmasının sağlanması, şehir dışında organize sanayi bölgelerinin kurulması gibi tedbirler İkinci Planda öngörülmüştür.

Bu dönemde yatırım indirim oranı % 50 den % 80'e yükseltilmiştir. Tam ve kısmi gümrük muafiyeti yeniden değerlendirilmiştir. Yatırımların ve ihracatı geliştirmek, uzun vadeli düşük faizli kredi temin etmek ve yatırımların finansman ihtiyacını karşılamak için geliştirme ve teşvik fonları uygulanmıştır. Ancak geliştirme ve teşvik fonu ile tam ve kısmi gümrük muafiyeti yürürlükten kaldırılmıştır.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Dönemi'nde ihracat olanakları nedeniyle mermer ve bazı maden ürünlerinin üretiminde önemli artışlar gerçekleşmiştir. Kamu sektörü yatırımlarında büyük ağırlık maden aramalarına verilmiştir. Kamu sektörü için öngörülen 3 Milyar TL' lik yatırımın yaklaşık olarak 1,5 Milyar TL' si aramalara ayrılmıştır. Bu miktarın 900 Milyon TL' si yalnız maden aramalarında kullanılmıştır⁵⁴. Taşocağı kapsamına giren endüstriyel hammaddeler konusunda büyük artış gerçekleşmiştir. Taşocağı kapsamına giren cevherlerin büyük kısmının yurt içinde işlenmesi sonucunda bu cevherlerin ihracatının artmasına neden olmuştur.

⁵⁴ Özcan YILMAZ, T.C. Ekonomisinde Bir Alt Sektör Olarak Madencilik-Mermercilik ve Eskişehir Mermerciliği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 1994, s. 11.

C. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde Öngörülen Düzenlemeler Ve Politikalar

Üçüncü. planda bir önceki plana benzer bir yaklaşım vardır. Bu dönemde ileri teknoloji gerektiren ara ve yatırım malı sanayilerinin ithalata karşı korunmasına devam edilmesi işletmelerin ekonomik kapasitede kurulmalarının sağlanmaya çalışılması gibi konular üzerinde durulmuştur. Yatırımların değerlendirilmesiyle ilgili fazla açıklama ve tedbirlere yer verilmediği görülmüştür.⁵⁵

Bu dönemde mermer ve diğer maden ürünlerinde tam kapasite üretim sağlanamamıştır. Ham madde ihtiyacının zamanında ve yeterli olarak sağlanamaması ile işletme sorunlarının etkin bir şekilde çözülememesi düşük kapasiteli üretimin başlıca etkenleri olmuştur. Kredi ve finansman sorunları sektörü olumsuz etkilemiştir. Üçüncü plan döneminde dış pazarlamanın ve mermer işleme tesislerinin yetersizliği ihracatı olumsuz etkilemiştir. Mermer üretiminde önemli gelişmeler olmasına rağmen işlenmiş mamül olarak ihracatın artırılmasında yeterli sonuç alınamamıştır. Mermer ve diğer doğal kaynaklar yeterince değerlendirilemediğinden ülke ekonomisine katkıları istenilen ölçüde gerçekleştirilememiştir.

D. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde Öngörülen Düzenlemeler ve Politikalar

Bu dönemde değişen konjonktür nedeniyle yatırımların özendirilmesinde farklı bir anlayış söz konusudur. Özendirme önlemlerini yöreye, işkoluna ve kuruluşun ortak yapısına göre farklı derecelerde uygulanması planlı dönemin başlangıcından beri vardı. Ancak bir özendirme önleminin yapısal farklılığı dolayısıyla bir özel girişime uygulanması diğerine uygulanmaması, başka bir deyişle özendirme önlemlerinin uygulamasında girişimci açısından farklılık oluşturulması ilk kez bu planda yer almıştır⁵⁶.

⁵⁵ KARAÇUHA, a.g.e., s. 205.

⁵⁶ KARAÇUHA, a.g.e., s. 206.

1981 yılında vergi gelirlerinin enflasyon nedeniyle reel olarak değer kaybetmesini önlemek amacıyla peşin vergi sistemi uygulanmıştır. 1983 yılında ise hayat standardı sistemi geliştirilmiştir. Bu dönemde madencilik sektöründe yabancı sermayeyi teşvik kanunu ile yabancı sermaye girişi artmaya başlamıştır.

Sanayi maddeleri ihtiyacını yeterli kaynaklardan sağlamak için madencilik üretiminde artış hedeflenmiş ancak azalma olmuştur. Düşüşte geçmiş yıllardan devam eden devletleştirme politikasının büyük etkisi olmuştur.

Dördüncü plan döneminde kamunun, sanayi hammaddelerinden özellikle mermer ve diğer bazı ürünlerin üretimini geliştirerek, modern teknolojiyi içeren optimal ölçekli tesislerle konsantre, zenginleştirilmiş veya işlenmiş ürünlere yönelmesi hedeflenmiştir.

Taş ocakçılığı ve inşaat malzemeleri yatırımında mermer ve perlit'e ağırlık verilecek, Marmara Adası mermer yataklarının kamu öncülüğünde geliştirilmesi hedeflenip, mermerin önemli bir ihracat ürünü olması beklenmiştir.

E. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde Öngörülen Düzenlemeler ve Politikalar

Bu dönemde kalkınmada öncelikli yörelerde ve organize sanayi bölgelerinde yapılacak yatırımlara ve ihracata dönük yatırımlara ek önlemler sağlanması, yatırımların ülke düzeyinde dengeli dağılımını sağlamak amacıyla özendirme önlemlerinin yörelere uygulanmasında farklılaşmaya devam edilmesi, döviz kuru politikasının, dış rekabet gücünü sürdürecektir rasyonel bir teşvik sisteminin oluşturulmasına katkıda bulunacak biçimde yürütülmesi, teşviklerle ilgili yasal düzenlemelerin tek yasada toplanması ile iç ve dış piyasa koşullarındaki değişmelere uyum sağlayacak esneklikte bir ihracat ve yatırım teşvik sisteminin geliştirilmesi, yatırımların finansmanında öz kaynak kullanımının özendirilmesi gibi tedbirler öngörülmüştür.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde vergi sistemi sadeleştirilerek kolay anlaşılır ve adil hale getirilmesi; ödeme gücü olan kişi ve sektörlerin vergi adaleti prensiplerine göre vergilendirilmesi, katma değer sistemine geçilmesi, vergilerin yatırımları teşvik edecek bir araç olarak kullanılması gibi politikaların yapılması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Madencilik-mermer sektöründe kaynakların araştırılıp işletilebilir hale getirilerek ülke ekonomisine katkıda bulunmasını sağlamak sektörün temel ilkesidir. Bunu gerçekleştirmek için kamu-özel ve yabancı her türlü yararlanılması esastır.Özel sektör faaliyetleri teşvik edilecektir.

Beşinci Plan döneminde maden sektöründe ihracat ön planda tutulacak, ham maden yerine işlenmiş maden ihracına önem verilecektir. Geçmiş yıllarda yetersiz pazarlama sonucu ihracatlarında durgunluk görülen mermer ve bazı maden ürünlerimizin pazar meseleleri çözülerek ihracatları artırılabacaktır.

Bu plan döneminde en önemli gelişmelerden biri 1985 yılında yürürlüğe giren Maden Kanunun'da olmuştur. Mermercilik faaliyetleri de artık bu kanun çerçevesinde yürütülecektir. Yeni Maden Kanunu ile devletin yükümlülükleri asgariye indirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca Madencilik Fonu kurulmuştur.

F. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde Öngörülen Düzenlemeler ve Politikalar

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, beşinci beş yıllık kalkınma planı doğrultusundadır. Bu dönemde mermer sektöründe belirgin gelişmeler sağlanmıştır. Bu dönemde aşağıdaki tedbirler öngörülmüştür.

Teşvik politikasının temel amacı, rekabet edebilir bir yapı içinde döviz kazandırıcı faaliyetlerin ve plan hedefleri ile uyumlu olarak yatırımların artırılması ve bölgeler arası dengesizliğin azaltılmasıdır.

AT' ye tam üyelik konusu da dikkate alınarak, teşvik edilecek yatırım projelerinin uzun dönemde rekabet şansına sahip teknolojik yapıda kurulması,

mevcut tesislerin ise modernize ve tevsi edilmesi hususları göz önünde bulundurulacaktır.

Kalkınmada öncelikli yörelere ilişkin olarak yatırım ve işletme dönemine ait daha etkili tedbirler uygulanacaktır.

Teşvik politikası çerçevesinde, araştırma ve geliştirme, ileri teknoloji, çevre kirliliğini önleme, enerji tasarrufu, doğal kaynakları harekete geçirme gibi konular üzerinde önemle durulacaktır.

Yatırım indirimi uygulamasının, indirimden istifade edecek aktif değerlerin yeniden değerlendirilmesi yoluyla ortaya çıkacak yeni değerler üzerinden yapılabilmesine imkan sağlayacak gerekli tedbirler alınacaktır. Yatırımların finansmanında öz kaynak kullanımı teşvik edilecektir.

İhracatın gelişmesinde ana gaye özellikle ihraç ürünlerinin ve pazarlarının çeşitlendirilmesi yoluyla ihracatın artırılması ve toplam ihracat içinde sınai ürün payının yükseltilmesidir.

İhracatçıların uluslararası piyasalarda rekabet etmelerine imkan verecek şartların sağlanmasına devam edilecek, ihracat kredisi ve ihracat sigorta sistemleri geliştirilecek ve ihracatçının her türlü teknik yardımdan yararlanması sağlanacaktır.

Finansal kiralama yoluyla yapılacak yatırımların artırılması yönünde çalışmalar sürdürülecektir. Yabancı ülkelerde yatırım yapacak girişimcilerin dünya piyasalarında daha güçlü hale gelmeleri için verilen teşvikler devam ettirilecek ve gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

Altıncı plan döneminde yatırım ve döviz kazandırıcı faaliyetleri teşvik sistemi, bir yasada toplanarak, birbirini tamamlayan değişken iç ve dış piyasa şartlarına uyum sağlayabilecek esneklikte, bürokrasiyi en alt düzeye indirecek, daha az sayıda daha etkin araçlara sahip olacak yönde geliştirilecektir.

Bu plan döneminde maden-mermer sektörünün amacı kaynakların etkin bir şekilde ülke ekonomisine kazandırılması, enerji ve sanayi hammadde talebinin ucuz bir şekilde temini ve işlenmiş mal ihracatının artırılmasıdır.

Altıncı plan döneminde özellikle blok işleme tesisleri için alınan tedbirler ve uygulanan teşvikler sayesinde kısmen de olsa modern teknoloji uygulamalarının sağladığı yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla ihracat artışı sağlandığı gibi istihdam da artmıştır⁵⁷.

Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü'nce 1990-1994 yılları arasında mermer istihracı ve işletmesiyle ilgili Türkiye genelinde toplam 199 adet yatırım teşvik belgesi verilmiştir. 1980-1995 yılları arasında verilen toplam teşvik belgesi sayısı ise 455 adettir. Bu belgelerde toplam 20,711 kişilik istihdam sağlanmıştır. Tüm belgelerin toplam yatırım tutarı 3,151,352,000,000 TL, döviz tutarı ise, 289,602,000 \$ seviyesindedir. (1980-1993 yılları arası) Tüm madencilik sektöründe 1980-1992 yılları arasında 1100'e yakın teşvik verildiği ve 150,000 kişiye istihdam sağlandığı kabul edilirse, mermerciliğin aynı dönemde tüm maden sektörü içinde teşvik belgesinin 1/3'üne sahip olduğu anlaşılır ve ülkemiz mermerciliğinin önemi daha da belirgin hale gelir. Türkiye'de maden sektöründe birinci sırada Bor, ikinci veya üçüncü sırada mermer yer almaktadır.

Ankara	11	Denizli	14
Afyon	55	Eskişehir	25
Balıkesir	21	İstanbul	22
Bilecik	24	İzmir	14
Muğla	17	Konya	11
TOPLAM			214

Mermer sektörüne verilen teşvik belgelerinin önemli bir kısmını tamamen yeni yatırım oluşturmaktadır. Bir kısmı teşvik, darboğaz giderme ve modernizasyon karakterindedir. 1980-1993 yılları arasında verilen mermer teşviklerinin yoğun olduğu ilk 10 ile göre sayısal dağılımı ise aşağıdaki gibi olup, tüm mermer teşviklerinin % 55'i bu 10 ile toplanmıştır.

⁵⁷ DPT, a.g.e., s. 79.

En fazla teşvik alan bölge Ege Bölgesidir.

Altıncı Beş yıllık plan dönemi boyunca madencilik ürünleri ihracatında gözlenen durgunluktan miktar ve değer olarak kendisini koruyan yegane madencilik ürünü mermerdir. Bunda sektörün potansiyelinin yanı sıra verilen teşviklerin de önemi büyüktür.

1992 yılına kadar, Maden Ön İşletme Ruhsatlı müracaatlar teşvik belgesine bağlanılırken, 1992 yılı Teşvik Mevzuatı ile Maden Ön İşletme Ruhsatı yerine Maden İşletme Ruhsatı getirilmiştir. Mermercilik yatırımlarına verilen teşvik uygulamaları ise aşağıdaki gibidir.

Mermer işletme ruhsatına istinaden blok istihraç ve işletmeciliğinin entegrasyonu yatırımlarında (Sadece blok istihracı için de geçerli) kalkınmada öncelikli yöreler teşvikleri ve özel önem taşıyan sektör teşvikleri uygulanmaktadır. Gelişmiş yöre haricinde mermer sektörüne % 100 yatırım indirimi, % 100 gümrük muafiyeti, KDV+10 puan teşvik primi, % 60 fon kaynaklı kredi, vergi–resim–harç istinası, ilk 3 işletme yılı için SSK primi, konut edindirme yardımı, tasarrufu teşvik kesintisi ve enerji tasarrufu gibi teşvikler uygulanmıştır⁵⁸.

Gelişmiş yörelerde gerçekleştirilecek entegre mermer yatırımlarında ise, % 100 yatırım indirimi, % 100 gümrük muafiyeti, KDV+10 puan teşvik primi aynen uygulanmakta, fon kaynaklı kredi oranı ise % 30'a düşmektedir. Sadece mermer işletmeciliğe dayalı yatırımlarda ise özel önem taşıyan sektör grubunda yatırım şeklinde mütalaa edilmekte, ancak bulunduğu yöre, teşvik unsurlarından yararlandırılmamaktadır.

G. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde Öngörülen Düzenlemeler ve Politikalar

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde "Türkiye'nin yer altı zenginlerinin yüksek katma değer sağlayacak biçimde ekonomiye

kazandırılması sanayinin enerji ve hammadde ihtiyacının güvenli ve ekonomik olarak karşılanması madencilik sektöründe temel amaç olarak belirtilmiştir. Mevzuat alanında birliğin ve uygulamada etkinliğin sağlanması temenni edilmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin mermer tüketim, üretim ve ihracatında artış, ithalatında ise düşüş hedeflenmiştir.

H. Mermercilik Sektörü Yönünden Plan dönemlerinin Genel Değerlendirilmesi

Türkiye ekonomisi ithal ikamesine dayalı içe dönük sanayileşme politikaları uygulaması ve dünyada gelişen petrol fiyatlarına uyum göstermemesi sonucu 1970 li yılların sonunda krize girmiştir. 1980 yılından sonra başlatılan ve 1983-1984 yıllarında alınan kararlarla ülke ekonomisinin uluslar arası rekabete uygun bir yapıya kavuşturulmasına önem verilmiştir. Enflasyon oranının azaltılmasına, ihracatın, iç tasarrufların ve kaynak kullanımında etkinliğin artırılmasına ağırlık verilmiştir. İhracata yönelik sanayileşme politikası ile büyümenin gerçekleştirilmesi tercih edilmiştir. Bunu gerçekleştirmek için kambiyo rejimi önemli ölçüde serbestleştirilmiş, ithalatta liberasyon artırılmış, ihracatı desteklemeye yönelik politikalar uygulanmaya konulmuştur.

Mermercilik faaliyetleri ilk dört beş yıllık kalkınma planları döneminde 1901 yılında yürürlüğe giren Taş Ocakları Nizamnamesine göre sürdürülmüştür. Taş Ocakları Nizamnamesinin sektörün gelişmesine katkı sağlamadığı söylenebilir. Mermer arama ve etüd çalışmalarında Nizamname yetersiz kalmıştır. Ruhsat verilisinde sorunlar yaşanıp, uygulanan harçlar ve resimlerdeki belirsizlikler mermer yatırımlarını engellemiştir.

Kalkınma planlarında bütün doğal kaynaklar gibi mermer rezervlerinin de değerlendirilip ekonomiye kazandırılması hedeflenmiştir. Ancak günümüze kadar mermer rezervleri yeterince değerlendirilemeyip, büyük bir kısmı atıl kalmıştır.

Mermer ihracatının arttırılması hedeflenmiş, modern teknolojinin yokluğu ile pazarlama faaliyetlerine gereken önem verilmemesi sebebiyle dünya piyasalarında etkin bir rol oynayamamıştır.

⁵⁸ DPT, a.g.e., s. 80.

1980 den önce Türkiye'ye yabancı sermayenin girişi yeterli düzeyde gerçekleşmemiştir. Mermer kaynaklarının ekonomiye kazandırılması için yabancı kaynaklardan faydalanma öngörülmüş olup, 1980 den sonra ekonominin dışa açılması ile mermercilik sektöründe yabancı sermaye girişi hızlanmıştır. Dolayısıyla yabancı sermaye mermercilik sektörüne olumlu bir etki yaptığı söylenebilir.

Altıncı kalkınma planı döneminde mermercilik sektörünün önemi iyice ortaya çıkmış, sağlanan teşviklerle yeni yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Sektörde ihracat ve istihdam artışı olmasına rağmen mermer rezervlerinin kullanımı istenilen seviyede olduğu söylenemez.

VII. MERMERCİLİK SEKTÖRÜNÜN GELİŞMESİNDE VERGİLEMEYE İLİŞKİN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Gelişmiş ülkeler ile geliştirmekte olan ülkelerin vergi sorunları birbirinden farklıdır. Bir ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel yapısı ile vergi sistemi arasında yakın bir ilişki vardır. Bir ülkede fert başına düşen milli gelirin yüksek olduğu, sosyal güvenliğin sağlandığı, ekonomik işletmelerin müesseseseleştiği bir ülkede vergi toplamak kolaydır. Ancak geliştirmekte olan ülkelerde kişi başına düşen milli gelir düşüktür, ekonomik yapı tarıma dayanmakta olup, ticaret ve sanayi pek gelişmemiştir. Bu bakımdan geliştirmekte olan ülkelerde vergi gelirleri hem az hem de bunları toplamak zordur.

Vergi sosyal bir olaydır. Toplumda vergi bilincinin oluşmaması vergi uygulamasından beklenen başarıyı sağlamaz. Vergi kaçakçılığına toplumsal tepki gösterilmesi durumunda vergi kayıplarının azalması söz konusu olacaktır. Vergi kaçırmak vergisini tam ödeyene karşı ekonomik anlamda haksız rekabet, ahlaki anlamda tam bir haksızlıktır. Mükelleflerin ödemek durumunda oldukları vergilerin haksız olduğuna inanmaları veya ödedikleri verginin yerli yerinde

harcanmadığına inanmalarının vergiye karşı direnç oluşturacağı gözden uzak tutulmamalıdır⁵⁹.

Ülkemiz genelinde bulunan vergi sorunlarının mermercilik sektöründe de hemen hemen aynı sorunların olduğu söylenebilir.

Ülkemizde bir çok kanunda vergi ile ilgili hükümler bulunmaktadır. Bu durum çeşitli karışıklığa neden olmaktadır. Vergi uygulamalarını kolaylaştırmak için vergi ile ilgili bulunan bütün hükümlerin vergi kanunlarına konulması faydalı olacaktır. Ayrıca ayrıntı sayılabilecek düzenlemelerden kaçınılması uygun olacaktır.

Ülkemizde vergi sisteminin mevcut durumdan ve uygulamadan her kesimin ve herkesin şikayetçi olduğu bir gerçektir. Şikayetçi olanların başında devlet gelmektedir. Çünkü, vergilerden beklenen optimal hasılayı, bir diğer ifade ile kamu harcamalarını karşılayacak geliri sağlayamamaktadır. Oysa ki verginin asli fonksiyonu fiskaldir. Devlet ayrıca, vergi uygulamasından elde edilen sonuçların saptanan iktisadi ve sosyal politikaların gerçekleştirilmesine yeterince yardımcı olmadığını kabul etmekte, ancak bu duruma kontrol edilemeyen iktisadi konjonktürün sebep olduğunu ileri sürmektedir.

Mevcut vergi sisteminden verginin borçlusu olan mükelleflerin bir kesimi vergisini dürüst olarak veren veya vermek zorunda kalanlar da şikayetçidir. Çünkü vergi vermesi gerektiği halde vermeyenlerin veya vermeleri gerekenin çok altında verenlerin giderek artması ve gözle görülür hale gelmesi karşısında kendilerinin haksızlığa uğradığına inanmaktadırlar⁶⁰.

Türkiye’de vergi idaresinin yapısı sorunları çözmeye uygun değildir. Diğer bir anlatımla, Defterdarlık kurumu sorunları çözen değil, bizzat kendisi sorun oluşturan bir kurum haline dönüşmüştür. Bu durum kurumun yüklendiği

⁵⁹ Ali KARAASLAN, “*Vergi Sistemimizin Sorunları ve Bazı Öneriler*”, *Yaklaşım Dergisi*, Sayı: 44, Ağustos, 1996, s. 28.

⁶⁰ TOBB, *Vergi İhtisas Komisyon Raporu*, Ankara, 1992, ss. 14-15.

görevlerden kaynaklanmaktadır⁶¹. Ülkemizde sağlıklı bir örgütlenme modeli yoktur.

Ülkemizde vergi denetimi sorunu vardır. Vergi denetiminin temel amacı kişileri yasalara uygun hareket etmeye yöneltmektir⁶². Eğer vergi mükellefleri bir gün denetim geçirebilirim düşüncesi içinde olursa, mükelleflerin vergi yasalarına uygun hareket etme eğilimi artacaktır. Ancak denetimin yetersiz olması nedeniyle büyük bir kısmı küçük aile işletmeleri şeklinde olan mermer atölyelerinde, atölye sahibinin bizzat kendisinin çalışması ve işçilere ödenen sigorta ve gelir vergisi ödemeleri sebebiyle maliyetleri düşük olmakta ve piyasada fiyatları etkileyip düşmesine neden olmaktadır. Ayrıca faturasız satışlar yapılması sebebiyle devletin vergi kaybına neden olabilmektedirler.

Türkiye’ de vergi yükünün nispî olarak ABD, Avrupa ve Japonya’ya göre daha ağır olduğunu kabul etmek gerekir. Türkiye ‘de vergi yükü sorunu vardır. Bu sorun vergi yükünün az veya çok olmasında değildir. Vergi yükünün dağılışındaki adaletsizliktir. Mermercilik sektörü diğer sektörler göre daha ağır bir şekilde vergilendirilmektedir. Sektör % 15 daha fazla vergi ödemektedir. Vergi yükünün ağır olması sektörün yeni yatırımlar yapmasını engellemektedir.

Vergiler özel sektörden kaynak aktararak, birinci aşamada kamu ve özel sektörler arasında kaynak dağılımını kamu sektörü lehine bozarken, ikinci aşamada da yükümlü tepki ve davranışları yolu ile özel sektör içinde de kaynak dağılımını değiştirebiliyor. Vergi yükü nedeniyle bazı sektörlerde faaliyetler kısıılırken, diğerlerinde genişliyor olabilir. Mermercilik sektöründe vergi yükünün ve yatırım risk oranının yüksek olması nedeniyle girişimci çekingen davranmaktadır. Yatırımcı mevcut kaynaklarını diğer sektörler kaydırmaktadır. Ülkemizde faiz oranlarının yüksek olması kaynakların spekülâtif yatırımlara kaymasına yol açmaktadır.

⁶¹ TOBB; a.g.e., s. 257.

⁶² Abdullah ARSLAN, “Vergi Denetimi ve Denetimde Etkinlik Sorunu”, *Vergi Dünyası*, Ocak, 1997, ss. 1-3.

Vergileme işlemlerindeki yoğunluğun mükellef üzerindeki olumsuz psikolojik etkileri vardır.

Verginin cebri bir yükümlülük oluşunun mükellefte bazı olumsuz psikolojik etkilere sebebiyet verdiği bilinmektedir. Bu etkiyi bir vergi mukavemetine dönüştürmemek için, vergileme işlemlerinin mükellefi kabil olduğunca ve idare karşısında bezdirmeyecek şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.

Ülkemizdeki uygulamada gerçek usulde vergiye tabi bir mükellef her ay muntazaman şu işlemleri yapmak zorundadır.

- i. Stopaj için her ayın yirmisine kadar beyanname verecektir.
- ii. Her ayın 25'ine kadar K.D.V. beyannamesi verecektir.
- iii. Her ayın sonuna kadar sırası ile sosyal Sigortalar Kurumu'na bildirge, Ziraat Bankası'na Tasarrufu Özendirme Bildirgesi verecek ve Emlak Bankası'na Konut Edindirme yardımı bildiriminde bulunacaktır.

Ayrıca ocak ve temmuz aylarındaki motorlu taşıtlar vergisi taksitleri, Mart, mayıs ve kasım aylarındaki emlak vergisi taksitleri ve yılda 3 taksitte ödenen gelir vergisi de ilave edilirse bu mükellefin vergi tazyiki altında ezilmemesi mümkün değildir.

Mermecilik sektöründe faaliyet gösteren gerçek usulde vergiye tabi bir mükellef yukarıda belirlenen işlemlerinin yanında Maden Kanunundan doğan madencilik fonu, devlet hakkı ve belediye payının her yıl mart ayında ödemesi gerekmektedir. Ayrıca mermer arama, ön işletme ve işletme harçlarının da her yıl ödenmesi söz konusudur.

Vergi işlemlerinin yoğun olmasının yanı sıra vergi yasalarında yapılan vergi değişikliklerinin sayısının fazla olması vergi mükelleflerini veya

sorumlularını yıpratmaktadır. Yasa değişikliklerinin, vergi işlemlerinin mükellefi bunaltmayacak bir şekilde yeniden dñzenlenmesinde yarar vardır⁶³.

⁶³ TOBB; a.g.e., s. 257.

SONUÇ

Bu çalışmada dünyada ve Türkiye’de mermercilik sektörünün gelişimi ve bu gelişimi etkileyen vergi ve vergi dışı faktörler incelenmiştir. Birinci bölümde dünya mermer sektörünün gelişimi incelenerek, dünya mermer ticaretinde AB ülkelerinin önemli bir paya sahip olduğu tespit edilmiştir. Çin, Hindistan, Brezilya, Güney Kore ve Güney Afrika gibi ülkelerin ise dünya mermer piyasasında pay kapmaya çalışan ülkeler olduğu görülmüştür. İkinci bölümde ülkemizdeki mermercilik sektörünün gelişimi incelenerek, Türkiye’nin mermer rezervlerini yeterince kullanamadığı tespit edilmiştir. Üçüncü bölümde ise, mermercilik sektörünün gelişmesinde vergilemenin önemli etkisi olduğu görülmüştür.

Türkiye’de her şeyden önce mermer rezervi kesin miktarının tespit edilmesi uygun olacaktır. Bu tespit çalışması bölgesel kalkınma için yapılacak yatırımların seçiminde etkili olacaktır. Ülkemizin hemen hemen her ilinde mermer yataklarının olması avantajdır. Eğer bu kaynaklar ekonomiye kazandırılırsa bölgeler arası gelişmişlik farkları, işsizlik ve büyük şehirlere olan göçlerde azalma olacaktır.

Diğer taraftan dünya mermer rezervlerinin önemli bir kısmı Türkiye de bulunmasına rağmen yıllık mermer üretimi 400.000-450.000 m³ olup, mermer rezervlerinin ancak 1/10.000’i işletilmektedir. Oysa İtalya’da her türlü kayaç mermer olarak değerlendirilmektedir. Türkiye’de üretilen mermerin yaklaşık 100.000-150.000 tonu ihraç edilmekte kalan 1.200.000 ton mermer ise ülke içinde tüketilmektedir. (Stoklar az olduğu için ihmal edilmiştir) Üretimi arttırmak için ihracatın geliştirilmesi zorunludur. Türkiye’nin Asya ile Avrupa arasında

köprü olması, Avrupa ülkelerinde mermer kaynaklarının azalması ve Orta Doğu ülkelerine yakınlığı önemli bir avantajdır.

Mermer ocaklarında kullanılan bazı teknikler (örneğin patlayıcı maddelerle mermer istihraç etmek) ilkel olup % 60 fire oranı ile mermer kaynakları israf olmaktadır. Gelişmiş ülkelerdeki teknikler araştırılıp, Türkiye’de uygulanmasına çalışılmalıdır. Yeni geliştirilen teknolojilerin kullanılması ile işletme atıklarında ve enerji tüketiminde azalma olduğu görülmüştür. Bu alanda yerli makine üretiminin desteklenmesi sektörün gelişmesi için önemlidir.

Girişimciler mermer ocaklarını işletebilmek için bir çok resmi prosedürü yerine getirmek zorundadırlar. Bu durum ise zaman kaybına ve mali yükün artmasına neden olmaktadır. Mermer ocağı mücavir alan içerisinde ise Belediye Başkanlığına; orman alanı içerisinde ise ağaç bedellerinin ödenmesi için Orman Bakanlığına; çevre sağlığı açısından Çevre Bakanlığına; sit alanı içerisinde ise Kültür Bakanlığı’na başvurması zorunludur. Yatırımcı izin alabilmek için aylarca beklemektedir. Bu işlemlerin çokluğu yatırımcıyı caydırmakta veya yatırımın gecikmesine neden olmaktadır. İşletme izni alabilmek için işlemlerin hızlandırılması ve azaltılması hem sektör hem de ülke ekonomisi için yararlı olacaktır.

Mermercilik sektöründe özellikle ocaklarda yetişmiş eleman sıkıntısı vardır. Yeni teknolojiyi kullanabilecek tecrübeli elemanların yeterli olmayışı kaynakların israf olmasına neden olmaktadır. Türkiye’de birkaç mermercilik yüksek okulu ve meslek liseleri mevcuttur. Öğrencilerin sektörde uygulama yapma imkanı oldukça azdır. Öğrencileri teorik ve uygulamayı birlikte yapması, üniversite-sektör işbirliğinin geliştirilmesi, meslek içi eğitim hizmetlerinin verilmesi ve mermer sektörünün geliştiği ülkelere eleman göndererek yetiştirilmesi sektörün gelişmesi için yararlı olacaktır.

Mermer ocaklarında altyapı eksikliği vardır. Ocakların bulunduğu yerler şehir merkezlerinden uzaktır. Dolayısıyla yol, su, elektrik ve haberleşme imkanlarının yeterli olmayışı sektörün gelişmesini engellemektedir. Girişimci

zaman kaybına uğramakta ve altyapının yüksek maliyetler taşıması sebebiyle yatırımların gerçekleştirilmesinde caydırıcı bir rol oynamaktadır. Dünya mermer piyasalarında rekabet gücünün artması ve yeni yatırımların yapılması için altyapı hizmetlerinin devlet tarafından gerçekleştirilmesinde zaruret vardır. İtalya'nın dünya mermer piyasasında yüksek rekabet gücüne sahip olması altyapı tesislerinin devlet tarafından gerçekleştirilmesi önemli bir etken olarak kabul edilmektedir.

Mermercilik sektörü iç pazarın daralması sebebiyle ekonomik kriz içindedir. Piyasa durgun, stoklar birikmektedir. Sektördeki krizin aşılabilmesi için yeni dış pazarların bulunması zorunludur. İhracat imkanlarının artırılmasıyla üretim artışı olacak, bir taraftan hammadde kaynaklarının ekonomiye kazandırılması sağlanacak, diğer taraftan da sektördeki iflaslar ve işten çıkarmalar önlenmiş olacaktır.

Afyon Kocatepe Üniversitesinin Afyon genelinde yaptığı sanayi envanterinde mermer işletmelerinin ekonomide yaşanan krizden etkilendiği tespit edilmiştir. Mermerin en çok kullanıldığı alan olarak inşaat sektöründe yaşanan durgunluk mermer üretiminin azalmasına neden olmuştur. Enflasyonun sürekli artmasına rağmen mermer işletmecileri krizden korunmak için sabit veya düşürmek zorunda kalmışlardır.

İşlenmiş ve plaka mermerin katma değeri blok mermerden fazla olduğundan mermerin işlenmiş ve plaka olarak ihracatının gerçekleştirilmesi hem gayri safi milli hasılaya hem de ülke ekonomisine sağlayacağı fayda daha çok olacaktır. İtalya blok mermer ithal edip işledikten sonra satarak büyük karlar elde etmektedir.

Afyon Şeker ve Afyon Kaymak mermeri gerek yurt içinde gerekse yurt dışında en çok aranan mermer türüdür. Fiyat bakımından diğer mermerlere göre daha fazladır. Ancak yeterli tanıtım faaliyetlerinin olmaması sonucu ürün yeterince pazarlanamayıp, beklenen fayda sağlanamamaktadır. Türkiye'de uluslar arası düzeyde bir mermer fuarı bulunmamaktadır. Oysa İtalya, A.B.D ve

Almanya gibi gelişmiş ülkeler mermer ve mermer makinaları ile ilgili olarak her yıl uluslar arası düzeyde fuarlar düzenleyerek dünya mermer ticaretinde önemli rol oynamaktadırlar. Türkiye’de mermer sektörünün gelişimi için uluslararası düzeyde tanıtım sağlanmalıdır. Sempozyum, kongre, panel, sergi ve fuar etkinliklerinin devlet tarafından gerçekleştirilmesi zorunludur. Mermer işletmeleri çevre sağlığı bakımından birinci derecede önemli kuruluşlar arasına konmuştur. Oysa mermerin işlenmesi sırasında insan sağlığına zarar verebilecek hiçbir kimyasal bileşim içermemektedir. Ancak üretim esnasında fiziksel bir kirlilik meydana gelmektedir. Bu ise işletmecilerin çevre düzenleme anlayışının olmamasından kaynaklanmaktadır. İtalya’da Carrara şehri hem mermer hem de turizm merkezi olması, mermerin çevreyi tehdit etmediğinin bir göstergesidir. Mermer işletmelerinin çevre sağlığı açısından birinci derecede işletmeler arasından çıkarılması sektörün gelişmesi için uygun olacaktır.

Tezimizle ilgili yaptığımız araştırmalar mermercilik sektörünün vergi yükünün ağır olduğunu göstermektedir. Maden-mermer ocak işletmecileri diğer sektörlerde faaliyet gösteren işletmelere göre % 15 fazla vergi ödemektedirler. Bununla birlikte mermercilik faaliyeti fazla sermaye ve deneyim isteyen bir faaliyettir. Ocak yatırımlarında risk faktörü yüksek olup, getirisi uzun vadelidir. Sektörün gelişmesi için vergi yükünün azaltılması uygun olacaktır. Daha evvelki uygulamalarda vergi oranının indirilmesi, madencilik sektöründe olumlu bir etki oluşturduğu görülmüştür.

Mermercilik sektöründe katma değer vergisi oranı % 15 tir. Mermer alıcısı vergi oranını yüksek bularak satın almaktan vazgeçmektedir. Katma değer vergisi oranının düşürülmesi satışların artmasına ve sektörün gelişmesine katkı sağlayacağı açıktır. Vergi işlemlerinin yoğunluğu da mükellefler üzerinde olumsuz tesir yapmaktadır. Mükelleflerin ödemek zorunda oldukları gelir vergileri, katma değer vergisi, harçlar, fonlar, devlet hakkı, belediye payı vb. gibi yükümlülükler dolayısıyla iş kaybına uğramakta ve mükellef-vergi idaresi ilişkileri bozulmaktadır. Vergi işlemlerinin basitleştirilmesi ve azaltılması mermercilik sektörünün gelişmesi için faydalı olacaktır.

Yatırım indirimi konusunda bazı sorunlar vardır. Mermercilik sektöründe faaliyet gösteren bazı firmalar gerekli şartları yerine getirmelerine rağmen yatırım indiriminden yararlanamamışlardır. Yatırım indiriminden faydalanan firmaların maliyetleri düşüp diğer firmalar karşısında haksız bir üstünlük sağlamışlardır. Sektörün dengeli gelişimi için yasalarda belirlenen şartları taşıyan bütün firmaların yatırım indiriminden yararlanmaları uygun olacaktır. Ayrıca mermercilik sektöründe firmalar % 100 yatırım indiriminden yararlanmaktadırlar. Enflasyona endeksli yatırım indirimi teşviki uygulaması ve yerli yatırım malları için katma değer vergisi iadesi sektörün gelişmesi için önemli teşvik unsurlarıdır.

Mermercilik sektörünün önemli girdilerinden biri de enerjidir. Enerji teşvikinin artırılması firmaların maliyetini düşürüp, uluslararası piyasalarda rekabet gücünü arttıracaktır.

Türkiyenin üretimde modern teknolojiye yakalayabilmesi için ithal edilecek mermer makinelerinde özendirme tedbirleri uygulaması sektörün gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Sonuç olarak dünya mermer rezervlerinin yaklaşık % 30-40'na sahip olan Türkiye'nin,dünya mermer ticaretinde önemli rol oynayan AB ülkeleri ile rekabet edebilmesi,istihdamı ve ihracatı artırabilmesi için mermercilik sektörünün vergi ve vergi dışı sorunlarına çözüm bulmak zorundadır.

KAYNAKÇA

AFYON TİCARET VE SANAYİ ODASI ; **Mermercilik Sektörünün Sorunları ve Çözüm Önerileri**, Afyon, 1998.

AKKAYA, Muhammet, BALCI Ahmet, MUTLU Seyhan, HALICI Yalçın ; **T.C.'de Mermercilik Sektörünün Gelişmesinde Vergilendirme Etkisi**, Yayınlanmamış Bitirme Tezi, Afyon, 1998.

ARSLAN, Abdullah ; **"Vergi Denetimi ve Vergi Denetiminde Etkinlik Sorunu"**, **Vergi Dünyası**, Sayı :95 (Ocak, 1997.)

BAŞTANLAR, Dursun ; **Yeni Maden Kanunu**, Feryal Matbaası, Ankara, 1985.

BATIREL, Ö. Faruk ve Diğerleri ; **"Vergi Gelirlerini Artırma Yolları, Alternatifler ve Beklentiler"**, İTO Yayını, Yayın No: 15, İstanbul, 1989.

BAYRAKLI, Hasan Hüseyin ; **Vergi Hukukunun Temel İlkeleri**, Karaman Matbaası, Afyon, 1997.

BAYRAKLI, Hasan Hüseyin, PEHLİVAN Osman ; **Vergi Hukuku**, Yıldızlar Matbaacılık, İstanbul, 1995.

DPT ; **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Başbakanlık Basımevi, 1985.

DPT ; **Mermer Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, DPT Yayını, Ankara, 1996.

ERKAN, Yavuz, TOLLUOĞLU Engin Ö. Sümer ; **Mermerciliğe Bilimsel Yaklaşım**, Sayı:36, 1994.

EYÜPGİLLER, Servet ; **Banka ve Mali Kuruluşlar**, Feryal Matbaası, Ankara, 1988.

GÖĞER, Erdoğan ; **Maden Hukuku**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1979.

GÜNGÖR, N., TOMBUL M. ; **"Mevzuatın Mermer Sektörüne Etkisi"**, **Yapı ve Dekorasyon Dergisi**, Mermercilik Derneği Yayınları, Sayı: 51, İstanbul, 1997.

H.D.T.M. ; **Türkiye Cumhuriyeti'nde Mermerciliğe Verilen Teşvikler**, Ankara, 1993.

H.D.T.M. ; **Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Dergisi, Özel Sayı**, Ankara, 1994.

İSTANBUL TİCARET ODASI ; **Mermer Araştırmaları**, Yayın No: 15,

- İstanbul, 1998.
- KANUNLAR DERGİSİ ; **Maden Kanunu, Petrol Kanunu, Taşocakları Kanunu**, Güryay Matbaacılık, Ankara, 1997.
- KARAASLAN, Ali ; *"Vergi Sisteminin Sorunları ve Bazı Öneriler"*, **Yaklaşım Dergisi**, Sayı:44,(Ağustos, 1996.)
- KARAÇUHA, Ertuğrul ; **T.C. ve Avrupa Birliği'nde Yatırım Teşvikleri**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1996.
- KAYA, Zülfü ; **Afyon İlinde Mermer Sanayii'nin Gelişimi**, Uzmanlık Tezi, Afyon, 1997.
- KIZILOT, Şükrü ; *"Yürürlükteki Yatırım Teşvikleri"*, **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 5, Sayı: 54, Ankara,(Haziran 1997.)
- KOÇ, Ergun ; *"Yeni Teşvik Mevzuatı"*, **Yaklaşım**, Yıl 6, Sayı 65,(Mayıs 1998.)
- KOSGEB ; **Teşvikler**, Ankara, 1993.
- KÖKLÜ, Aziz ; **Makro İktisat**, S Yayınları, Ankara, 1994.
- NADAROĞLU, Halil ; **Kamu Maliyesi Teorisi**, Sermet Matbaası, 6. Baskı, İstanbul, 1985.
- ÖZCAN, Yılmaz ; **T.C. Ekonomisinde Bir Alt Sektör Olarak Madencilik, Mermercilik ve Eskişehir Mermerciliği**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 1994.
- PEHLİVAN, Osman ; **Vergi Hukuku**, Ofset Yayıncılık, Trabzon, 1999.
- PEHLİVAN, Osman ; **Kamu Maliyesine Giriş**. 2.Baskı, Trabzon: Yıldızlar Matbaacılık, 1994.
- SANAYİ ve TİCARET BAKANLIĞI ; **Mermer ve Granit Sanayi Sektör Araştırmaları**, Mermer Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Ankara, 1995.
- SHAPOUR, Abutalebi ; **İstanbul Mermer İşletmelerinin Yönetimsel ve Örgütsel Özellikleri, Sorunları ve Bunlara İlişkin Çözüm Önerileri**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1993.
- SUER, M. Ziya ; **İhracat Teşvikleri ve En Son Şekliyle İhracata Yönelik Devlet Yardımları**, Hesap

- Uzmanları Derneği Yayını, Ankara, 1998.
- TAHTAKIRAN, Hilmi Güler ; **Yapı ve Dekorasyon Dergisi**, Mermercilik Derneği Yayını, Sayı: 51, İstanbul, 1997.
- TMMOB ; **1. Mermercilik Sempozyumu**, Kozan Matbaacılık, Afyon, 1995.
- TMMOB ; **2. Mermercilik Sempozyumu**, Kozan Matbaacılık, Afyon, 1997.
- TOBB ; **Vergi İhtisas Komisyonu Raporu**, No: Genel 224, Ankara, 1992.
- TOSUNER, Mehmet, Zeynep ; **Vergi Sistemi**, Maliye Bölümü, Masaüstü ARIKAN, A. Burçin YERELİ Yayıncılık, Anadolu Matbaacılık, İzmir, 1998.
- TOSUNER, Mehmet, Zeynep ; **Vergi Hukuku**, 2. Baskı, Anadolu ARIKAN, A. Burçin YERELİ Matbaacılık, İzmir, 1997.
- VURAL, İstiklal Yaşar ; **Türkiye Dış Ticaretinde Korumacılık**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, D.E.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1999.
- YİRMİBEŞOĞLU, G ; **"Madencilik Üzerine"**, ISO Dergisi, Sayı:389, Ağustos, 1998.
- ZEYBEK, Mevlüt ; **"Afyon Mermer Merkezi mi?"**, Beldemiz, Sayı:18, Afyon.
- Afyon-İscehisar Organize Sanayi Bölgesi Yerleşim Etüdü**, 1996.